Yard. Doç. Dr. Faruk Bozgöz

Filistin ve İki Şair

Emel Dunkul, Mahmud Derviş

araştırma

Yrd. Doç. Dr. Faruk Bozgöz, Aksaray'da doğdu (1962). İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi (1983). Selçuk Üniversitesi'nde Lisans (1988) ve Ankara Üniversitesi'nde Yüksek Lisans'ını (1994) tamamladı. Arap Dili ve Edebiyatı'nda uzmanlaştı. 3 yıl süreyle (1993, 1996-7) Ürdün'de araştırma ve incelemelerde bulundu. 1993-2000 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlâhiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Belağatı Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. Selçuk Üniversitesi'nde Arap Dili ve Belağatı alanında *Kur'an-ı Kerim ve Mecaz Kavramı* isimli çalışması ile Doktora'sını tamamladı. 2000 yılından beri Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde Öğretim Üyesi ve Bölüm Başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Evli ve 3 çocuk sahibidir.
farukbozgoz@hotmail.com

Araştırma Yayınları: 15

Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi
Baskı, cilt, kapak baskısı: Özkan Matbaacılık
Birinci basım: Mayıs 2004

ISBN: 975 - 6788 - 15 - 1

Araştırma Yayınları
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/81 İskitler/Ankara
Tel/faks: (0312) 341 06 90

Filistin ve İki Şair

Emel Dunkul, Mahmud Derviş

Yard. Doç. Dr. Faruk Bozgöz

Araştırma Yayınları
Ankara 2004

İçindekiler

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ 9

BİRİNCİ BÖLÜM
FİLİSTİN 13
I. ADI 13
II. FİZİKİ COĞRAFYASI 13
III. TARİHTE FİLİSTİN BÖLGESİ 15
1. İlk Çağlardan Günümüze Filistin 15
2. Filistin'de İslam Hakimiyeti 18
3. Osmanlı Döneminde Filistin 19
IV. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI FİLİSTİN 20
1. Araplarla İsrailliler Karşı Karşıya 24
2. Arap-İsrail Savaşları 26
V.GÜNÜMÜZDE FİLİSTİN BÖLGESİ 31
VI. SİYASİ YAPISI 34
VII. ORTADOĞU VE FİLİSTİN SORUNU 35
1. Filistin Probleminin Tarihsel Gelişimi 36
2. İsrail Devletinin Ortaya Çıkış Sürecinde Filistin Problemi ..39

İKİNCİ BÖLÜM
ŞİİR VE OKUMA 41
I. ŞİİR NEDİR? 41
II. ŞİİR VE POLİTİKA 47
III. ŞİİR, YAŞAM VE AŞIRILIK 49
IV. ŞİİR VE OKUMA 50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EMEL DUNKUL VE MAHMUD DERVİŞ 63
I. EMEL DUNKUL 63
1. Hayatı 63
2. Eserleri 66
3. Şiirleri 68
II. MAHMUD DERVİŞ 90
1. Hayatı 91
2. Eserleri 93
3. Şiirleri 98

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 125
EKLER 127
BİBLİYORAFYA 153
DİZİN 157

ÖNSÖZ

Tarihin hiçbir döneminde ve dünya coğrafyasının hiçbir yerinde, Yahudi ve Filistin halkları gibi birer avuç insan, Filistin gibi avuçiçi kadar bir toprağın, bu denli uzun ve sert mücadelesini yapmamıştır. Filistin üzerindeki bu mücadele, modern çağın en uzun kavgasını oluşturmaktadır. 20. yüzyılda hiçbir problem veya anlaşmazlık, Filistin meselesi kadar ağırlıklı olarak, uluslararası politikanın bir mihveri haline gelmemiştir. Son ikiyüz yıldır dünya politikasının en sıcak bölgesi Ortadoğu olmuştur. Uluslararası politikayı ve devletleri bu kadar uzun süre ve bu kadar yoğun bir şekilde meşgul eden, etkisi altına alan ve çözümsüzlüklere mahkum eden başka bir meselenin de gösterilmesi mümkün değildir.

Filistin, dünyanın pekçok diyarında inananları bulunan üç semavi din; Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam için kutsal sayılan toprakların ülkesidir. Belki de bu yüzden bir türlü paylaşılamamakta, üzerinde yüzyıllardır egemenlik emelleri güdülmekte, oyunlar oynanmakta ve uluslararası güç gösterilerinin sergilendiği bir arena haline dönüştürülmektedir. Olansa bu bölgede yaşayanlara olmakta; acıların, şiddetin, şiddet ve çözümsüzlük içine doğan masum çocukların, kimliksizliklerin, ölümcül kimliklerin ve kısacası bir muammanın edebiyat ve şiiri yazılmakta, karikatürleri çizilmektedir.

Bu coğrafyada yaşanan problemlere paralel oluşan edebiyatın adını ne koymalı; Filistin Edebiyatı mı? Şiddet Edebiyatı mı? Siyasi Edebiyat mı? Ezilenlerin Edebiyatı mı? Dün ezilen bugünse başkalarını ezenlerin edebiyatı mı? Yoksa insanlığını yitirmekte olan dünyanın vicdansızlığının edebiyatı mı?

Ne ad konulursa konulsun yukarıdaki sayılanların hepsi ile bir şekilde bağlantısı olan bir edebiyat türü var ortada. Yoğun bir duygu ve şiddet atmosferine dayanan bu edebiyat platformunda yapılması gerekenlerden daha çok yapılmış ve yaşanmışları görmek ve okumak mümkündür. İşte bu bağlamda biz Filistinle ilgili problemleri Filistin'in -içinden ve dışından- yaşayan iki şairi ve şiirlerini ele alarak inceledik.

Bu şairleri ve şiirlerini anlayabilmek için kitabın birinci bölümünü Filistin'e ve Filistin problemini tanıyıp anlamaya ayırdık. İkinci bölümde ise; şiirin ne olduğu ve hangi alanlarla yoğun ilişkiler içerisinde olduğunu sorguladık. Şiirin politika, yaşam, aşınlık ve okuma kavramlarıyla yakın ilişkisini değerlendirdik. Üçüncü bölümde ise, Filistin'e dair şiirler yazan iki şairi ve bir karikatüristi inceledik. Şairlerimizden birincisi Emel Dunkul'dur. Mısırlıdır ve Filistin meselesine bizim tabirimizle dışardan politik olarak bakan, ancak Filistin meselesini Arapların namus meselesi olarak kabul eden bir şairdir. İkinci şairimiz Mahmud Derviş ise, Filistin'in bizzat bağrından çıkmış Filistin problemlerini başından beri yaşayarak bilen ve hisseden bir şahsiyettir. Naci Ali ise çizgileriyle Filistin'e ve Ortadoğu'ya dair siyasal karikatürleriyle Filistin'in milli karikatüristi olmuş bir çizerdir. Onun karikatürlerinden bir seçkiyi kitabımızın sonuna ekledik. Kitabımızı iki şairin Filistin'le ilgili şiirleri ve Naci Ali'nin karikatürleriyle zenginleştirdik. Özellikle seçilen karikatürlerin Dunkul ve Derviş'in şiirlerindeki temalarla örtüştüğünü belirtmek isteriz. Gerçi bu iki şairin ve karikatürün ürünlerinden Filistin'in olmadığı bir eseri bulmak da zaten hemen hemen imkansız gibidir.

Çalışmamızı, Ortadoğu'daki acıların ve problemlerin daha yakından hissedilip tanınmasına ve sağlıklı çözümler üretilmesine katkıda bulunması ümidiyle yayınlıyoruz.

GİRİŞ

Gadamer'e göre geçmiş döneme ait yapıtların yorumu geçmişle bugün arasında bir diyalogu kapsar. Böyle bir yapıtla karşılaşınca Heideggervârî bilgece bir edilgenlikle bu yabancı sesi dinler ve bu sesin, bizim şimdiki ilgilerimizi sorgulamasına izin veririz; ancak, yapıtın bize ne "anlattığı" da bizim kendi tarih konumumuzdan ona yöneltebildiğimiz soruların türüne bağlıdır. Ayrıca, "anlattığını" kavramamız, yapıtın kendisinin bir "cevap" olarak yazıldığı soruyu yeniden oluşturabilme yeteneğimize de bağlıdır. Çünkü edebî bir yapıt aynı zamanda kendi tarihiyle bir diyalogdur.

Bütün anlama çabaları üretkendir: Her anlama "farklı bir anlama", metinde yeni potansiyel keşfetme, ona bir farklılık kazandırmak demektir. Bugünü, onunla birlikte canlı bir süreklilik oluşturan geçmiş sayesinde anlayabiliriz; ve geçmiş de ancak, bizim, bugün içersinde sahip olduğumuz kısmi bakış açısından kavranabilir. Anlama olayı, bizim tarihsel anlam ve varsayımlarımızın "ufku", yapıtın içine yerleştirildiği anlam ve varsayımlar "ufku" ile kaynaştığı zaman gerçekleşir. Böyle anlarda biz, yapıtın yabancı dünyasına gireriz ve aynı zamanda bu yabancı dünyayı kendi alanımıza sokarak kendimizi daha iyi anlayabilme imkânı yakalarız.[1]

Tarih, toplum, siyaset ve edebiyat birlikte düşünüldüğünde eldeki verilerle edebî bir ürünün sağlıklı bir biçimde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorgulanmalıdır.

Bir toplumun vicdanı örtük ve bilinçdışı bir biçimde politikleşebilir mi? Bir edebî ürün, tarih ve ideoloji açısından bakıldı-

1 Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1990, s. 96.

ğında dönemin toplumsal vicdanının siyasi bir aynası olabilir mi? Bu ürünlerde objektiflik ne kadar mümkündür?

Bu sorulara verilecek cevaplar, şiir veya edebî ürünlerdeki eğilimlerin örtük ve bilinçdışı olmasıyla bitmez. Bazen ürünler, el-Farazdak (641-732) ve Cerîr (653-753)'deki gibi ne örtük ne de bilinçdışıdırlar[2] ve bazen de el-Ahtal'daki gibi kesinlikle örtük ancak bilinçdışı değildirler.[3] Eleştirilen ve aydınlatılması gereken nokta bir şiirin veya şairin, politik olması veya politik olduğunun farkına varmayışının yanıltıcı olduğu olgusu değildir: Gerçekte şairin veya edebî ürünün politikasının doğasına karşı çıkılabilir. Bu karşı çıkışta objektifliği olabildiğince ön planda tutmak gerekir. Ne olursa olsun entellektüel arenada karşı çıkılmasına rağmen bu edebî ürünün kitlelerin vicdanında ve belleğinde yer etmesi engellenilemeyebilir.

Zaman zaman edebî ürünlerin pek çoğunda görülen birey-çevre-siyaset etkileşimi neticesinde ortaya çıkan siyasi duygusal yoğunluk, şiirde daha belirgin ve etkin bir şekilde tezahür etmektedir. Bir edebî ürün veya özelde bizim incelemeye tabi tutacağımız şairlerden Emel Dunkul ve Mahmud Derviş'in şiirleri ve yazarların kendilerinin, savaşı destekledikleri veya anarşist bir ruhla ürünler ortaya koydukları gibi bir sonuca ulaşmanın çok yüzeysel bir değerlendirme olacağı ve bunun bir şiir incelenmesinden çok politik yargılama olacağını vurgulamak gerekir.

Burada biz, savaşmanın ve *barış yapmamanın* desteklendiğini veya silah bırakmadan dolayı Ortadoğu'da kimi güçlerin argümansız kalacağı bir Arap dünyasının varlığına da dikkat çekmek istemiyoruz. Arap dünyasındaki pek çok edebiyatçı ve şairin de yıllardır süregelen sömürgecilik ve kabilecilik mentalitesinden dolayı geri kalmış ve petrol gibi bir cevherin üzerinde ya-

2 Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-Arabi*, Daru'l-Cil, Beyrut 1986, s.479-499.

3 İhsan Abbas, *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî inde'l-Arab*, Daru'ş-Şurûk, Amman 1993, s. 60; Bkz. Ahmed M. El-Hûfi, *Edebu's-Siyase fi'l-Asri'l-Emevî*, Beyrut 1965, s. 493-522.

şarken, hâlâ, batı kapitalizmine muhtaç olan ekonomilerle ve devletçiklerle yönetilen insanların var olduğu bir dünyada yaşarken huzursuzluk duymadıklarını söylemek istemiyoruz. Bu edip ve şairlerin; Arap dünyasındaki halkların büyük çoğunluğunun, eğitim, sağlık, kültür ve eğlence gibi insanî hizmetlerden faydalanamadığı ve zenginliğin hâlâ azınlığın elinde olduğu Ortadoğu devlet ve devletçiklerindeki toplumların mevcut hallerini onaylayacaklarına da inanmıyoruz. Aslında sorun bu şair veya edebiyatçıların, edebiyat ve şiirin bu tür sorunlarla ilgili olmaması gerektiğini düşünmelerinde yatmaktadır. Ya da bunun tam tersini düşünüyor olsalar bile düşünce ve fikirlerini ifade edecekleri demokratik ortamlar bulamamalarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden pekçok şair ve yazar Arap dünyasını terkedip Amerika ve batı ülkelerinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Hatta modern Arap edebiyatında Mehcer akımının doğmasında bu gerekçenin etkisi yadsınamaz.[4]

Edebiyat ve şiirin her halûkarda dünyadaki politik sistemlerle belirli bir ilgisi olmalıdır. Dün olduğu gibi bugün de edebi ürünler isteyerek veya istemeden belirli sistemlerin varsayım ve gelceğe ilişkin tasarımlarının devamı veya izalesi noktasında, ya da kuvvetlendirilmesi veya zayıflatılması hususunda belirleyici olmuşlardır ve olmaya da devam edeceklerdir.

4 Bkz. İsa en-Nâûrî, *Edebu'l-Mehcer*, Dâru'l-Meârif. Kahire, 1988, s. 20-24.

BİRİNCİ BÖLÜM
FİLİSTİN

I. ADI

Filistin adı, M.Ö. 12. yüzyılda bölgenin güney kıyı şeridine yerleşen Filistlerden gelir. İbraniler bu halka Pelishtin ve bölgelerine de Pelesheth diyorlardı.[1] İbranice Filisti'ler Ülkesi anlamına gelen Fleşet adı Yunanca'ya Palaistina ve Latince'ye Palaestina olarak geçmiştir. İslâmi dönemde ise bu ad Filistin biçimine dönüşmüştür. Peleshed veya Pleshet "Pelishtin ülkesi" veya "Filistinlilerin Ülkesi" manasına gelmektedir ve bu sebeple de ülke Filistin adını almıştır. Filistinlilerin, M.Ö. 12. yüzyılda, Girit'ten veya Güney Anadolu kıyılarından bugünkü Filistin kıyılarına göç ettikleri söylenir. Romalılar ise bu topraklara Palestina demişlerdir.[2]

II. FİZİKÎ COĞRAFYASI

Tarih içinde Filistin'in siyasi sınırlarının değişiklik göstermesine karşılık, ülkenin coğrafî sınırları konusunda hemen hemen bir görüş birliği vardır. Buna göre genel hatları ile Filistin denen topraklar esas itibariyle, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri (Jordan River) arasında kalan topraklardır.

Şeria Nehri, en kuzeyde Anti-Lübnan silsilesinden Hermon Dağı (Cebelü'ş-Şeyh veya Cebelü's-Serc) eteklerinden Banyas Irmağı olarak çıkar ve deniz seviyesinden 2 metre kadar aşağıda bulunan Hute Gölü'ne (Bahru'l-Huteh) girer. 6.5 km uzunluğundaki bu gölden çıktıktan 16 km sonra, deniz seviyesinden 205 metre aşağıdaki Taberiye Gölü'ne (Celile veya Galile) dökü-

1 Bkz. *İslâm Ansiklopedisi*, "Filistin" maddesi, M.E.B. Yayınları, 1997, Eskişehir, IV, 636-637.

2 Bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s. 3.

lür. Genişliği 12 km ve uzunluğu 21 km olan Taberiye gölünden çıktıktan sonra da Şeria Nehri, Gor vadisini takiben Ölü Deniz'e dökülür. Şeria Nehri'nin toplam uzunluğu ise, 320 km'dir.[3]

Sena nehrinin döküldüğü Ölü Deniz (Lut Gölü)'de Filistin'in doğu sınırına dahildir. Ölü Deniz veya Lut Gölü'nün kuzeyden güneye uzunluğu 77 km ve genişliği 16 km olup, deniz seviyesinden 394 metre aşağıdadır. Gölün en derin noktası 399 metredir. Gölün suyu çok miktarda tuz ihtiva ettiği için gölde hiç bir canlı yaşayamamaktadır.[4]

Bu sınırlar içinde de Filistin toprakları, coğrafi bakımdan, Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria Vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılır.[5]

Ortadaki dağlık kesim veya yüksek yaylalar kısmı; genellikle, kuzeyden güneye olmak üzere, Safed ve Nazareth (Nasıra) şehirleri ile Tabor dağının bulunduğu Celile bölgesini kapsar. Nablus şehrinin bulunduğu ve Batıda Karmel[6] dağına kadar uzanan Şamarla (Samiriye) bölgesi ise coğrafi olarak Celile bölgesinden biraz daha farklıdır.

Daha güneyde ise; Şeria nehrinin Ölü Denize döküldüğü yerden başlayıp Kudüs, Bethlehem (Beytü'l-Lehim) ve Hebron (Halilü'r-Rahman) şehirlerinin bulunduğu Judaea (Yahuda veya Yahudiye) bölgesi bulunmaktadır. En güneyde, Bi'rü's-Sebî şehrinin bulunduğu Negev çölü bulunmaktadır.[7]

3 Bkz. Celâl Tevfik Karasapan, *Filistin ve Şark ül Ürdün*, Ahmed İhsan Basımevi Ltd., İstanbul, I, s. 101-119.

4 Bkz. İlyas Selâme, Umer er-Reymâvi, "el-Bahru'l-Meyyit; Miyahuhu, Emlâhuhu ve İmkânâtuhu'l-İktisâdiyye", *el-Mecelletu's-Sekâfiyye*, sayı: 10-11, Amman, 1986, s. 252-261.

5 Komisyon, *Tarih I: Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938, s. 154.

6 Mahmud Derviş'in editörlüğünü yaptığı *el-Karmel* dergisi ismini bu dağdan almıştır. Bugün bu derginin 2004 Bahar döneminde 79. sayısı çıkmıştır. Edebiyat, şiir ve eleştiri içerikli derginin Ürdün, Mısır ve Filistin'de büroları bulunmaktadır.

7 Bkz. *Columbia Encyclopedia*, New York, 2001, Columbia University Press; *Encyclopedia Americana*, Danbury, 1997; *Encyclopedia Britannica*, Chicago, 1998, "Palestine" maddeleri.

Günümüzde bu coğrafyanın toplam yüzölçümü 28.220 km²'dir. Bölgenin en önemli şehri Kudüs'tür. Filistin'in diğer önemli kentleri; Yafa, Hayfa, Gazze, Nablus, Eriha ve Akka'dır.

III. TARİHTE FİLİSTİN BÖLGESİ

Adını milattan önce XII. Yüzyılda kavimler göçü sırasında deniz yoluyla buraya gelen Filistler'den alır. Tarih öncesi devirlerden itibaren çeşitli kavimlerin göçlerle gelip yerleşmesine ve bunlara karşı harekete geçen başka üstün güçlerin pek çok istila ve fetihlerine maruz kalmıştır. Bu durumun başta gelen iki önemli sebebi bulunmaktadır. Birincisi bu bölgenin Arap coğrafyası içinde sahip bulunduğu zengin ve stratejik öneminden kaynaklanmaktadır. İkincisi ise; bu bölgenin üç büyük ilahi dinin, gerek doğuş gerekse gelişiminde oynadığı önemli rol ve içinde barındırdığı kutsal mekanlar şeklinde özetlenebilir.

Hitit, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarının ortasında yer alan ve bunlar arasında bir geçiş bölgesi oluşturan Filistin'in önemini daha iyi kavrayabilmek için Ortadoğu bölgesinin tarihsel sürecine ve bu süreç içerisinde kimlerin eline geçtiğine kısa bir göz atmamızda fayda vardır. Bu bölge geçmişi çok eskiye giden bir yerleşim alanıdır. Örneğin bölgedeki Tyre (Sur) ve Sidon (Sayda) kentleri Fenike uygarlığının önemli merkezleridir. Kudüs bir yerleşim yeri olarak Bronz Çağı'na kadar geriye gider. İ.Ö. XIX. ve XVIII. yüzyıllara ilişkin Mısır metinlerinde Kudüs'ten söz edilir.[8]

1. İlkçağlardan Günümüze Filistin

Filistin, M.Ö. 586-332 yılları arasında Pers dönemini ve M.Ö. 332-64 yılları arasında da Hellenistik dönemi yaşar. Bölge M.Ö. 64 yılında Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girer. Bu dönemde M.S. 66-135 yılları arasında Roma'ya karşı büyük başkaldırılar olur ve bunlar 135 yılında İmparator Hadrianus tarafından kesin olarak bastırılır. Roma ve bunu izleyen Bizans dö-

8 Bkz. Kudüs Tarihi, *Belge*, İslam Konferansı Teşkilatı, 1988.

nemi bölgenin 638 yılında Hazreti Ömer önderliğindeki Arap-İslâm orduları tarafından zapt edilmesine kadar sürer. Bölgeye yönelik olarak 1095 yılında başlayan Haçlı Seferleri yaklaşık iki yüz yıl sürer. 1187 yılında Selahaddin Eyyubi Haçlıları yenerek Kudüs'ü kurtarır. 1260 yılında bölgeye Moğol saldırısı olsa da Moğollar kısa sürede bölgeden çıkartılırlar. Filistin 1516 yılında Yavuz Selim eliyle Osmanlı İmparatorluğu'na katılır.[9]

Bugün Filistinliler ve İbraniler arasında çetin çatışmaların yaşandığı bu bölgenin en eski sahipleri Kenaniler'dir. Günümüzde çağdaş Filistin edebiyatında da bu sahiplenmenin izlerine rastlayabiliriz.[10] Diğer sahiplik iddiasında bulunan İbraniler, milattan önceki çağlarda Arabistan çöllerinde sürüleri ile dolaşan göçebelerdi.[11] Milattan 2000 yıl önce "süt ve bal" bulmak ümidiyle Filistin'e doğru yavaş yavaş bir göç hareketi başlamıştır.[12] Mısır'da esir olarak bulunan diğer İbranileri Musa peygamber "Vadedilmiş Ülke"ye götürür. Göçebe İbraniler orada Kenaniler'in kurmuş olduğu sabit ve muntazam bir şehir hayatı bulurlar ve daha ileride Akdeniz sahili boyunca da Filistinlilere ait medeniyete tesadüf ederler. O dönemlerde doğuda Ürdün'ün ötesinde ve kuzeyde Asurlulara tabi topraklar bulunmakta idi.

Bu gibi şartlar altında bir çoban ırkının göçebe hayattan yerleşik bir hayata geçip yerleşmesi epey güç bir iş olmuştur. Ancak milattan 1000 yıl önce Saul'ün idaresi altında bir krallık kurulabilmiştir. Bu kralın halefi Davut, Filistinlilere hücum etmiştir. Davud'un oğlu Süleyman, Fenike kralı Hiram ile bir ticaret antlaşması yaparak servet toplamış ve Kudüs'teki mabedi in-

9 Bkz. Fahri Belen, *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

10 Bkz. İzzuddin el-Munâsıra, *el-A'mâlu'ş-Şi'riyye*, el-Mûcessesetü'l-Arabiyye li'n-Neşr ve't-Tevzi', Beyrut, 2001, s. 655-784; İzzuddin el-Munâsıra, *Şairiyyetu't-Tarih ve'l-Emkine*, "Kenaniyyun" el-Mûcessesetü'l-Arabiyye li'n-Neşr ve't-Tevzi', Beyrut, 2000, s. 216-232; Mahmud Derviş, *Ehade Aşara Kevkeben*, "Hacer Ken'ânî fi'l-Bahri'l-Meyyit", Beyrut, 1993, s. 47.

11 Bkz. Hanîfe el-Hatîb, *el-İbraniyyun: Luğa ve Târih*, Şam, 1995, s. 10-14.

12 Bkz. Armaoğlu, *age.*, s. 6-7; Ayrıca bkz. *Kuran-ı Kerim*, 7 Araf 160; 52 Tur 30.

şa ettirmiştir. Ayrıca emirleri ve verdiği hükümlerinin isabeti dolayısıyla "hakîm (akıllı)" unvanını kazanmıştır.

Süleyman peygamberin ölümünden sonra şehirleşmiş ve şehir adetlerini kazanmış kuzey Yahudileri ile, hâlâ köy hayatı ananelerini muhafaza eden ve göçebe ruhu taşıyan güney Yahudileri arasındaki esaslı anlaşmazlıklar ayrılığa sebep olmuştur. Böylelikle kuzeyde İsrail ve güneyde de Yuda olmak üzere iki rakip hükümdarlık ortaya çıkmıştır. M.Ö. 722'de Kuzey İsrail Krallığı Asurluların istilasına uğramış ve Yahudilerin bir millet olarak yaşamak ümidi Yuda krallığı üzerinde toplanmıştır.[13]

Kuzey krallığı M.Ö. 586 senesine kadar tutunabilmiştir. Bu tarihte II. Babil hükümdarı Nabukadnezar Kudüs'ü tahrip etmiş ve halkını da Bâbil'e sürgün etmiştir. Bu felaket Büyük İbrani peygamberlerin idaresi altında yeni bir dini uyanışa yol açmış ve halka yeni olarak insanların gönüllerinde yaşayan "Allah'ın Krallığı" ideali telkin edilmeğe başlanmıştır. Bugün Yahudilerin tekrar imparatorluk olma çabaları bu krallığın kökenlerini tekrar filizlendirmek şeklinde tezahür etmektedir. Bunu yapmayı hedeflerken ise en önemli motivasyon kaynakları Yahudi dini, kutsal kitap Tevrat ve onun yorumu Mişna olmaktadır.[14]

Babil esareti 50 sene kadar sürmüş ve Med'lerle Perslerin kralı Kurus'un fütûhat devri sırasında Mezopotamya'yı istila edip Babil'e girdiği zaman sona ermiştir. Kurus, sürgündeki Yahudilerin Filistin'e dönmelerine müsaade etmiş, onlar da Kudüs'te mabetlerini yeniden kurmuşlardır. Babil'de geçen seneler Yahudilerin karakterlerini değiştirmişti. Zira; bunlar gelişmiş medeni ülkelerdeki şehirlerde medeni sanatlar ile temasa geçmişler, edebiyatlarını geliştirmişler ve siyasî şuur sahibi olmuşlardı.[15]

13 Bkz. Ahmed Şelebi, *Mukaranetu'l-Edyân: el-Yehûdiyye*, Kahire, 1988, s. 71-80.
14 Bkz. Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, Bilge Yayınevi, İstanbul, 1979; Mim Kemal Öke, *II. Abdulhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul, Kervan Yayınları, 1981.
15 Bkz. Hanîfe el-Hatîb, *Ha İvrit; Safâ vi Te'rîhk*, Sayda, 1995, s. 10-24; T. G. Williams, *Genel Tarih*, İstanbul, 1963, s. 16-17.

2. Filistin'de İslâm Hakimiyeti

Filistin, Araplar nazarında, Suriye ile Mısır arasında bulunan bir memlekettir. Müslümanların Filistin'i nasıl fethettiklerini anlatan, ayrıntıları karmakarışık pekçok rivayet bulunmaktadır.

İslâm tarihçileri, halife Ebu Bekr tarafından Eyla yolu ile, batı Filistin'e, 'Amr b. el-'As kumandasında bir ordu gönderilmesinin tarihi olarak hicretin 13. yılını (7 Mart 634) gösterirler. Bazı Süryânî kaynaklarına göre ise, müslümanlar ile Rumlar arasında ilk savaş 634 Şubatı'nda Gazze'nin 3 saat kadar doğusunda bir yerde gerçekleşmiştir. Bu savaşlar Rumlarla Araplar arasında cereyan etmiştir. Rumlar mağlup edilmiş ve komutanları kaçarken öldürülmüştür. Bunun üzerine 'Amr b. el-As, Gazze'yi almayı başarmış daha sonra ordusu ile Kayseriya'ya kadar ilerleyerek Temmuz 634'te muhasaraya başlamıştır. Fakat büyük bir Rum ordusunun yaklaşması, onu 'Araba bölgesine doğru geri çekilmeğe mecbur etmiştir. Ancak Şeri'a'nın doğusundaki bölgeden gelen yeni birlikler burada kendisi ile birleşmişler ve Rumlar üzerine yürüyerek, temmuz sonunda veya ağustosta Ecnâdeyn'de onları tamamiyle bozguna uğratmışlardır. 'Amr b. 'As, bu zaferden sonra, el-Belâzuri'nin adlarını saydığı Filistin şehirlerini; Samaria, Sichem (Nablus), Lydda (Lud), Jabne (Yebna), 'Amvâs, Beyt-Hibron ve Refah şehirlerini bu zaferden sonra fethetmiştir.[16]

Amr b. el-Âs ancak Yermûk savaşı sonrası 636 Ağustos'unda, Kudüs'ün kuşatılması ile meşgul olabilmiştir. Yakut el-Hamevî, Kudüs'ü Filistin'in merkezi olarak nitelendirir. Kudüs hicretin 16 veya 17. senesinde teslim alınmıştır. İyi tahkim edilmiş olan Kaysariya şehri ise, uzun süre direnmiştir. Buranın fethi 'Amr b. 'As ve Suriye askeri kumandanı Yezid bin Ebî Sufyân tarafından tamamlanamamış ancak şehri Yezid'in vefatından sonra kardeşi Mu'âviye almayı başarabilmiştir. Filistin'in tamamı hicretin 20. senesinde Muaviye tarafından 'Askalân'ın zaptı ile

16 Bkz. el-Belâzûri, *Fütûhu'l-Buldân*, Beyrut, 1991, s. 144 vd.

tamamlanmıştır. Bu bölge İslâm hakimiyetinde, Osmanlı devletinin yıkılışına kadar "Filistin Askerî Bölgesi" olarak kalmıştır.[17]

3. Osmanlı Döneminde Filistin

Filistin, Yavuz Sultan Selim zamanında Mercidabık Muharebesi'nden (1516) sonra Osmanlı idaresine girmiştir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman çevresiyle birlikte bölgenin fethini tamamlamıştır. Osmanlılar döneminde, mukaddes yerleri korumak için Kudüs'te Müslümanlar "Harem" veya "Eski Şehir" olarak adlandırdıkları 868 dönümlük kısmın etrafındaki duvarları yeniden inşa etmişlerdir. Hz. Davud'un türbesiyle Kubbetü's-Sahra'nın duvarları ve kapısı yenilenerek, süslemelerle zenginleştirilmiştir.

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim 1517'de bu toprakları aldığı zaman, buralar Şam Beylerbeyliği'ne ilhak edilmiştir. Filistin'in Şam Beylerbeyliği'ne bağlanması, ayrı bir idarî bütünlük şeklinde olmamış, bugün Filistin topraklarında bulunan Kudüs, Gazze, Nablus ile Tedmür ve bugünkü Lübnan sınırları içinde yeralan Beyrut ve Sayda (Sidon), birer "sancak" haline getirilmiştir. 1860'da patlak veren ve Osmanlı Devleti için bir "milletlerarası mesele" haline gelen Suriye ayaklanmalarından sonra, bir "Beyrut Valiliği" ihdas edilmiş ve Filistin topraklarında bulunan Akkâ ve Nablus, birer sancak olarak Beyrut Valiliği'ne bağlanmıştır. Buna karşılık, ehemmiyeti dolayısıyla Kudüs, doğrudan doğruya Bâbıâli'ye, yani İstanbul hükümetine bağlı, ayrı ve bağımsız bir sancak haline getirilmiş ve Yafa, Gazze ve Halilü'r-Rahman (Hebron)'da Kudüs sancağına bağlanmıştır.[18] Mukaddes yerler meselesi zaviyesinden bakıldığında Kudüs Osmanlı devleti için son dönemine kadar ciddi bir problem oluşturmamıştır.[19]

17 Bkz. *İslâm Ansiklopedisi*, "Filistin" maddesi, M.E.B. Yay., Eskişehir, 1997, IV. 636-637.

18 Osmanlı yönetiminde Filistin'deki gelişmeler için bkz. Celâl Tevfik Karasapan, *Filistin ve Şark ül Ürdün*, I, 101-119.

19 Bkz. Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi: 1700-1958*, Emel Yayınları, Ankara, 1978, s. 249.

Bugün Kudüs, Osmanlı mimarisinin izlerini taşır. Bölgede gözle görülür izler bırakan Osmanlılar, bazen idari değişikliklere de yol açabilecek bir takım iç ve dış badireler atlatmalarına rağmen I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar Filistin ve çevresini ellerinde tutmuşlardır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1538-1540 yılları arasında Haçlılar dönemine ait sur kalıntıları üzerine yaptırdığı, Eski Kent surlarıdır. Geçmişi yer yer Bizans, Herodes, hatta Hasmon dönemlerine kadar uzanan surların yüksekliği yaklaşık onüki, kalınlığı bir metredir. Kentin sokakları, ana caddeler dışında genellikle dar ve dolambaçlıdır. Taştan yapılan evlerinin odaları, zemininde genellikle bir sarnıç bulunan merkezi bir avluya açılır. Kent, çeşitli üsluplardaki cami, sinagog, kilise ve sivil yapılarıyla mimari açıdan tam bir mozaik görünümündedir.[20]

Bölgede Osmanlı hakimiyeti, I. Dünya Savaşı sırasında, 1917 yılının sonlarına doğru bölgenin Arapların da desteği ile İngiliz kuvvetlerinin eline geçmesi ile sona erer. Avrupa'dan Filistin'e ilk Yahudi göçleri 1882 yılında başlamıştır. Böylece ilk tohumları I. Dünya Savaşı öncesinde atılan Arap-Yahudi anlaşmazlığı, savaşın ardından bir "Filistin sorunu" haline dönüşerek günümüze dek sürecektir.[21]

IV. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI FİLİSTİN

Avrupa'daki anti-semitik[22] uygulamalar Yahudilere bir yurt bulma girişimlerini hızlandırmıştır.[23] Osmanlı devletinin yıkılmasını da fırsat bilen Yahudiler ve İngilizler İsrail devletinin kurulmasını sağlayacak İngiliz Dışişleri Bakanı Lord A. James Bel-

20 Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 121; Ayrıca bkz. Paul Dumont, François Georgeon, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1992, s. 136.

21 Bkz. Karasapan, *age.*, I, 101-119.

22 Bkz. Jean Paul Sartre, *Özgür Olmak; Antisemit'in Portresi*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998; Adolf Hitler, *Kavgam*, İstanbul, 2002.

23 Bkz. Dominique Lapierre, *Kudüs Ey Kudüs*, E Yayınları, İstanbul, 1973, s. 59.

four adıyla anılan vaadlerini ve planlarını tatbike koymuşlardır. Bu deklarasyonda şunlar ifade edilmekteydi:

Kabineye sunulmuş ve onaylanmış olan aşağıdaki sempati bildirisini Majestelerinin Hükûmeti adına size iletmekle bahtiyarım.

Filistin 'de bulunup da Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dini haklarına, ya da Yahudilerin herhangi bir başka ülkede haklarına ya da statülerine halel getirebilecek hiçbir şeye sebebiyet vermeyeceği açıkça anlaşılmak şartıyla, Majestelerinin Hükûmeti, Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yurt kurulmasını sempatiyle karşılamakta ve bu amaca varılmasını kolaylaştırmak için azami çaba göstereceğini belirtmektedir.[24]

Bunun üzerine bölgedeki Araplar, İngiliz manda yönetiminin Yahudi göçlerine izin vermesine ve onları silahlandırmasına karşı, 1936'da büyük bir isyan başlatırlar. Beş ay kadar devam eden isyan, pek çok kişinin ölümüne sebep olur. Filistin'i işgal eden İngilizler, derhal, askeri idare ilan etmişlerdir. Filistindeki askeri baskı rejimi öyle ya da böyle günümüze dek sürüp gelmiştir.

Filistin, Birleşmiş Milletler (United Nations, ya da o zamanın adıyla Milletler Cemiyeti) tarafından, "manda rejimi" adı altında 1922'de İngiltere'nin yönetimine verildiği zaman, Filistin Mandası, hem bugün İsrail'in elinde bulunan eski Filistin topraklarını, hem de Ürdün'ü içine almaktaydı. Bununla beraber, İngiltere

24 Meşhur *Balfour* deklarasyonun tam metni şu şekildedir:
"Balfour Declaration 1917
November 2nd, 1917
Dear Lord Rothschild,
I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet.
"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country."
I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.
Yours sincerely,
Arthur James Balfour."
Bkz. http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/balfour.htm

hükümeti, Filistin ile Ürdün'ü birbirinden ayıran kesin sınırlar çizmiştir ki, Filistin'in sınırları, çok az bir farkla, bugün fiilen İsrail'in elinde bulunan toprakları içine almaktaydı. İngiltere 1922-1939 arasında, Arap-Yahudi çatışmaları karşısında, Filistin meselesine çözüm ararken ve Yahudi göçleri meselesiyle uğraşırken, Ürdün topraklarına Yahudi göçmenlerin kabulü diye bir şey hiç bir zaman söz konusu olmamış ve Yahudiler de sadece Filistin topraklarına gözlerini çevirmişlerdi.

Göçler ve Belfour planı sonrasında ve neticesinde; Filistin'e Yahudi göçü teşvik edilmiş, Yahudilerin toprak sahibi olmaları sağlanmış, Yahudilerin silah taşımalarına müsaade edilmiş ve Yahudilerin kültür teşkilatları adı altında ileri topluluklar kurmaları sağlanmıştır.

Bunlara ilaveten sivil idare için, 30 Haziran 1920'de Herbert Samuel isimli aşırı bir siyonist Veskomiser tayin edilmiştir. 6 Temmuz 1921'de İngiltere'nin Filistin'deki hakimiyetinin devamlı olacağı ilan edilmiştir. Peşisıra 24 Temmuz 1922'de Birleşmiş Milletler (Cemiyet-i Akvam) bu kararı tasdik etmiştir.

24 Temmuz 1922'de Londra'da İngiltere, Fransa ve İtalya Filistin'deki manda şartlarıyla Yahudi devletinin kurulma hazırlıklarını tespit etmiş ve Yahudi devleti İsrail'in temeli bu anlaşma ile atılmıştır. Filistin Suriye'den ayrılmış ve Filistin topraklarındaki Yahudilerin sayıları artmaya başlamıştır. 1919'da Filistin'de Arapların sayısı, Yahudilerin 16 misli idi. 1922'de 600 bin Arap'a karşılık 80 bin Yahudi bulunuyordu. 1947'de ise Yahudi sayısı ile Arap sayısı hemen hemen eşit duruma gelmiştir.[25] Bu göçlerin psikolojik boyutunu şiirsel formda en dramatik bir şekilde, araştırma konumuz olan Mahmud Derviş'in "Bir Kızılderilinin –sondan önce- Beyaz Adam Önündeki Söylevi" isimli şiiri ve bu şiirin yeraldığı *Ehade Aşara Kevkeben* isimli şiir kitabı anlatır.[26]

25 Bkz. Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta; Ortadoğu*, İstanbul, 2003, s. 164-165.

26 Mahmud Derviş, *Ehade Aşara Kevkeben*, Beyrut, 1993, s. 29-47.

Filistinliler ve Araplar İsrail devletinin kurulması ile birlikte oluşacak tehlikeleri çok geç anlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin yıkılması esnasında İngilizler ve işgalci devletlerle işbirliği yapan Araplar Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmakta olduğunu farkettikten sonra Kudüs ve çevresinde direnişe geçmişler ve Araplar ile Yahudiler arasında 1929 yılında 15 gün süren kanlı çarpışmalar olmuştur. İngilizler ise Filistin'e Yahudi göçünün hızlanmasına ses çıkarmamışlar aksine Yahudilerin silahlandırılmasına destek vermişlerdir. Yahudi göçleri 1932'den sonra daha da hızlanmıştır. Buna etki eden sebeplerden birisi Almanya'da Hitler'in iktidara gelişi ve batıda Yahudi aleyhtarı politikaların yaygınlık kazanması olmuştur. Yahudilerin Filistin'e göçlerindeki aşırı artış karşısında 1936'da Filistinli Arap emirleri toplanarak, Filistin milli hareketini sevk ve idare etmek için bir heyet oluşturmuşlardır. Bu heyet, seferberlik ilan etmiş, bunun neticesinde de Filistinli Arap fedai ve gönüllüleri ile diğer Arap ülkelerinden gelen gönüllüler ve Filistinli Müslüman sivil halk İngiliz idaresine ve Yahudilere karşı isyan başlatmışlardır. Bu gönüllülük ve Yahudilere karşı harekete destek verme ruhunu en derin anlamları ile Emel Dunkul'un şiirlerinde ve biyografisinde görmekteyiz.[27]

Filistin Kurtuluş Örgütü, 1975 İsrail-Mısır antlaşmasından sonra milletlerarası planda tanınma bakımından birtakım çabalar içine girmiştir. Filistin problemi ve Filistin Kurtuluş Örgütü, 1976 yılında Ortadoğu gündeminin başlıca konusu olmuştur. Mısır ve Ürdün, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının tek temsilcisi olarak kabul edilmesini ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilip, bu topraklarda bir Filistin devletinin kurulmasına dair bir karar alınmasını istemişlerdir. Birleşmiş Milletler bu karara karşı çıkmıştır. İsrail'in 16-17 Eylül 1982 gecesi Beyrut'un güneyindeki Sabra ve Şatila Filistin mülteci kamplarında giriştiği katliam Ortadoğu'yu yeniden gerginlik ortamına sürüklemiştir. Filistin top-

27 Bkz. Emel Dunkul, *el-A'mâlu'ş-Şi'riyye*. Mektebetu Medbûli. Kahire. tsz.

raklarında İsrail'e karşı devam eden İntifada hareketi daha da şiddetlenmiştir. İsrail'in bu harekete karşı aldığı sert girişimler bütün dünyanın tepkisine sebep olmuştur. 80'li yılların sonları ve 90'lı yılların başları Filistin'deki bir kırılma ya da bir değişim dönemidir. Aslında bu değişim tüm dünyadaki değişimle paralel olarak gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda Filistin'deki marksist hareketlerin etkinlikleri azalmış yerine İslâmî söylemleri ağır basan hareketler ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemlerde tüm ortadoğudaki İslâmi bilinçlenme hareketleri İsrail işgali altındaki topraklarda ağırlığını daha fazla hissettirmiştir. 1990'lı yıllar, sürekli başlatılmaya çalışılan barış görüşmeleri ve bu barış görüşmeleri adı altında İsrail'in katliamına devam etmesi ve Filistin halkının ayaklanmaya doğru birleşmesiyle devam etmiştir. 2000'li yıllarda ise yeniden canlanan İntifada hareketi güçlenerek bugün de mücadelesini sürdürmektedir. Fakat Filistin'deki acı ve gözyaşının dinmesi bir tarafa gittikçe katmerleşmektedir.

1. Araplarla İsrailliler Karşı Karşıya

14 Mayıs 1948 de İsrail devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Ancak bu devleti kuranlar da devletin sınırlarını açıklayamamışlardır. Sınırların belirsizliği karşısında Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'dan oluşan Arap Birliği'nin orduları Siyonist hareketi topraklarından atmak için tarihe Birinci Arap-İsrail Savaşı olarak geçecek mücadeleye 15 Mayıs günü başlamışlardır.[28]

Bir yanda siyasi ve askeri alanda birlik olmayı başaramayan Arap devlet ve orduları, diğer yanda ise; 1920'den beri özenle oluşturulan ve dünyanın en büyük güçlerinin desteklediği İsrail Ordusu vardı. Savaş başladıktan sonra Birleşmiş Milletler, tarafları iki kez ateşkese davet etmiş, 11 Haziran'da ateşkes uygulamaya konulmuş, ertesi gün Birleşmiş Milletler'in İsveçli arabulucusu Kont Bernardotte hayatına mal olacak uzlaştırma çabalarına başlamıştır. Bernardotte'nin planına göre; bir Arap-Yahudi Konfederasyonu kurulmalıydı. Bu planda Yahudilere öngö-

28 Bkz. George Kirk, *The Middle East; 1945-1950*, Londra, 1954, s. 210-225.

rülen kesim, Birleşmiş Milletler'in taksim planındakinden daha azdı. Taraflar anlaşamayınca 4 haftalık ateşkesin ardından çarpışmalar yeniden başlamıştır.

1949 yılında 1. Arap-İsrail savaşından İsrail kazançlı olarak çıkmıştır. İsrail, Birleşmiş Milletler'in Filistin'i taksim kararındaki topraklardan daha fazlasını elde etmekle kalmamış, aynı zamanda kararlarına hemen hemen hiç uymadığı halde BM Genel Kurul'u, İsrail'in Birleşmiş Milletler'e üyeliğini, 12 aleyhte oya karşılık, 9 çekimser ve 37 lehte oyla kabul etmiştir. Üstelik İsrail, ilerde de sürekli tekrarlayacağı gibi Birleşmiş Milletler'in 11 Aralık 1948 tarihli Filistinli mültecilerin yurtlarına geri dönmelerine ilişkin kararını, 7 Aralık 1973'e kadar tam 23 kere tekrarlanmasına rağmen yerine getirmemiştir. Bu durum Arap-İsrail savaşlarını şiirlerinin ana teması haline getirmiş olan ve Arap halkının psikolojik ve duygusal atmosferini şiirlerine taşıyan Emel Dunkul tarafından "Barış Yapma" şiirinin yazılmasına neden olmuştur.[29]

Amerika ile İsrail arasındaki sıkı ilişkiye karşı ilk olumsuz tutum 1948'deki Amerikan yönetiminin Savunma Bakanı Forrestal'dan gelmiştir. Onun Amerika'nın Ortadoğu'daki çıkarlarına ilişkin endişeleri şu şekildeydi: eğer Amerika Birleşik Devletleri Filistin'deki Siyonist saldırı ve yayılma politikasını desteklemeyi terk etmezse, Amerika'nın Ortadoğu'daki petrol çıkarlarına, bir tehdit unsuru olarak Arap liderleri tarafından darbe indirilebilirdi. Bu nedenle Forrestal, Arap yanlısı bir politika izlenmesinden yanaydı. Nitekim onun bu endişelerini haklı çıkaracak bazı emmareleri 1973 Arap-İsrail savaşından hemen sonra görülecektir.

Arap ulusal varlığının ortasında kurulan İsrail, bir bakıma da Arap vatanperverliğinin ve Arap milliyetçiliğinin de en büyük teşvikçisi olmuştur. Osmanlı döneminden sonra Arap dünyasında başlayan "Nehda" hareketi "Baasçı" ruhla birleşerek ilk önce

29 Bkz. Bu kitaptaki ilgili bölüm.

en büyük ve en nüfuzlu Abdunnasır'ın ülkesinde başarı kazanmıştı. Süveyş kanalını elinde bulunduran Mısır'da meydana gelen siyasi değişiklik İsrail'e karşı Arap ulusal mücadelesini yeni bir evreye sokacak, dolayısıyla da Batılıların bölgedeki çıkarlarına darbe indirecekti. Buna Rusya'nın o dönemdeki bölgeye yönelik siyasetlerini de ekleyince durum daha da ciddileşecekti. O dönemdeki Arap halklarının ve devletlerinin siyasi ve psikolojik yapısını şair Emel Dunkul'un şiirlerinde yoğun bir şekilde görmekteyiz. Bu konuyu ilerde ilgili bölümde detaylı bir şekilde açıklayacağız.

Ortadoğu'da İsrail devletinin yaşama şansı Arap halkını topraklarından sürmesi ve Filistin'e Yahudi göçünün yoğunluğuna bağlı idi. Gerçi günümüzde de bu anlayış temelindeki devlet politikası İsrail tarafından hala etkin bir şekilde uygulanmaya devam edilmektedir. İsrailliler saf bir Yahudi devletine sahip olmalıdırlar ki Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne uzanan topraklarda elli milyon Arap arasında yutulmadan yaşayabilsinler. Bu amacın gerçekleşmesi için de Dünya Yahudilerini Filistin topraklarına çekmek gerekmektedir. Bunu başarmak ise iki yolla mümkün olacaktır; birincisi, Arap halkını Filistin ve nüfuz altına almayı düşündüğü topraklardan sürüp çıkarmak, bölgede istikrarsızlığı ve karmaşayı artıracak, bölge halklarını mutsuz ve çaresiz bırakacak politikalar geliştirmek. İsrail'in bu amacı gerçekleştirmek için yaptığı girişimlerin Filistinliler üzerindeki etkilerini Mahmud Derviş'in şiirlerinde duyumsamaktayız. İkincisi; bölgede yayılmak (Arapça ifadesi ile *et-Tatbî'*). Ki bu da mülteci sorunu ve yayılma siyasetini beraberinde getirmektedir.

2. Arap-İsrail Savaşları

Birinci Arap-İsrail Savaşı (1948): 15 mayıs 1948'de, Mısır, Irak, Ürdün, Suriye ve Lübnan birlikleri saldırıya geçtiler, ancak İsrail karşısında tutunamadılar. Bu savaşın sonucunda Batı Şeria Ürdün, Gazze şeridi Mısır, kalan topraklar da İsrail tarafından işgal edildi. Çatışmalar, İsrail ile Mısır'ın 24 Şubat 1949 ta-

rihinde Rodos'ta bir antlaşma imzalamalarıyla sona erdi. Bu antlaşmadan kısa bir süre sonra, 11 Mayıs 1949'da İsrail, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne kabul edildi. İşgal sonrasında topraklarından edilen 700 bin Filistinlinin durumu ise belirsiz kaldı

İkinci Arap-İsrail Savaşı (1956): İsrail'in kurulmasından sonra etkileri bugün bile devam eden kanlı Arap-İsrail savaşlarının ikincisi Mısır lideri Nasır'ın Süveyş kanalını millileştirmesi ile ortaya çıkan uluslararası kriz sırasında patlak vermiştir. Savaş, Ekim 1956'da İsrail'in Arap mevzilerini ve üslerini imha etmek için Sina yarımadasına asker çıkarması ile başlamıştır. Bölgeye yayılan İsrail, Akabe körfezi üzerinden denize ulaşmayı sağlayacak duruma gelmiştir. Ancak, BM örgütüne bağlı 'acil kuvvet' bölgeye gönderilmiş ve İsrail bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır.

1956 Süveyş Savaşı'nın ortaya çıkardığı son derece önemli bir başka sonuç daha olmuştur. O da bölgenin artık İngiliz-Fransız nüfuz mücadelesinden çıkıp Amerikan-Sovyet çekişmesine sahne olmasıdır. Daha önceleri Batının temsilcisi gibi hareket eden ve İngiliz desteğini alan İsrail, artık, kesin olarak Amerika'nın himayesine girmişti.

1956 Süveyş Savaşı'nın bir başka önemli unsuru ise Sovyetler Birliği'nin bölgeye faal bir taraf olarak girmesidir. Artık bu bölgede Sovyetleri dikkate almak bir zorunluluk olmuştur. Mısır'a karşı girişilen saldırıya, Sovyetlerin gösterdiği tepki 1956'dan sonra gelişmesi hızlanan Arap milliyetçiliği önünde Sovyetlerin itibar kazanmasını sağlamıştır. Suriye'de 1957'den sonra Mısır'ın izlediği yolu izleyecek ve Rusya'dan silah isteyecektir. Bu yüzden 1956 yılı Ortadoğu'da Sovyet iç ve dış politikası bakımından bir dönüm noktası olmuştur.

1956 Savaşı'nın Arap ulusal kurtuluş hareketi üzerindeki olumlu etkileri savaştan birkaç yıl sonra ortaya çıkmıştır. Arapları bölen ve Arap Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni tehdit eden Batı nüfuzunun temsilcisi Bağdat Paktı yıkılmıştır. İngiliz nüfuzundaki Irak'ta 1956 savaşından sonra patlak veren devrim, Bağdat

Paktı'nın sonunu getirmiştir. Bunun ötesinde 1956 savaşının belki de en önemli sonucu Filistin kurtuluş davasını omuzlayacak güçte bir örgütün ortaya çıkmasıdır. Bu örgüt el-Fetih'tir. Barış için savaştan yana olan el-Fetih bugün Arapların ve Birleşmiş Milletler'in Filistin halkının tek temsilcisi olarak tanıdığı FKÖ'nün belkemiğini oluşturmaktaydı.

El-Fetih örgütünün operasyonlarında yapmayı hedeflediği hususların başında; İsrail'e yapılan göçlere engel olmak ve İsrail'den yapılacak göçleri teşvik etmekti. Bu arada yaptığı eylemlerle İsrail'de oluşacak sermayenin istikrarını önlemek ve turizmi tahrip etmeyi hedeflemekteydi. Böylece İsrail ekonomisini zayıflatarak ve siyonistleri yıldırarak onlara İsrail'de yaşamalarının olanaksızlığını kavratmaya çalışacak ve bir kuşku atmosferi yaratacaktı.

Başlangıçta el-Fetih, Filistin'in kurtuluşu hareketi ile Arap dünyasının sömürüden kurtarılması hareketini marksist bir anlayışla ele alıyordu. Filistin'in kurtuluşu görevi bir Arap görevidir ve bu dava Arapların bir namus davasıdır. Nitekim bu anlayışın edebi tezahürünü Emel Dunkul'un "Barış Yapma" şiirinde net ve hırçın bir şekilde görmekteyiz. Ancak kurtarılması gereken topraklar Filistin halkının toprağıdır. Araplar bu noktada Filistinlilere sonsuz destek vermelidirler. Bu mücadelede öncü güç ise, Filistin halkı olmalıdır. Filistin hareketi görünüşte Filistinli'dir, ancak özünde ise; Arap'tır.

Bugün Filistin'in yasal temsilcisi olarak gözüken FKÖ başlangıçta; İsrail'in güneyindeki Necef çölünü sulamak amacıyla Ürdün Irmağı'nın yatağını değiştirme projesini uygulama alanına geçirmesine meydan okumak amacıyla 1964 Ocak'ında kurulmuştur.

1963 yılında Ortadoğu'da beş büyük ve ileri gelen Arap rejiminden söz edilebilirdi. Fransız kültürü ile yetişmiş birl Hıristiyan iki Suriyeli aydın; Mişel Eflak ve Selahattin Bitar tarafından Şam'da kurulmuş olan Arap Baas Sosyalist Partisi "yeniden do-

güç" mefhumu ile kitleleri heyecanlandırıyor. Arap ülkelerinde yaşayan insanlara yeni bir umut oluyordu. Fransız devrimindeki "eşitlik, kardeşlik, özgürlük" gibi benzer sloganlarla yola çıkan bu sosyalist parti, bütün Arap dünyasını tek bir devlet altında toplama amacı gütmekteydi. Ancak Mısır, Suriye, Irak, Cezayir ve Yemen başta olmak üzere, belirli bir dönem güçlü bir halk tabanı bulan bu akım aynı sınıf tabanına sahip olmalarına ve programlarının da aşağı yukarı aynı olmasına rağmen iç çekişmelere girmiştir. Nasır ve Baas arasında patlak veren bu ayrılık daha sonra bu hareketin etkinliğini kaybetmesine sebep olmuş ve ilk çıkışındaki heyecanı bir daha yakalayamamıştır.

Her nekadar şiddetli çekişmeler de yaşansa, Arap ulusunu tek bir bayrak altında toplamaktan söz eden Nasır ve Baas müntesipleri Nasır'ın girişimiyle, ilk Arap Zirve Konferansı 13-16 Ocak 1964 tarihleri arasında Kahire'de İsrail'in Ürdün Irmağı'nın kollarını değiştirme planını görüşmek üzere toplanmışlardır. Ayrıca bu toplantı sonunda Filistin halkını örgütlemeye karar verdiklerini belirten bir bildiri de yayımlanmıştır.

Bu bildiri sonrası 28 Mayıs 1964'te, Fetih üyelerinin katıldığı; Filistin Ulusal Kongresi Kudüs'te açılmış, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) tüm Filistin halkının benimsediği kurumsallaşmalara yönelmiştir. Bu amaçla çeşitli mesleki birlik ve sendikalar kurma çağrısında bulunmuş ve bunların gerçekleşmesi için girişimler yapmıştır. Bağımsızlıklarını ancak silah gücüyle kazanacaklarını düşündükleri için, genç Filistinlilerin katılacağı askeri eğitim kamplarının derhal açılmasına çaba göstermişlerdir. FKÖ'nün finansmanı için bir Filistin Ulusal Fonu'nun kurulması kararı da önemlidir. Ahmet Şukeyri FKÖ Yürütme Kurulu Başkanlığı'na seçilmiştir. FKÖ kurulur kurulmaz Çin Halk Cumhuriyeti tarafından tanınmış. Çin, örgüte eğitim ve silah yardımında bulunmuştur.

Nasır, Arapların savaşa hazır olmadığına inanıyordu. FKÖ'de Şukeyri aracılığıyla Nasır'ın nüfuzu altındaydı. Bu nedenle FKÖ Mısır politikasını izliyordu.

Daha sonraları FKÖ, el-Fetih'i çatısı altında yer almaya çağırmış, fakat el-Fetih bu örgüte girince yutulacağını düşünüp ilk başlarda bu daveti geri çevirmiş, ancak 1967'den sonra FKÖ'nün bünyesine girmiştir. FKÖ'nün yaratılması Filistin halkının umutlarını arttırmıştır. Aslında o dönemde Filistin'in kurtuluşu için tek yolun silahlı mücadele olduğunu savunan sadece el-Fetih idi. Günümüzde ise İsrail'in uygulamaları ve bunların uluslararası arenada destek görmesi veya bunlara sessiz kalınması artık el-Fetih'in bu anlayışına tüm Filistinlilerin destek vermesi noktasına getirmiştir.

Üçüncü Arap-İsrail Savaşı (1967): 5-10 Haziran 1967'de 'altı gün savaşı' olarak da bilinen savaş gerçekleşmiştir. 5 Haziran'da başlayan savaş, Suriye'nin başkenti Şam'a doğru ilerleyen İsrail'in durdurulmasına yönelik çabalar sonucunda, araya giren büyük devletlerin baskıları ile altı gün sonra sona erdirilmiştir. Kısa süren bu savaş sonrasında İsrail, topraklarını yaklaşık 4 kat genişletmiş, Gazze ve tüm Sina yarımadası ile Batı Şeria ve Kudüs'ü, ayrıca Golan tepelerini ele geçirmiştir.

1956 Savaşı hariç tutulursa İsrail'in başlattığı savaşlar, Amerikan Ortadoğu politikasının dikte ettiği biçimde olmuştur.

1967 savaşında saldıran taraf yine İsrail olmuştu. Kennedy Sovyet nüfuzunun Ortadoğu'da yayılmasının Araplarla iyi ilişkiler çerçevesinde engelleneceğine inanıyordu. Elbette ki İsrail'i feda etmeden Araplarla İsrailliilere eşit davranarak bu politika gerçekleştirilebilirdi. Ancak Kennedy Filistin meselesinin özüne hiç değinmemiştir. Arap dünyasının radikalleşmesi ve Kennedy'nin ölümünden sonra ABD yeniden İsrail'e yakınlaştı.

Dördüncü Arap-İsrail Savaşı (1973): Savaş, altı gün savaşı sonrasında yer yer süren çatışmaların büyümesi ile başlamıştır. 1973 yılında İsrail, Suriye topraklarına girmiş, Süveyş kanalını geçerek Mısır ordusunu kuşatmıştır. Savaşın taraflar arasındaki ateşkes antlaşması ile bitmesinden sonra 18 Ocak 1974 tarihinde bir barış antlaşması imzalanmış ve İsrail Sina'daki Milta

ve Gidi geçitlerinin batısına çekilmeyi, Mısır'da kanalın doğu kısmını silahlardan arındırmayı kabul etmiştir.

Bu savaşlardan üstün çıkan İsrail, bölgedeki varolan konumunu daha da sağlamlaştırmıştır.

V. GÜNÜMÜZDE FİLİSTİN BÖLGESİ

Önemli şehirleri; Kudüs (Nüfusu: 550.000),[3] Yafa, Hayfa, Nablus, Eriha, Akka ve el-Halil kentleridir. Yüzölçümü: 28.220 km²'dir. Nüfusu ise; 1993 tahminine göre 7.220.000 kadardır. Bu nüfusun % 87'si şehirlerde yaşamaktadır. Km² başına düşen insan sayısı, 255.8 kadardır. Nüfus artış hızı ise; % 3.7'dir. Bölgede konuşulan dil; Yahudiler İbranice, Filistinliler Arapça konuşurlar.

Günümüz Filistin'inin etnik yapısı; 1948'de işgal edilmiş olan topraklarda yaşayanların % 79'u Yahudi, % 21'i Filistinlidir. 1967'de işgal edilmiş olan bölümde ise nüfusun % 91'ini Filistinliler, % 9'unu Yahudiler oluşturur. Filistinlilerin tamamına yakını Araptır, az sayıda Çerkez vardır.

Filistin'de 1948'de işgal edilmiş topraklarda yaşayanların % 79'u Yahudi, % 5'i Hıristiyan, % 16'sı Müslüman'dır. 1967'de işgal edilmiş olan Doğu Kudüs ve Batı Şeria bölgelerinde ise nüfusun % 76'sı Müslüman, % 17.5'i Yahudi, yaklaşık % 5.5'i Hıristiyan, kalanı da diğer dinlere mensuptur. Müslümanların geneli Sünni ve Şafii mezhebindendirler.

Bugünkü Filistin topraklarının üzerinde Teokratik Siyonist bir işgal yönetimi bulunmaktadır. Filistin ise işgal yönetimine bağlı bir yerel yönetim niteliğindedir. Bu yönetim dış işlerinde tamamen işgal yönetimine bağlıdır. Emniyet güçlerini sadece Filistinlilere karşı kullanma hakkına sahiptir. Bu bölgede oturanlara karşı özerk yönetime bağlı emniyet güçlerinin kullanılmaması özerklik anlaşmasında şarta bağlanmıştır.

Bölgenin ekonomik yapısına gelince, Yahudilerde kişi başına düşen milli gelir 11.330 dolardır. Bu miktar Filistinlilerde 1200

dolar civarındadır. 1948'de işgal edilmiş olan topraklarda yaşayanların % 21'i sanayi sektöründe, % 3.3'ü tarım alanında, diğer kesimlerde yaşayanlarınsa % 13'ü sanayi sektöründe, % 20'si tarım alanında çalışmaktadır. 1948'de işgal edilmiş olan toprakların % 28'i, Batı Şeria topraklarının % 32'si tarıma elverişlidir. Yahudilerde ortalama 5 kişiye, çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu bölgelerde ise 16 kişiye bir motorlu ulaşım aracı düşmektedir.

Sağlık alanında ise, nüfusun beşte dördünü Yahudilerin oluşturduğu 1948'de işgal edilmiş topraklarda ortalama 350 kişiye, çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu Batı Şeria'da ise 1500 kişiye bir doktor düşmektedir. Eğitim kurumlarının Batı Şeria'daki sayısı ise, 420 civarında ilkokul ve 4 yükseköğretim kurumudur.

Gazze ve Eriha

FKÖ ile İsrail arasında yapılan anlaşma sonucu kurdurulan özerk yönetimin hükmüne verilen bölgelerden Eriha, Batı Yaka'da yer alan 10.000 nüfuslu küçük bir kasabadır. Filistin'in batı kesiminde Akdeniz kıyısında bulunan ve Eriha'yla doğrudan bağlantısı olmayan Gazze bölgesinin yüzölçümü; 363 km²'dir. Bu da tüm Filistin'in % 1.28'ine tekabül etmektedir. Bölgenin nüfusu ise 1993 tahminlerine göre, 900.000 civarındadır. Bu nüfusun % 75'ini Filistin'in değişik yörelerinden buraya sığınmış Filistinli mülteciler oluşturmaktadırlar. Burada ise genç yaşlarda bir İsrail kurşununa hedef olunmazsa, ortalama ömür 66 yıldır. Çocuk ölümlerinin oranı binde 41 civarındadır. Nüfusun % 51'ini 14 yaşın altındaki genç ve çocuklar oluşturmaktadır. Km² başına düşen insan sayısı; 2479.3'dür. Nüfus artış hızı, % 4.3 kadardır.

Bu bölgenin etnik yapısında Filistinliler kahir bir ekseriyettedir. Bölgede yaşayanların % 99.5'i Filistinli, % 0.5'i Yahudi'dir. Nüfusun % 98.8'i Müslüman, % 0.7'si Hıristiyan, % 0.5'i Yahudi'dir.

Coğrafi konum olarak, Filistin'in batı kesimine düşer. Bölge doğudan 1948'de işgal edilmiş olan Filistin toprakları, batıdan Akdeniz, güneybatıdan Mısır'la çevrilidir. Yöreye Akdeniz iklimi hâkimdir. Topraklarının % 53'ü tarıma elverişli bir yapıdadır.

Bölge ekonomisi daha çok tarım, sanayi ve balıkçılığa dayanır. Yetiştirilen tarım ürünlerinin başında çeşitli sebze ve meyveler gelir. Tarım ürünlerinden elde edilen gelirin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı, % 22'dir ve çalışan nüfusun % 19.5'i bu alanda iş görmektedir. 1992'de 1000 ton tahıl ki bu miktar bölgede yaşayan halkın ihtiyacının 250'de biri kadardır-, 22 bin ton yer bitkileri, 120 bin ton meyve, 10 bin ton sebze üretilmiştir. Aynı yıl bölgede 4 bin baş sığır, 24 bin baş koyun bulunuyordu. 1991'de avlanan balığın miktarı ise, 500 ton kadardır. Önceleri daha çok balık avlanıyor ve birçok aile geçimini balıkçılıkla sağlıyordu. Ancak İsrail yönetimi İntifada sonrasında Gazzelilerin çoğuna balık avlama yasağı koymuştur. Gazze'de yaşayanların % 99'u fakirlik sınırının altında bir gelire sahiptir. Özellikle İntifada sonrasında İsrail tarafından uygulanan ekonomik boykot, bölge halkını iyice fakirleştirmiştir. Bu bölgede 30 kişiye bir motorlu ulaşım aracı düşmektedir. Kişi başına düşen milli geliri ise, 590 dolar civarındadır.

Bölgedeki sanayi kuruluşları küçük ve orta sanayi kuruluşlarıdır. Bunlar da genellikle gıda maddeleri ve meşrubat üretimi, tekstil, konfeksiyon, mobilya, inşaat malzemeleri üretimi ve madeni ve toprak eşya üretimiyle ilgilidir. İmalat sanayisinin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı % 13'tür. Çalışan nüfusun yaklaşık % 10'u sanayi sektöründe iş görmektedir.

Bölgedeki tüm ilk, orta ve mesleki okulların sayısı 320 kadardır. Ayrıca camilerde ve hayır kurumları tarafından açılan özel eğitim kurumlarında, din eğitimi verilmektedir. Bölge halkına hizmet veren tek üniversite Gazze İslâm Üniversitesi'dir. Bu üniversite İntifada'nın başlatılmasından sonra İsrail tarafından kapatıldı ve uzun süre kapalı tutuldu. Civarda yaşayanlardan

25 yaş üzerindekilerin % 10'u yüksek öğrenim görmüştür. Okuma yazma bilenlerin oranı % 90'dan fazladır.

Ortalama 2000 kişiye bir doktor düşmesi yönüyle de sağlık açısından durum oldukça vahimdir.

VI. SİYÂSİ YAPISI

En az dörtbin yıldanberi tarih içinde yer alan Filistin, o kadar çok fetih ve istilâlara maruz kalmıştır ki, sınırları devamlı değişmeler göstermiş ve bundan dolayı da Filistin denen topraklara belirgin siyasî sınırlar çizmek mümkün olamamıştır.[30]

Bugün, siyâsî anlamda Filistin toprakları üçe ayrılmış durumdadır. Birincisi, Birleşmiş Milletler kararı ile İsrail olarak nitelenen bölgedir. Toplam yüzölçümü 20 bin kilometrekare olan bu bölge, Batı Kudüs'ü de içine almakta ve Filistin'in büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Ancak İsrail, Doğu Kudüs'ü de bu bölgeye ilhak etmiştir. Bölgenin etrafına çizdiği sınırı "yeşil hat" olarak adlandırır. İkinci bölge ise, İsrail'in 1967'de Arap-İsrail savaşında işgal ettiği ve "yeşil hat"tın dışında kalan topraklardır. Bu topraklar bugün Filistin Özerk Yönetimi'nin kontrolündedir ve muhtemelen Filistin devleti burada kurulacaktır. Üçüncü bölge ise 1967'de İsrail'in işgal ettiği ve "yeşil hat"tın da dışında kalan, ancak özerk yönetimin kontrolüne de verilmeyen bölgelerdir.

Bugün Filistin ve İsrail toprakları; güneyden Lübnan, güneydoğudan Suriye, doğudan Ürdün, kuzeyden Kızıldeniz'in Akabe körfezi, kuzeybatıdan Mısır, batıdan Akdeniz ile çevrilidir. En önemli akarsuları az önce ayrıntılarını sunduğumuz Şeria Nehri olarak da adlandırılan Ürdün Nehri ile Yermük Nehri'dir. Filistin-İsrail topraklarıyla Ürdün toprakları arasında sınır oluşturan Ürdün Nehri'nin doğusu Doğu Şeria (ed-Daffe eş-Şarkıyye), batısı Batı Şeria (ed-Daffe el-Garbiyye) olarak adlandırılır. Her iki yaka da tarıma elverişli düzlüklerden oluşmaktadır.

30 Armağlu, *age.*, s. 3.

VII. ORTADOĞU VE FİLİSTİN SORUNU

Ortadoğu'nun dünya politikasındaki tarihî rolü, Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kültürel ve ekonomik bir köprü olmasından kaynaklanır; ipek, şeker, narenciye, kağıt, barut ve pusula gibi Uzakdoğu malları, Ortadoğu kanalıyla Avrupa'ya ulaşmıştır. Ortadoğu, eski Grek, Hindu ve Çin'in felsefe ve bilimsel düşüncelerini korumuş, geliştirmiş ve Avrupa'ya aktarmış; Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın doğuş yeri olmuştur. Dolayısıyla, yeryüzünün M.Ö. 5000 yılından bu yana global bir nitelik almaya başlaması sürecindeki yeri çok büyüktür. Komşu olduğu üç kıtada hemen hemen her büyük fatih bölge üzerinde egemenliğini kurmaya çalışmış ve Ortadoğu sırasıyla, Pers, Grek, Roma, Arap, Moğol, Tatar ve Türk imparatorluklarının kapsamı içine girmiştir.[31]

Filistin ve özellikle Kudüs; Museviliğin, Hıristiyanlığın ve İslâmiyet'in kutsal yerleri arasında sayılır. Osmanlı döneminde Hıristiyanlığın kutsal yerleri Avrupa devletlerinin çeşitli müdahaleleri için bir sözde neden olarak kullanılmış ve Kudüs, Osmanlı Devleti için sürekli olarak bir sorun olmuştur. İslâm'ın kutsal kentlerinden sayılan Kudüs kenti; Beytü'l-Makdis, Mukaddes, el-Kuds ve Kuds-i Şerif gibi adlarla da anılır. Kudüs kenti, İbranice'de Yeruşalim adıyla bilinir.

Müslümanlar gibi Yahudiler ve Hıristiyanlarca da kutsal sayılan bu kente kutsallık veren yapılar, Haremu'ş-Şerif ve çevresinde yer alır. Kentten duvarlarla ayrılan Haremu'ş-Şerif'te ünlü Mescidu'l-Aksa ve Kubbetü's-Sahra bulunmaktadır. Uzun süre Müslümanların kıblesi olarak işlev gören Mescidu'l-Aksâ, Hz. Süleyman tarafından yapılmış Beytu'l-Makdis'in yerinde yükselir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Mirac sırasında uğrak yeri olan bu mekanının hemen yakınında da bazı kutsal emanetlerin korunduğu Kubbetü's-Sahra vardır. Mescidü'l Aksa'nın doğusunda ikinci Mabet'ten kalan duvarın bir bölümünü oluşturan Ağlama

31 Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, İmge Yayınları, Ankara 1994, s. 64.

Duvarı, Yahudilerin en kutsal mekanıdır.[32] Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği sanılan yerle Hz. Meryem'in mezarının bulunduğu yerde yapılan kiliseler de Kudüs'ü Hristiyanlar gözünde kutsallaştırmakta ve bir ziyaret mahalli durumuna getirmektedir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Barış Konferansı toplandığı zaman, Mezopotamya, Suriye ve Filistin, İngiliz işgali altındaydı. İngiltere, bölgenin yönetim sorumluluğunu, Şam'da merkezini kurmuş olan Emir Faysal'ın önderliğindeki Arap müttefikleriyle paylaşıyordu. Konferansta, birbiri ile çelişen ve değişik savlar ortaya çıkmıştı.[33]

Filistin'de birinci dünya savaşı bittiği zaman Şam'dan kaynaklanan güçlü bir milliyetçi propaganda rüzgarı esmekteydi. Filistinliler bu propagandaya son derece olumlu tepkide bulundular. Çünkü, Filistinliler Arap birliğini ve Suriye ile birleşmeyi istiyorlardı. Dolayısıyla, Müttefiklerin dolaplarına karşı muhalefetle birlikte 1920, Nisan'ında Kudüs'te Yahudi karşıtı karışıklıklar oldu. Ancak, aynı anda sonuçlanan San Remo Konferansı ile, Ürdün ve Filistin İngiliz "mandat" yönetimine bırakılmıştı. Bölgenin ilk İngiliz Komiseri olan Sir Herbert Samuel, Balfour Deklarasyonu'nun uygulanmasını en önemli görev kabul ederek, 1920 Eylül'ünde 16.500 kişilik bir Yahudi grubunun Filistin'e göç etmesini karar altına aldırdı.[34] İşte bu deklarasyon sonrası Ortadoğu'daki olayların ardı arkası kesilmedi ve kitabımızda konu edindiğimiz yazarların şiirlerinde dile getirilen konuların ve duyguların yazılmasına vesile olacak olaylar peş peşe gelişmeye başladı.

1. Filistin Probleminin Tarihsel Gelişimi

Dünyada bir Yahudi devleti kurma düşüncesi Birleşmiş Milletler'in Filistin taksim kararından yarım yüzyıl öncesine dayanıyordu. 1897 Şubatı'nda Siyonizm'in babası Theeodor Herzl İs-

32 Müslümanlar burası için "Haitu'l-Burâk" demektedirler.
33 Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, İmge Yayınları, Ankara 1994, s. 64.
34 *age.*, s. 68.

viçre'nin Basel kentinde Dünya Siyonist Örgütü ilk kongresini toplamıştı. Kongrenin amacı Yahudi halkı için bir yurt kurulması olarak tespit edilmişti. Ancak, o tarihlerde bu yurdun Filistin toprakları üzerinde gerçekleşeceği düşünülmemişti. I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan İngiltere ve Fransa 1916 Sykes-Picot Anlaşması ile Ortadoğu'yu aralarında pay etmişlerdi.[35] Sömürgeci İngiltere ile çok sıkı ilişkiler içinde bulunan Yahudi sermayesi İngiltere'nin savaştan galip ayrılacağını düşünerek olumlu fırsatları değerlendirmeye çalışmaktaydı. Dini argümanları da kullanarak artık Siyonistler gözlerini Filistin'e dikmişlerdi.

1900'lü yıllarının başından itibaren, Süveyş kanalının yakınında, eski dünyayı Avrupa'ya bağlayacak, yabancı ama güçlü, bölge halkına düşman ama Amerika ve Avrupa'ya ve bunların çıkarlarına dostane bir gücü meydana getirecek bir köprü mesabesindeki İsrail devletinin kurulması her yönüyle güçlendirilmeye çalışıldı.

"Araplar, anlaşmamak üzere anlaştılar" şeklindeki Arap dünyasındaki halk deyimini haklı çıkarırcasına, koskoca Arap dünyası ortasında İsrail devleti kurulmuş ve günümüze kadar da genişleme politikaları ile varlığını güçlendirerek devam ettirir. Osmanlı devletini, sömürü imparatorluğu olarak gören ve gösteren modern Arap devletleri, sayıları 24'ü bulsa da tek bir İsrail'in varlığı karşısında dize gelip, Filistin sorununu çözümsüzlükle başbaşa bırakmışlardır.

1897'de gerçekleştirilen I. Siyonist Konferansı'ndan Balfour Deklarasyonu'na kadar geçen süre içinde İngiltere ile tam bir balayı havasına giren Siyonistler, aldıkları güçle Paris Barış Konferansı'na somut taleplerini getirmişlerdi. Örgüt Paris'te şu talepleri sıralar:

1- Ürdün Irmağı'nın Suriye ve Lübnan'daki başlangıç noktaları ,

35 Bkz. http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast

2- Sayda kentine kadar Güney Lübnan,

3- Lübnan'da Güney Bekaa Vadisi,

4- Suriye'den Hauran Vadisi,

5- Suriye'nin en güneydeki kenti Der'a'dan başlayarak Amman üzerinden Güney Ürdün'deki Ma'an'a kadar hicaz demiryolunun kontrolü,

6- Akabe Körfezinin kontrolü.

Milletler Cemiyeti Konseyi 1922 Temmuz'unda aldığı bir kararla İngiltere'nin Filistin üzerindeki manda haklarını tanıyor ve Filistin'e yapılacak olan Yahudi göçünün yapılması için ön hazırlıklarını başlatmasını istiyordu.

Yahudi göçüne karşı ilk tepki Filistin'in çeşitli kentlerinde Arap halkının Yahudi mahallelerine saldırmasıyla kendini gösterdi. Olaylar büyüdü ve manda makamları tarafından güçlükle bastırıldı. 1929 yılındaki ayaklanmaları 1933 yılındaki ayaklanmalar izledi. İkisi arasındaki tek fark ise 1929 ayaklanması Yahudilere yönelmişken 1933 ayaklanmasının Yahudi göçlerine yönelik olmasıdır. Manda yönetimi ve Yahudi göçüne karşı asıl önemli tepki, 1936'da patlak veren ve köyden kente tüm Filistin topraklarına yayılan büyük ayaklanmalardır. Arapların bellekleriinde derin izler bırakan bu büyük ayaklanma üç yıl aralıksız sürmüştür. Bunun üzerine İngiltere Hükümeti 1939 Mayısında "Beyaz Belge"[36] adıyla anılan raporu yayınlamıştır. Buna göre 100.000 mültecinin ötesinde hiçbir Yahudi mülteci Filistin'e kabul edilmeyecekti. Siyonistler ise "Beyaz Belge"yi reddetmişlerdi. Aynı zamanda Siyonist hareketin merkezi İngiltere'den ABD'ye taşınmıştı.

Siyonistler ise o sırada Avrupa'daki Nazi zulmünün dünya kamuoyunda bıraktığı etkiyle sempati toplayıp bunu kullanmaya çalışıyorlardı. Siyonist terör çeteleri de boş durmuyor Arapları sindirmek İngiltere'yi de çekilmeye zorlamak için saldırılarına

36 Bkz. http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/brwh1922.htm

devam ediyorlardı. Artık Siyonistler Arapları bölgeden çıkarmak için sistemli bir terör uygulamaya başladılar. 9 Nisan 1948'de tarihe Deir Yasin Katliamı olarak geçen olayda İrgun Çeteleri Deir Yasin köyünü basarak kadın, çocuk ve ihtiyarlar dahil 254 kişiyi katletmişlerdir. Bu saldırılar sonrasında İngiltere manda yönetimini sona erdirdiğini açıklamıştır.[37]

Siyonizm'in ilginç politikalarından birisi de varolabilmek ve varlığını sürdürebilmek için dünyanın en güçlü devleti hangisi ise kaderini ona bağlaması şeklindeki pragmatik ve kurnaz tavrıdır. Yani gücün değişimi Siyonist ittifakının da değişimi anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda; artık siyonistlerin sırtlarını dünyanın en güçlü devleti Amerika'ya dayamasını ve siyasi manevraları için orayı üst seçmelerini beraberinde getirmiştir.

İngilizler manda yönetimini çekince Siyonistler BM'nin 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararıyla Birleşmiş Milletler, Filistin Komisyonu'nu beklemeden İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir. Bu ilan aynı zamanda tüm Yahudilerin Filistin'e gelmesi için bir davet niteliği taşıyordu. Nitekim de öyle oldu ve dünyanın dört bir yanındaki Yahudiler İsrail'e ya da "vadedilmiş topraklara" göçü kendileri için kutsal bir görev kabul ederek göç etmeye başlamışlardır. Devlet ilanından sonra İsrail, Birleşmiş Milletler kararlarına uyacağını taahhüt etmiş, ancak pekçok konuda BM kararlarını defalarca çiğneyerek kınanan devlet olmaktan bıkmamıştır.

2. İsrail Devleti'nin Ortaya Çıkışı Sürecinde Filistin Problemi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 29 Kasım 1927'de Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksimini oylamak üzere toplanmış, ancak oylama, taksim kararını çıkartmak için gerekli üçte iki çoğunluk oyu sağlanamadığı için Amerika tarafından iki kez ertelenmişti. 2000 yıldır Arapların yaşadığı topraklar üzerinde

37 Bkz. Armaoğlu, *age.*, s. 48, 65, 94.

bir Yahudi devletinin kurulmasına olanak veren taksim kararı lehinde şu ülkeler oy kullanmıştır: Amerika, Sovyetler Birliği, İsveç, Norveç, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Kanada, Güney Afrika, Bolivya, Dominik, Ekvator, Panama, Haiti, Guatemala, Paraguay, Uruguay, Ukrayna, Polonya, Çekoslovakya, Danimarka, Hollanda, Avustralya, İzlanda, Brezilya, Yeni Zelanda, Nikaragua, Peru, Kosta Rika, Liberya ve Filipinler. Bunlara mukabil karşı oylar ise şu ülkelere aitti: Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Lübnan, Yemen, Türkiye, Pakistan, Afganistan, Hindistan, İran, Küba ve Yunanistan. Tayland delegesi yoklamaya katılmamış, İngiltere, Meksika, Salvador, Arjantin, Yugoslavya, Şili, Honduras, Etiyopya ve Çan Kay-Şek rejimi tarafından temsil edilen Çin çekimser oy kullanmışlardı.

Böylece Birleşmiş Milletler, tarihinde ilk ve belki de son kez üçte iki çoğunluk oyuyla bir devlet yaratıyor ya da başka bir deyimle dünya tarihinde ilk kez bir uluslararası kuruluşun oylamıyla bir devlet kuruluyordu.

1918'de Filistin topraklarında yaşayan toplam nüfusun yüzde 93'ünü Araplar meydana getirmekteydi. Balfour deklarasyonundan sonra İngilizlerin himayesinde başlayan ve gelişen Yahudi göçü sayesinde bu oran gittikçe Arapların aleyhine olarak büyüdü. 1914'de İngiliz Mandası sona erdiği zaman Filistin'in toplam nüfusu Yahudi göçü ile doldurularak 1.874.000'e ulaşmıştı bu sayının 1.280.000'i Arap ve 594.000'i Yahudi idi. Birleşmiş Milletler'in 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararına göre bir Yahudi devleti kurulması için ayrılmış olan Filistin toprağında ise bedeviler dahil edildiği takdirde Arap nüfusu 509.000 Yahudi nüfusu ise 499.020 idi. 1918 yılında toplam Filistin nüfusunun yüzde 7 sini oluşturan Yahudiler, İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılında gene azınlık olmakla birlikte göçler sayesinde nüfusun yüzde 3 1'ini oluşturur duruma gelmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM
ŞİİR VE OKUMA

I. ŞİİR NEDİR?

"Şiir" kelimesi, Arapça (ş,'a,r) kökünden mastardır. Sözlük olarak; "bilmek, sezmek, bir şeyin bilincinde olmak, duyumsamak, hissetmek, algılamak ve farkında olmak" gibi anlamlara gelir. Bu anlamlar içerisinde "duyumsamak, hissetmek ve sezgi ile bilmek" anlamları biraz daha ön plana çıkmaktadır. Kimi zaman ise, şiir ve ilim aynı anlamda kullanılmıştır.[1]

"Şiir nedir?" sorusuna verilen ilk cevapları çok eski çağlardan beri görmekteyiz. Bilhassa felsefe ve sanatla birlikte ele alınan şiir, sanatın benzetildiği gibi bir yansıtma, benzetme, ya da taklit olarak görülmekteydi. Sanat eserlerinin konusu nasıl doğa, insan, hayat ve bunlara dair hususlar ise, şiirin konularının da bunlara paralel seyretmekte olduğunu görmekteyiz. Ancak "Şiir sanatı genel olarak varlığını, insan doğasında temellenen iki neden'e borçlu gibi görünüyor. Bunlardan birisi taklit içtepi'si olup insanlarda doğuştan vardır; insanlar, bütün öteki yaratıklardan özellikle taklit etmeye olağanüstü yetili olmalarıyla ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde ederler. İkincisi, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanma'dır ki, bu, insan için karakteristiktir."[2]

Platon'un *Devlet* diyalogunun onuncu kitabında Sokrates, sanat ve şiir üzerine yapılan tartışmaların birinde; Glaukon'a

1 Ebu'l-Kâsım Mahmud b. 'Umar ez-Zemahşeri. *Esâsu'l-Belâğah*, Beyrut, 1412/1992, 331; Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzabâdî,. *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1407/1987, 533; Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Mukrî el-Feyyûmî. *el Misbâhu'l-Munîr fî Garîb'ş-Şerhi'l-Kebîr*, I-II, Mısır, 1325/1901, I, 152; Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Beyrut, ts., IV, 409.

2 Aristotales, *Poetika*, İstanbul, 1995, s. 16.

maktadır. Belki de olayları bizzat yaşayanlardan olduğu için duygulu ama duygusal değil, gerçekçidir. Gerçi Filistin'de yaşananlar zaten yeterince dramatik ve duygusaldır.

Aslında Platon'un da dediği gibi; Ressamın renklerle yaptığını şair sözcüklerle yapmakta ve şu gördüğümüz duyular dünyasını yansıtmaktadır. Bu da kopyanın kopyası demektir. Bu yüzden ona göre sanat eserleri gerçekliği yansıtmaz, bizi hakikate iletmez; tersine hakikatten uzaklaştırırlar. Sanatçının kendisi de; asıl gerçekliği değil de şu görünen yüzeysel gerçekliği yansıttığı için hakikatten uzaklaşan bir kimsedir. Bu yüzden şair ya da yazarlar bize doğruları sunamazlar. Bunun pekçok nedeni vardır. Ancak şair ya da yazarın, bize doğruları sunamamasının en önemli nedenlerinden birisi, yazdığı şeyler hakkında yetkiyle konuşacak durumda olamamasından kaynaklanır.[6]

Hakikatte, şiir ve edebiyat bize gerçekleri yansıtabilir. Ancak gerçek hayat konusunda nasıl davranacağımız konusunda yetkin değillerdir. Örneğin; savaş, devleti yönetme, insanları eğitme, yetiştirme gibi önemli konularda edebiyatçılar ve şairler; sanıldığı gibi kimseye yol göstermiş olmadıklarını, hiçbir devletin düzeninde yaptığı değişikliği onlara borçlu olmadığını, kanunlar getirmediklerini, savaşların onların öğütleriyle kazanılmadığını, adam yetiştirmediklerini söylemek gerekir. Zanaatkarların da ne yapmak istedikleri hakkında sahip oldukları bilgiden yoksundur sanatçılar, çünkü onlarınki gerçek bir sanat bile değildir; olsa olsa benzetmedir.[7]

Plâton'a göre, şairlerin kendilerine özgü bir bilgi alanı yoktur. Sözünü ettikleri şeyleri doğru olarak bilenler başkalarıdır. Nasıl araba sürüleceğini bilen arabacıdır; dalgalar arasında kalmış bir geminin kaptanı bilir ne yapılacağını. Böylece, pekçok alanda şairin yetkisiz olduğu rahatlıkla söylenebilir.

6 Moran, *age.*, s. 21.
7 Bkz. Platon, *Devlet*, Çev. Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000, 601a-602c.

Peki şairler nasıl yazarlar? Şairler akla dayanmadan bir nevi vecd içinde, kendilerinden geçmiş olarak, ilhamla şiirler yazmaktadırlar. Yazdıklarının anlamını kendileri de bilmezler. Aslında şiir yazmak bir çeşit aklı aşmadır. Bu yeteneğin şairlerde bulunmasını Platon, *İon'da* olumlu bir özellik olarak kabul etmez. O, şairlerle alay etmektedir daha çok. Ama şunu da söylemek gerekir ki bu aklı aşma yeteneğini olumlu bir yöntem saydığı diyaloglar da vardır.

Kur'an-ı Kerim'deki şiir ve şairlerle ilgili bulunan gerçeklerin[8] benzerlerinin Eski Yunan düşünürlerinde de görülmesi şiir ve şair hakkında oluşmuş bu kanaatleri perçinlemektedir. Şiir öğretici olamaz, bize gerçekleri bildiremez; şairler de gerçek bilgiye sahip olmayan benzetmeci kişilerdir. Belki onun toplumdaki rolü ve yaptığı etkileri önemlidir. Ancak onun gerçekliği ve anlatım yöntemleri herzaman tartışılagelmiştir. Şiirleri anlatım yöntemi bakımından Platon, üçe ayırır: 1) Şair söyleyeceklerini kendi ağzından söyler, anlatır. O çağdaki *dithyrambları* bu türe örnek olarak gösterir. 2) Şairin, kendi ağzından konuşmadığı, eserlerindeki kişilerin ağzından konuştuğu, onları taklid ettiği şiirler. *Mimesis* yöntemine dayanan eserler, yani tragedya ve komedya bu türden eserlerdir. Burada *mimesis* çok daha dar anlamda, başka birini temsil etme (*impersonation*) anlamında kullanılmaktadır. 3) İki yöntemin karışık olarak kullanıldığı destan (epos) türü şiirler. Bu kez şair kâh kendi anlatır öyküyü, kâh kişileri konuşturur.[9]

Platon, son iki türü zararlı bulur. Çünkü bunlarda taklid işe karışmaktadır ve taklit edilen kişiler, çoğunlukla özenilecek kişiler değildir. Korkakları, sarhoşları, köleleri, delileri taklit ede ede taklit edilen şeye alışılır. "Bu alışkanlık da bedeni, konuşmayı, görüşleri değiştiren ikinci bir tabiat olur."[10] Bundan ötürü bu gibi eserleri yazanın da, oynayanın da, seyredenin de, okuyanın da kişiliği zarar görür.

8 26 eş-Şuara 224.
9 Platon, *Devlet*, 393a 394c; *age.*, 395c.
10 *age.*, 606d.

Edebiyat ve şiire karşı Platon'un başka bir itirazı daha bulunmaktadır. O da; şiir ve edebiyatın bizim duygusal yanımıza sesleniyor olmasıdır. Coşkun duygularla davranan kişiler bizi çeker ve heyecanlandırırlar.[11] Oysa dengeli insan, bilge kişi, aklını kullanarak duygularını dizginlemesini bilen kişidir. Bir felâketle karşılaştığımızda acımızı belli etmemek için dişimizi sıkarız, çünkü erkek adama yaraşan budur. İşte bundan ötürü duygu yanımızı coşturan edebiyat, kişiliğimizi bozar. "Tutku gibi, öfke gibi içimize hoş veya acı gelen ve ister istemez gündelik hayatımıza giren duygular, şiir benzetmesinin etkisi altında kalmaz mı? Benzetme bu duyguları kurutacak yerde sulayıp besler, dizginlenmesi gereken tutkulara içimizin dizginlerini verir, böylece de iyi ve mutlu olmamıza değil, kötü ve mutsuz olmamıza yol açar."

Gerçekten ideal bir toplum kurmaya çalışırken şiirin ve edebiyatın eğitimde nasıl bir rol oynayacağını inceden inceye araştırmak gerekir. Platon'un edebiyat ve şiire bilgi ve ahlak yönünden koyduğu itirazî tavırların bugün de geçerli olduğunu çok rahat söyleyebiliriz. Onun bilgisel yönden şiire yaptığı itirazlarını özetlemek istersek bunların iki temele dayandığını söyleyebiliriz: a) Şair, bizi, asıl gerçekliği teşkil eden idealardan uzaklaştırır; b) Şairin yetkiyle konuşacağı hiçbir konu yoktur. Ahlâk yönünden olan itirazları da üç temele dayanmaktadır: a) Eserlerde gençlere fena örnek olacak parçalar bulunmaktadır; b) Tragedyalarda ve destanlarda kötü kişileri taklid ederek temsil etme fena etkiler bırakmaktadır; c) Edebiyat, dizginlememiz gereken duygusal yanımızı coşturmaktadır.

Platon'un öğrencisi Aristoteles bugün hâlâ önemini sürdüren *Poetika*[12] eseriyle, edebiyat kuramı konusunda büyük bir adım

11 Aristotales, *Poetika*, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 16; Ayrıca bkz. Aristotales, *Fennu'ş-Şi'r: ma't-Tercemeti'l-Arabiyyeti'l-Kadimeti ve Şurûhi'l-Fârâbi ve'bni Sînâ ve'bni Ruşd*, Yunanca'dan çeviri, şerh ve tahkik: Abdurrahman Bedevi, Daru's-Sekâfe, Beyrut, tsz., s. 26.

12 Aristotales, *Poetika*, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995; Aristotales, Aristotales, *Fennu'ş-Şi'r: ma't-Tercemeti'l-Arabiyyeti'l-Kadimeti ve Şurûhi'l-Fârâbi ve'bni Sînâ ve'bni Ruşd*, Yunanca'dan çeviri, şerh ve tahkik: Abdurrahman Bedevi, Daru's-Sekâfe, Beyrut, tsz.

atmıştır. Onun şiir ve şair üzerine yaptığı değerlendirmeleri oldukça manidardır. Ona göre şairin ödevi, gerçekten olan şeyi değil, tersine olabilir olan şeyi, yani olasılık veya zorunluluk kanunlarına göre mümkün olan şeyi ifade etmektir.

Araştırma konumuz Emel Dunkul ve Mahmud Derviş'in şiirlerinin tarihle ve yaşadıkları dönemin tarihi olaylarıyla içli-dışlı olmaları gözönünde bulundurulduğunda tarih ve şiir ilişkisine de dikkat çekmekte yarar vardır. Zira onların eserlerinde tarih ve şiirin buluşmasına şahit olmaktayız. Burada tarih yazarı ve şair arasındaki farka dikkat çekmek gerekir. Bunlardan, biri düz yazı, öteki nazım yazdığı için birbirlerinden ayrılmazlar. Aralarındaki fark şu noktada ortaya çıkar: Tarihçi daha çok gerçekten olan şeyi ifade eder, şair ise olabilir olan şeyi ifade eder. Bu yüzden şiir, tarih eserine göre daha felsefi olduğu gibi, daha üstün olarak da değerlendirilebilir: Çünkü şiir, daha çok genel olanı, tarih ise tek olanı tasvir eder. Genel olan deyince de olasılık veya zorunluluk kanunlarına göre, belli özellikteki bir kimsenin böyle veya şöyle konuşmasını, böyle veya şöyle hareket etmesini anlıyoruz.[13]

Burada dikkat çekmek istediğimiz bir diğer önemli husus ta; şiirin çoğu zaman sadece bir kişinin gözüne ve kulağına seslenmek için yazılmış olduğu gerçeğidir. Zira yazılmış olan birçok aşk şiiri, üçüncü kişiler hesaba katılmadan sadece iki kişi arasındaki iletişimi sağlamak için yazılmıştır. Fakat şairin muhatap aldığı kişi, kitle veya hedef grubun kimler olduğu şiirin anlaşılması için oldukça önemlidir. Şiir içsel ve duygusal bir formda olduğu için şairin içten gelen o sesine bakmak gerekir. Bu seslerden birincisi, şairin kendisiyle konuştuğu, ya da hiç kimseyle konuşmadığı sesidir. İkinci ses, büyük ya da küçük kitlelere hitap eden sesidir. Üçüncü ses ise, şairin yarattığı hayali dramatik bir karakteri dizelerle konuşturmasıdır; kendi düşüncelerini değil, belli kalıplar içinde hayali bir karakterin diğer hayali bir ka-

13 Bkz. Aristotales. *Poetika*, 1451b.

rakterle konuşacağını konuşur. Birinci ve ikinci sesler arasındaki fark, daha doğrusu, şairin kendisiyle ve başkalarıyla konuşan sesleri arasındaki ayırım, şiirsel iletişim sorununa işaret eder. Şairin ya kendi, ya da başkasının sesiyle dinleyicilere hitap etmesi ile şairin birbirleriyle konuşturmak amacıyla hayali karakterler için yaratmış olduğu dil arasındaki ayırım, dramatik, yarı dramatik ve dramatik olmayan şiirdeki fark sorununa işaret eder.[14] Ne tür ve biçimde olursa olsun nihayetinde tüm şiirlerde bir amaç, bir mesaj güdülür. Ancak mesajın rengi ve kimliği ise şair ile şiirin doğduğu coğrafya ve atmosferle yakından ilgilidir.

II. ŞİİR VE POLİTİKA

Şiirin amacı nedir? Her şeyden önce onunla niçin ilgileniyoruz? Dünyada kodlardan, göstergelerden, gösterenlerden ve okuyan öznelerden ve okunan metinlerden daha önemli sorunlar yok mudur?

Edebiyat ve şiirin bütün bu sorunlardan daha önemli olduğuna inanan kişiye biraz garip gözüyle bakılabilir, ancak, edebiyat ve şiir de doğaları gereği yaşanan bu sorunların bir parçası ve uzantısı olmaktan kendilerini kurtaramayacak bir etkileşim sürecinde olmak zorundadırlar. Uluslararası politikaların edebiyat ve şiirle ne ilişkileri olabilir? Edebiyat ve şiire politika katmaya çalışan bu ısrarcı uğraşın ne anlamı vardır?

Esasen edebiyat ve şiire politika sokmaya gerek yoktur. Her alanda olduğu gibi edebiyat ve şiirde de en başından beri politika zaten vardır.[15] Politik sözcüğüyle burada, yönetme sanatından daha çok Aristotales'nun dikkat çektiği anlama paralel konumda bulunan, yalnızca toplumsal yaşamımızı, birlikte örgütlenme biçimimizi ve bunun getirdiği kişi-güç-coşku kompleks etkileşim biçimlerini kastediyoruz.[16]

14 Hüseyin Salihoğlu (Yay. Haz.), *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, "Thomas Steams Eliot (1888-1965), *Şiirin Üç Farklı Sesi*". İmge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 250.
15 Ahmed M. El-Hüfi, *Edebu's-Siyase fi'l-Asri'l-Emevi*, Beyrut 1965, s. 7.
16 Bkz. Aristotales, *Retorik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, s. 73.

in,[19] Heidegger[20] hatta De Saussure bile bunlar arasında sayılabilir.[21]

III. ŞİİR, YAŞAM VE AŞIRILIK

Edebiyat ve şiirin insanların yaşamlarıyla çok yakından ilgili oldukları bilinen bir gerçektir. Özellikle de şiir; somut değil soyuttur, yaşamı bütün zenginliğiyle sergiler ve canlı olmanın verdiği duygu ve zevki, kuru ve kavramsal bir taslakla ortaya koymayı reddeder. Bu yüzden modern edebi ürünler ve şiir, paradoksal olarak bu tür gerçekliklerden kaçarak şiirin kendisinin elverdiği organik toplum, ebedi doğrular, imgelem, insan zihninin yapısı, mit ve dil gibi günümüzde sınırsız olan seçeneklere başvurmanın anlatısı haline gelmiştir. Bununla edebi ürünleri üreten veya tüketenler gerçeklerden ve gerçek tarihten kaçmaya fırsat oluşturmaktadırlar. Gerçekten ve tarihten böylesi bir kaçış 19.yy'a egemen olan tarihsel olarak indirgemeci eleştiriye karşı bir tepki olarak kabul edilirse bir anlam kazanabilir; bununla birlikte tepkinin aşırılığı yine de çarpıcı sayılabilir.

Aslında "aşırıcılık" genelde, edebiyatın gerçek yaşamdaki rolüne dikkat çekmeye çalışanlar için kullanılan bir terim olmasına rağmen, edebiyat kuramlarını inceleyenlere çok şaşırtıcı gelen; bu kuramların aşırıcılığı, toplumsal ve tarihsel gerçekliklerle yüzleşmeyi inat ve beceriyle reddetmeleri temelinde yatmaktadır. Buna rağmen edebiyat kuramları, modern ideolojilerden kaçarken bile edebi metin için doğal bularak kullandığı "estetik" ve "apolitik" dilde kendi elitizmini, cinsiyetçiliğini, bireyciliğini ortaya koyarak bu ideolojilerle arasındaki bilinçdışı ortaklığı açığa çıkarmaktadırlar. Bu kuramlar dünyanın merkezinde; kendi kitabına eğilmiş, yaşantı, hakikat, gerçeklik, tarih ve gelenekle ilişki kurmaya çalışan bireyin bulunduğunu varsaymaktadırlar.

19 Paul Strathern, *Wittgenstein*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1998.
20 Georg Steiner, *Heidegger*, Vadi Yayınları, Aralık 1996, 166 s.
21 Bkz. Maurice Olender, *Cennetin Dilleri; Tarihsel Bir Çift: Ariler ve Samiler*, Dost Kitabevi, Ankara 1998, s. 124-126.

Bu kuramlar ışığında edebi ürünler incelenirken şu gerçek asla unutulmamalıdır: "Edebiyatın öğretilen bir olgu" olmasının yanı sıra "şiir hissedilen ve yaşanılan bir olgu"dur.

Şairlerin ve sanatçıların, eleştirmenlerin ve düşünürlerin paylaştıkları ortak anlayışlardan birisi, sanatın ya da şiirin en önemli özelliğinin doğayı, insanı, hayatı, kısaca gerçekliği yansıtmak olduğudur. Sanat ile gerçeklik arasında daima bir ilişki vardır. Sanatla insan, doğa ile hayat, insan ve çevre arasında sıkı bağlar vardır. Aynı şekilde şair ve şiiri arasında da tarihsel, coğrafi, sosyal ve psişik ilişkileri gözardı etmemek gerekir.

Şimdi bu temel değerlendirmeler ışığında şiir ve okuma konusuna da değindikten sonra *Filistin ve İki Şair*'i incelemeye geçebiliriz. Öncelikli bu şairlerin şiirlerindeki coğrafi ve tarihsel bağlantı boyutlarını gözönünde bulundurarak, şairlerin bu coğrafyaya dair duygusal ve ideolojik şiirlerinin anlaşılmasına yardımcı olması amacıyla yukarıdaki *Filistin'le ilgili genel bilgilerin* gözönünde bulundurulmasında fayda vardır. Bunların yanısıra, her okuyucunun bilinçli veya bilinçsiz olarak başvurduğu okuma biçimleri üzerinde de kısaca durmakta fayda mülahaza ediyoruz. İki şairin şiirlerine, okuma biçimleri perspektiflerinden ve şairlerin eserlerini zihnimize yakınlaştıracak ve anlaşılır kılacak Filistin'le ilgili yukarda sunduğumuz *bilgiler çerçevesince* bakmak gerekir. Bu noktada belki şiirin evrenselliği konusu tartışılmalıdır. Ancak, biz, bu konuyu ayrı bir çalışmamızda ele almayı yeğliyoruz.

IV. ŞİİR VE OKUMA

Okuma nedir? Okuyucu kimdir? Ve anlam üzerinde nasıl bir uzlaşmaya varılır? Okuma ve yorum arasında nasıl bir ilişki gerçekleşmektedir? Okumayı yorumlamada, gerçeğe yönlendiren gücün kaynağı nedir? Dikkatli bir şekilde okuduğu zaman, okuyucunun okunana yaptığı nedir? Metin mi okumayı sınırlandırır, okuyucunun bizzat kendi sorgulamaları mı? Yoksa sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik etkenler mi? Okuyucunun herhan-

gi bir zaman diliminde veya herhangi bir tarihsel süreçte, herhangi bir toplumda bulunması neticesinde elde etmiş olduğu tecrübeler mi, yoksa tüm bunların birikimi mi?

Hakikaten sağlıklı, sahih, gerçek ve doğru diyebileceğimiz bir okuma var mıdır? Eğer doğru okuma varsa biz herhangi bir okumanın doğru olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Veya bir diğerinin yanlış olduğunu?

Metinler okuyucuları nasıl etkilerler? Okumanın etiği var mıdır? Herhangi bir metnin varlığından bahsettiğimiz zaman hangi anlamı kastetmekteyiz?[22]

Okuyucu-metin arasındaki ilişki konusuyla genelde Edebiyat Eleştirisi alanındaki eserler ilgilenirler. Bu da bizi ister istemez edebiyat ve felsefe ilişkisine götürmektedir. Edebiyat felsefesi,[23] edebiyatı konu alan, bir söylem biçimi olarak edebi söylemin mahiyetini ortaya çıkarmaya çalışan, felsefeyle edebiyat ilişkilerini araştıran bir felsefe disiplini olarak ortaya çıkmıştır. *Diyaloglar*'ı birer sanat yapıtı olan, felsefi düşüncelerini edebi bir dille aktarmayı seçen Platon'la, *Poetika*[24] adını taşıyan eserinde, edebiyatın ontolojik temellerini ve genel felsefi sistem içindeki yerini tartışan *Aristoteles* edebiyat ve felsefeyi bütünleştiren en önemli düşünürlerdendir. Edebiyatı diğer sanatlarla birlikte felsefenin temeline yerleştiren Romantikler ile *Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, Heidegger* ve *Sartre* gibi filozoflar ise günümüzdeki edebiyat felsefesinin en önemli isimleri olarak geçer.[25]

Edebiyat-felsefe ilişkileri söz konusu olduğunda, herşeyden önce felsefe ve edebiyat ayrı ve özü itibariyle birbirlerinden ba-

22 Subhi Hadidi, "Me'l-Kıraae? Men Huve'l-Karıu? Ve Keyfe't-Tekâud ale'l-Ma'nâ", *el-Karmel*, sayı: 63, yıl: 200, s. 127-152

23 Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2000, s. 300.

24 Aristoteles, *Poetika* (çev. İ. Tunalı), İstanbul, 1993.; R. Fowler, *A Dictionary of Modern Critical Terms*, London, 1973.

25 Bkz. Kurt Mueller-Vollmer, *The Hermeneutics Reader*, New York, 2000, s. 72, 98, 214, 256; Ayrıca bkz. Pöggeler/Alleman, *Heidegger Üzerine İki Yazı*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.

amsız olan özerk disiplinler olarak görülmüştür. Felsefi söylemi başat söylem olarak görmenin büyük bir yanılgı olduğunu söyleyen Derrida'ya göre; bütün metinler, filozofların metinleri kadar şair ve romancıların metinleri de edebi bir forma sahiptir ve onların içerikleri, anlam araçları tarafından belirlenirler. Yazar veya şair, bir metni "varolan sözcükler arasından" anlatmak istediğini en doğru aktaracak olanları seçerek oluşturur. Oysa bu metni alan okur tek bir yorum ile sınırlandırılmamıştır. Bir metnin okumaları sonsuz olmamakla beraber, okumalar dilbilgisi kuralları ile sağduyu çerçevesinde oluşsalar bile, metin tarafından dondurulmamışlardır. Derrida, "herhangi yazılı bir metnin yaradılış anı geri getirilemez bir biçimde yitirilmiş olsa da, yazarının onu yazdığı anda bilinçli olarak ne anlatmak istediğini ben bilmesem de, örneğin metni kendi akışına bırakmış olsa dahi okunabilir" olacağını belirtir. Bu nedenle de bir anlamı saklamak ya da dikte etmek isteyen imza sahibi şair veya yazar, aynı zamanda okur da olmalıdır.[26] Bundan dolayı, 'edebiyatta felsefe' kadar, 'felsefede de edebiyat' vardır. Bu yüzden edebi bir metni eleştirirken felsefi ekollerin kanatları altında gelişen yöntemlere başvurulmaktadır. Biz Emel Dunkul ve Mahmud Derviş'in şiirlerini inceleyip örnekler vermeye geçmeden önce, bu alanda oluşmuş olan okuma biçimlerine kısaca değineceğiz ve daha sonra yazarlarımızı ve eserlerini incelemeye geçeceğiz.

Yukarda temas ettiğimiz hususlar ışığında akla şu soru da gelmektedir; Hangi noktaya kadar okuyucuyu, okuma eylemini ve metni çevreleyen dünyayı kültürel ve çevresel etkilenmeden uzak tutabiliriz ya da öz olarak bağımsız olabilirler?

Bu sorulara verilecek pekçok cevap vardır kuşkusuz. Ancak bunların cevabını estetik, sanat, edebiyat kuramları ve eleştirileri doğrudan vermeye çalışmaktadırlar. Bu sahada yine birçok kuram ve eleştiri yöntemi bulunmaktadır. Ancak bunlardan fenomonolojik, pozitivist, hermonotik, politik ya da ideolojik ve

26 Bkz. Alberto Manguel. *Okumanın Tarihi*, YKY, İstanbul, 2002, s. 218.

post-yapısalcı okumalar önplana çıkmaktadır. Biz ise burada sadece fenomenolojik ve pozitivist okumadaki bazı boyutlar üzerinde duracağız kısmen de politik okumalara değineceğiz.

Fenomenolojik Okuma

Fenomen, ilkçağ Yunan felsefesinde, akıl tarafından kavranan gerçek nesnenin tersine, duyularla idrak edilen ya da kavranan nesne, duyusal görünüş anlamına gelir.[27] Bir başka deyişle bu kavram, 'görünüş' anlamına gelen phainomenon'dan gelmektedir.[28] Genel olarak, algının nesnesi, algılanan ya da bilince görünen şey, gözlemlenebilir olan olay ya da olgu demektir.

Fenomenoloji yönteminde fenomen terimi, Heidegger'in sınırladığı anlamda "bir şeyde kendini gösteren" şeklinde anlaşılır.[29] Yani, bir şey, bir nesne, kendi kendini ortaya çıkarmakta, başka bir şeyin yardımıyla ortaya çıkmamaktadır. Gözlemci, nesneyi dolaylı olarak algılayamaz, onu nasıl görüyorsa o şekilde algılar. Esasında "fenomenoloji" terimi, felsefenin çalışma alanından kaynaklanmaktadır. Bu terim, en iyi ifadesini, Edmund Husserl (1859-1938) ve onun halefi olan Martin Heidegger'de (d. 1889) bulmaktadır.[30]

"Fenomen", "fenomenoloji" ve "fenomenolojik" kavramları felsefi problemlerde sık sık kullanılmaktadır. Fenomenolojiyi metod ve yöntem kavramları olarak ele aldığımızda, bir değerlendirme şekli olarak karakterize edildikleri için, öncelikli olarak edebiyata ve diğer bilim dallarına da aktarılabilir. Genişletilmiş ve mecazi bir fenomen kavramının, bir taraftan Heidegger'in istediği gibi olayların edebiyata aktarılması ile, diğer taraftan Husserl'in ortaya attığı bilgi fenomenini aksettirdiği ölçüde edebiyat ile yakından ilgisi vardır.

27 Ahmet Cevizci, Felsefe Ansiklopedisi, Paradigma Yayınları, s. 370.
28 İngilizce, phenomenon; Fransızca; phenomene ve Almanca; Phänomen.
29 Bkz. Sephen Mulhall, *Heidegger ve 'Varlık ve Zaman'*. Sarmal Y., İstanbul, 1998, s. 44.
30 Bkz. Paul Hühnerfeld, *Heidegger: Bir Filozof, Bir Alman*, Gündoğan Yayınları, 1994, Ankara.

Husserl'e göre, insan zihni birtakım arızî ve rastlantısal öğelerle, ya da olumsal olana ilişkin inançlarla doludur, öyleyse, bu özlere, olumsal olanla ilgili bu inançları paranteze alarak yaklaşabilir ve söz konusu paranteze alma sürecinden sonra, saf bilinçte kalanları araştırabiliriz. Buna göre, fenomonoloji anlamı, esas konusu olarak öne sürer. Bununla birlikte, bu anlam, dilde yatan anlam değil, fakat daha çok yaşamın anlamıdır. Öte yandan, söz konusu fenomenolojik yaklaşım, fenomenolojik indirgeme tekniğiyle gerçekleşir.[31]

Fenomenoloji bizi dünyaya bağlayan ilişkinin bilincine varma ve dünyanın gerçekliğini kavramanın biricik aracıdır: 'Fenomenolojinin en önemli başarısı, aşırı öznellik ile aşırı nesnelliği, dünya ya da rasyonalite kavramı içinde birleştirmiş olmasıdır. Hakiki felsefe, dünyayı yeni baştan görmeyi öğrenmektir; fenomenolojinin görevi, dünyanın gizemiyle bilincin gizini açığa çıkarmaktan başka bir şey değildir.[32]

Fenomenolojinin edebiyata aktarılmasında ise fenomenoloji şu anlama gelir: Edebiyat bir fenomendir. Edebiyat nasıl görünüyorsa veya incelemecinin karşısına nasıl çıkıyorsa öyledir. Edebiyat fenomenolojisi olarak edebiyat, sadece bu fenomene, yani edebi esere yönelmelidir. Bir bilim olarak edebiyat, fenomenolojiye göre edebi konuların dışına çıkmamalıdır. "Mevcut olanın ötesini ele alma, boşluğu dövmekten başka birşey değildir. Aynanın gerisinde bilinen bir şey yoktur. Sanatsal değişimin ve güzelleşmenin yansımasında sadece ve sadece anlam bakımından bize edebiyatı ya da eseri açıklayan şeyler bulunmaktadır"

Esere ait, eserle ilgili olaylar, esere dönüşe uygun olarak görülürken, yukarıda adı geçen yöntemlerin de yardımıyla İkinci Dünya Savaşı'na kadar, eserin dışındaki olaylar ele alınmaktaydı. Bu yaklaşım, "intrinsic approach" iç yaklaşım veya içten yaklaşım veya "close reading", Fransızca'da ise "explication de tex-

31 Bkz. Edmund Husserl. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Bilim ve Sanat Y., Ankara, 1997, s. 69-78.

32 Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, Paradigma Yayınları, s. 370.

tes", metinde verilenin geliştirilmesi diye adlandırılmaktadır. Almanca'da ise "esere yönelik yorum" tabiri kullanılmaktadır. Burada daha da daraltılarak yapılan bir yorum imkânı ortaya çıkar. Halbuki sadece muhtevanın açıklanması değil, bunun yanında ses ve şekil fenomenleri, kompozisyon şekilleri, mecazî ifadeler gibi eserin özellikleriyle ilgili diğer hususların tasviri, eserin kendi yorumuna bağlı kalarak fenomenolojik bakış açısıyla yapılmaktadır.

Redaksiyon veya indirgeme yöntemi kullanılarak okuma da ise, nesne çevresinden kurtarılmalı ve bu nesnenin ortaya çıkabilmesi için etrafındaki müşterek faktörler uzaklaştırılmalıdır. Bu düşünce şekli "indirgeme" iki yönlü olarak kullanılmaktadır. Bir taraftan nesne ile diğer taraftan da bu nesneyi anlamak isteyen özne ile ilgilidir. Fenomenolojik görüş benimsenmeden önce her iki kutupta da konuyla ilgili sınırlandırılmalar yapılmalıdır.

Bu da, edebiyat çalışmalarına aktarıldığında ilk önce "nerede" sorusundan, yani eserin ortaya çıktığı ya da eserin cereyan ettiği, eserin geçtiği yerin eserle olan ilişkisinden vazgeçilmelidir. Ayrıca çok önemli olan çevre özelliklerinden ve eserin dışındaki tabiat araştırmalarından vazgeçilmelidir. Bir yere ve coğrafî şartlara bağlı ifadeler, sadece içe dönük bir eserin kısımları olarak gösterilmemeli, bu kısımlar hakkındaki bilgilerin de esere paralel olarak belirli bir sınırının olması gerekir.

Bir diğer husus ise "ne zaman" sorusundan vazgeçilmelidir. Bir eserin ne zaman ortaya çıktığı araştırılmaz. Bir eserin hangi tarihî fonksiyonlarla ortaya çıktığı da incelenmelidir. Eserin dışındaki tarihin önemi yoktur. Eserin dışındaki tarihin, "eserin kendi kendini görünür hale getirmesiyle" bir alâkası yoktur. "O halde eser, bizzat kendisi vasıtasıyla açılan bir alana aittir."

Bunların yanısıra şâirin ya da yazarın kendisi, biyografisi, yaşadığı hayat şartları ve eserin ortaya çıkışındaki bazı şartlar da, önemsiz addedilerek nazar-ı itibara alınmamalıdır. Eserin ortaya çıkış anındaki psikolojik şartlar ile yardımcı bilim olarak yararlanılan genel psikoloji de dışarıda bırakılmamalıdır. Eser,

Heidegger'in belirttiği gibi yazarıyla eser değildir. Heidegger'in bu konudaki görüşü şu şekildedir: "Sanatçı, yazar ne ile ortaya çıkar? Sanatçı eseriyle ortaya çıkar ve eseriyle sanatçıdır." Bu görüş, sanatçı veya yazar esere bağlı olduğu ve eser, başlangıca, temele dönerek anlaşılır bir hale getirilmediği sürece geçerlidir.

Pozitivist Okuma

Pozitivizm, sistematik-pozitivist felsefenin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Bu yöntem özellikle deneysel olarak belirlenebilen nesneler ve gerçekte var olanlar açısından, büyük önem taşır. Genel olarak, modern bilimi temele alan, ona uygun düşen ve bâtıl inançları, metafizik ve dini, insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları ya da formları olarak gören dünya görüşüdür. Buna göre Pozitivizm, aynı zamanda kesin ve tartışmasız olandır. Pozitivizmde felsefî şüphecilik anlamsızdır. Bunlardan hareket eden pozitivizm, insanın duyusal alanının üstünde ve ötesindeki bir dünyayla ilgili tüm bilgi iddialarının karşısında yer alır.[33]

Bu sistem temelde anti-metafiziktir. Buna göre Pozitivizm, sadece deneysel olarak verilen olaylarla ilgili bir yöntem ve bilimdir. Pozitivist bakış açısı; bazı tecrübelerle kontrol edilemeyen görüşlerin özellikle de metafizik görüşlerin ayrılmasına yol açmaktadır.

Metafiziği, faydasız, boş ve önemsiz sayıp bir tarafa bırakan görüşün dayanak noktası, "ruh" veya "fikir" olarak adlandırılan ve diğer öğretilerde metafizik delillere meydan okuyan şeylerin ele alınmasıdır. Manâ alanına sadece maddeden bağımsız şeyler girmez. Hemen hemen bütün pozitivist düşünürler; madde ve manâ arasında öz bakımından hiç bir farkın olmadığını, bu iki dünya arasında bir uçurumun bulunmadığını, aslında iç ve dış diye bir ayrıma gitmenin de gereksiz olduğu kanaatindedirler.[34]

33 Bkz. Ahmet Cevizci. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul 2000. s. 769.
34 Manon Maren-Grisebach. *Edebiyat Bilimi'nin Yöntemleri*. (Çev. Arif Ünal). Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995. s. 7.

Pozitivist okumada eser-hayat birliği ya da biyografizm önemli bir husustur. Bu madde ve manânın temelde eşit olduğu görüşünün bir yansıması sonucu olarak ortaya çıkmıştır: Buna göre yazar ve bu yazarın yetiştiği çevre iyice bilinmeden hiç bir eser anlaşılamaz. Bu görüş, yukarıda adı geçen eser-hayat birliğini, şâirin veya yazarın hayatının iyice araştırılmasını gerektirmektedir.[35]

Biz Emel Dunkul ve Mahmud Derviş'in eserlerini incelerken eser-hayat ilişkisinden yola çıktık. Eserin ortaya çıkışına insan her şeyiyle katılabilir; karakteri, eğitimi ve hayatı, geçmişi ve yaşamakta olduğu ânı, ihtirasları, kabiliyetleri ve meziyetleri, sıkıntıları, fikirlerinin ve tesirlerinin ifadesini bulduğu hemen her şey, düşündüğü ve yazdığı şeylerde iz bırakır. Dunkul ve Derviş'i anlamak ve onun hakkında bir hükme varabilmek için onun ruh halini ve hayatını iyi bilmek gerekir. Hem yazarı hem de eserlerini anlamak için bu şarttır. Belki eser ve yazar benzeşmesi yüzünden nerede Ortadoğu ismi duyulsa orada savaş ve kanın olduğu kanısı hakim olmuş bu coğrafyada Arap kamuoyunun vicdanını yansıtacak şairin Emel Dunkul olduğunu söylemek belki onun isminin hem eser hem de yazarın kendisini anlamak için bir şifre olabileceğini gösterir. Dunkul'un karakterini tanımak, onun öğrenerek kazandığı şeyleri ve bizzat kendi hayatını ve hatıralarını tanımakla mümkün olabilecektir. Bunun yanı sıra Mahmud Derviş'in hayatını tanımakta Filistin'i tanımakla eşdeğerdir. Burada yazarların eserlerindeki üslup, öğrenerek elde ettikleri kazanımlar ve yaşantıları en önemli unsurlardır. Bu üç unsur temel alınarak bir yöntem dahilinde yazar ve eserlerine uygulanırsa yazar ve eserleri daha önce anlaşılmamış bile olsa anlaşılması sağlanmış olur. Bu yöntem pek çok yazarın ve eserlerinin anlaşılması için kullanılabilir. Bura da yapılması gereken öncelikli üsluptur ki burada yazarın yaşadığı dönemdeki olayların tasviri ile birlikte yöntemi uygulamaya başlamamızla gerçek-

35 Bu konuyla ilgili bkz. Richarde E. Palmer, *Hermenötik*, Anka Yayınları, İstanbul, 2002, s. 242-243.

leşebilir. Daha sonra okul ya da eğitim yoluyla kazanılmış bilgilere geçmeliyiz. En sonunda da şairin başından geçen olayları açıklamamız gerekir.

Böyle bir biyografik çalışmada devamlı, düşünce tarzını yansıtan felsefi sebepler ve ilişkilerin bilinip bilinmemesi gerektiği konusu kapanmamalıdır, çünkü felsefi güçten ziyade, kaynak, Emel Dunkul veya Mahmud Derviş'in kendisidir. Hakkındaki otobiyografik eserlerde ortaya konulanlar hayat-eser sentezi ile ahenkli olarak kabul edildikleri takdirde -ki bu konuda en çok yazan Cabir Usfur'dur- Dunkul'un düşüncelerinin bir noktaya kadar gelişen fikirlerle beslendiği anlaşılabilir. Şiirlerindeki gelgitlerin ve hırçınlıkların sebebinin açıklanması olarak Dunkul'un otobiyografisinin çözümlenmesi gerekir. O'nun eserlerinden çıkan fikir, duygu ve öğretilere bağlı kalarak şu soruları gündeme getirebiliriz: "Onun ailesi, memleketi, öğrenim gördüğü okullar, halkı ve içinde yaşadığı çağ insana ne kazandırmıştır? Onun karakteri ve diğer özelliklerinin özgür olmayan bir şekilde gelişmesi yaşadığı devre menfi ve müspet anlamda yeni bir şey getirmiş midir?". Şayet döneminin gelişen olaylarına ayrı bir önem verilecekse Dunkul'un şiirlerinin de kronolojik bir dökümünün ortaya konulması aydınlatıcı olacaktır. Bu sebeple Dunkul'u ve Derviş'i anlattığımız bölümde bunu gerçekleştirdik.

Söz, yazı, vakıa veya eylem olarak bizim dış dünyaya karşı yönelttiğimiz şey, bizden daha çok bizzat kendisine aittir; biz bunu anlamadan o, kendiliğinden anlaşılabilir. İşte bu yüzden insan yaşamıyla paralel kimi zaman farkında olarak kimi zaman da farkında olmaksızın, gençliğinin başlangıcını, eğitiminin safhalarını, hayatının ayrıntılarını, vs. şeyleri merak etmekte ve bilmek istemektedir. Bunları bilinçli düzeyde sorgulayarak cevaplandırmak ise herkesin üstesinden gelebileceği hususlar değildir.

Derviş veya Dunkul'un bir şair olarak değil de bir insan olarak anlaşılması ve onun çevreyle ilişkisinin de bu yönüyle değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü bu şekilde tatmin

edici ve kapsamlı bir sonuca ulaşabiliriz. Bir yazarın yakınında olmak ve onun kişiliğini daha yakından tanımak, onun eserlerinin asıl ve gerçek anahtarıdır. Pozitivist hayat-eser gözlemcileri, yazarın kişiliğinin anlaşılmasını eserlerden, yazar ya da şâirin kendi hayatından ve onun hayatıyla ilgili doküman ve belgelerden sağlamaktadırlar. Bu pozitivist yöntemi kullanarak Dunkul'u anlamak için yeri geldiğinde eserleri şâirin hayatını açıklamakta kullanmalı yeri geldiğinde de şairin hayatını anlamak için eserleri kullanmak gerekir. Bu yöntemle; bazen hedefe, eserden hayata bazen de hayattan esere gidilmiş olunuyor.

Sosyal durumlar, edebî eserler ve şâirler arasındaki böyle fonksiyonel ilişkilerin dikkate alınması, daha sonraki edebiyat tarihi yazımlarında sosyolojik olaylar programlı olarak yerleştiği için şaşırtmaktadır; ancak diğer taraftan bu sosyolojik olaylar, pozitivizmin teorik varsayımlarıyla uyum içinde görülür; çünkü nesnellik ve fonksiyonellik temel kategori olarak yani bir nesne için aynı değerde tanıma şekli olarak kabul edilirse nesnellik ve fonksiyonellik, o zamana kadar nazarı itibara alınmayan edebiyat-toplum ilişkilerini de belirleyecektir.

Şiir, mevcut sosyal ilişkilerden en orijinal şekilde ilhamını alır. Burada kastedilen şey, konu itibariyledir: "İster evde olsun isterse devlet içinde, ilginç olaylar değerlendirilir". Aslında sanat açısından gelişmeyle politik gelişmeyi birleştiren gizli bir bağ bulunmaktadır. Sosyoloji yönteminde bu gizli bağlar, derin derin düşünülmüştür; tıpkı diğer diyalektik düşünce şekillerinin ve toplum eleştirisine yönelik hedeflerin yöntem getirici olduğu gibi.

Gruplandırma ve karşılaştırmadaki yöntemli çalışmalarda, mevcut birçok konudaki benzer unsurlar bir araya getirilmektedir. Pozitivist bir karşılaştırma yönteminde; Bir "kimyasal olay"da olduğu gibi, bir metnin fizyolojik tahlili, kimyadaki damıtma olayına benzetilir. Bu damıtma olayında olduğu gibi ön plana çıkan özel tipik konuların ortaya çıkarılması olarak adlandırılır. Okuyucu, bir eserin özünü anlarsa aynı konunun diğer

bölümlerinde de tekrarlanmalıdır ve nihayet okuyucu, üç veya dört sonucu birbiriyle karşılaştırmalıdır. Kendisinin yapmış olduğu özel analizlerin her birisi, onu bu sonuçlara götürecektir. Sonra yazarın hayatı ile yazılan arasında bir bağ kuracaktır. Demek istediğimiz, yazarın insanlarla irtibatı, felsefesi, dünyaya bakışı, ahlâkı ve estetiği, yani onun, iyi ve güzel hakkındaki bütün görüşleri arasında bir bağ kuracaktır. Sonra okuyucu veya incelemeci, dipnotlarının binlercesinin ve yazarın bu konuda verdiği hükümlerinin yüzlercesinin özetini gösteren bütün kısımları karşılaştırır.

Bu yöntem Emel Dunkul ve şiir divanına uygulandığında şöyle bir tablo ortaya çıkar; Emel Dunkul'un Arap-İsrail savaşı ile olan ilişkisi, eser-hayat birleşmesi olarak gösterilebilir. Buna göre şöyle bir kanaate varabiliriz: "Ahlakıyla, düşüncesiyle ve zevkleriyle Emel, bir Araptır ve Kahire'lidir. Bu da onun ikinci belirgin özelliğidir" Gruplandırma veya karşılaştırma amacıyla yapılan tahliller, "ruhsuz bir değerlendirme şekli" olarak tenkit edilir. Böyle bir tenkit, pozitivist olmayan bir görüşten kaynaklanır. Çünkü idealist görüşe göre dış görünüş, ruhtan tamamıyla ayrı bir şeydir. Temelde madde ve manânın bir olduğuna inanan pozitivist için, ayrı bir şekil yoktur.

Bizim konumuz açısından yöntem sorunu; şu tarihselci yöntem, bu pozitivist öteki fenomenolojik yöntem veya o yapısalcı yöntem, diğeri hermönetik yöntem vs. arasında seçim yapmak sorunundan ibaret değildir. Bunlardan biri bir sahada diğeri başka bir sahada elverişli olabilir. Fakat hepsi de ancak nesne yani okunan metin, özneden ayrıldığı zaman bir işe yaramaktadır. Özne nesneden, nesne özneden bağımsız olmalı, özne nesnenin oluşumuna ve yapısına müdahale etmemeli, nesne öznenin yapısını etkilememelidir. O hâlde iş öznenin bir parçası olan nesneyle ilgiliyse, yöntem sorunu; özneyi konudan, konuyu da özneden ayırma yolunu bulma sorunudur. Ancak bu yolla, özne ile nesne arasında yeni esaslara bağlı bir ilişki türü yaratılabilir. Yöntem sorunu herşeyden önce nesnellik sorunudur. Bu da

okunan bir metnin okuyucudan ayrılmasını; nesnellik sorununu gündeme getirmektedir.

Bir edebî ürünü veya bir şiiri anlamada objektif olma sorununu nasıl halledeceğiz?

Bir şiir veya edebî bir ürün kültürel mirasıyla kurduğu ilişkide objektif ve nesnel olmayı başarabilmesine bağlıdır. Burada mesele, "objektifliğin" alışılmış ve bilinen anlamı olan 'öznenin nesneye müdahale etmeyişi' ile ilgili değildir. Özne derken insanın amaçları, eğilimleri anlaşılmalıdır. Problemi çözümü için, Arap kültürel mirası ile Arap benliği arasında kurulacak ilişkide "objektifliğin" şu iki düzlemde mutlaka sağlanması gerekir: Özneden nesneye doğru olan ilişki düzeyi; bu düzeyde objektifliğin sağlanması, 'nesnenin özneden ayrılabilmesi' demektir. Diğeri ise; nesneden özneye doğru olan ilişki düzeyi; bu düzeyde objektifliğin sağlanması, 'öznenin nesneden ayrılması' demektir. İlk düzeyde objektifliğin sağlanması, ikinci düzeyde gerçekleşebilmesine bağlıdır.

Kültürel mirasa dayalı herhangi bir edebî ürün veya şiirin okunuşu için teklif ettiğimiz okuyuşta neden öznenin nesneden ayrılması üzerinde böylesine ısrar etmek gerekir?

Çünkü genelde doğu toplumlarındaki bireyler, özelde ise Arap okuyucu, kültürel mirasıyla dolarak, sanki meyve yüklü bir dal gibi eğilmiş, hâl-i hâzırını yaşamakta ise zorlanmaktadır. Arap okuyucu, kültürünün etkisindedir; miras aldığı şeyler onu sanki yutmakta istiklal ve özgürlüğünü elinden almaktadırlar. Arap insanı kültürel mirasını doğduğu andan itibaren almaya başlar. Kelime kelime, kavram kavram, "hikayeler, masallar, hurafeler, hayaller" olarak kültürünü zihnine nakşeder. Eşya ile kurduğu ilişkide ve düşüncede bir tarz, bir hakikatler birikimi olarak kültürünü emmektedir. Ve bu işlem, eleştiri ruhundan uzak bir biçimde cereyan etmektedir.

Arap insanı, düşündüğünde kültürü aracılığıyla düşünür; dünya ile ilgili görüşlerini ve ileriye dair emel ve ön sezilerini hep

ondan alır. Dolayısıyla Arap insanının düşüncesi bir "hatırlama" eyleminden ibarettir. Bu yüzdendir ki Arap okuyucu, kültürel mirasından bir metin okuyunca, anlamaya yahut bir şeyler bulmaya çalışarak değil, "hatıralarını yâd ediyormuşçasına" okur.

Evet, tüm halklar kültürel mirasını düşünür. Ama, "sürekli gözden geçirilen, eleştiriye açılan ve hâl-i hazıra uzanan bir miras" vasıtasıyla kafa yoran ile, asırlardan beri gelişimi inkıtâya uğramış, hâl-i hazır ile arasına upuzun bilimsel bir mesafe girmiş miras önderliğinde düşünen arasında cidden büyük fark vardır.[36]

36 Bkz. Muhammed Âbid el-Câbiri, *Kültürel Mirasımız ve Biz*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 24-25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EMEL DUNKUL VE MAHMUD DERVİŞ

I. EMEL DUNKUL

1. Hayatı

Emel Dunkul 1940 yılında Mısır'ın yukarı kesimlerindeki Kına vilayeti yakınlarında Kal'a bölgesinde dünyaya gelmiştir. Babası 1940 yılında Ezher Üniversitesi'nden "Alimlik Sertifikası"nı alınca, elde ettiği bu önemli başarıyla aynı yılda doğan ilk oğluna "Emel" ismini vermiştir. Kendisi de zaten "eş-Şi'ru'l-Amûdî" olarak bilinen; vezinli, kafiyeli, aruzlu klasik şiirler yazmaktaydı. Arap kültürünün en önemli kaynakları, Fıkıh, Tefsir, İslâm Hukuku ve pek çok şiir kitabına sahip olan Emel Dunkul'un babasının kütüphanesi; şairin ilk mektebi, babası da şairin ilk öğretmeni olmuştur.

Dunkul daha 10 yaşında iken babasını kaybetmiştir. Bu yüzden annesi ve kızkardeşinin bakımını üstlenmek zorunda kalmıştır. İlk öğrenimini Kına şehrinde tamamladıktan sonra üniversite eğitimini sürdürmek için Kahire'deki Edebiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırmıştır. Ancak çalışmak zorunda olduğu için daha ilk yıllarda üniversite eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır. Önce Kına şehir mahkemesinde memur olarak çalışmış, daha sonra da Sweys ve İskenderiye gümrüklerinde gümrük memurluğu yapmıştır. Afro-Asya Dayanışma Örgütü'nde de bir süre çalışmıştır. Fakat sürekli işten kaçıp şiirle uğraşmak için sakin yerler aradığı için bu işi fazla uzun sürmemiştir.[1]

Emel Dunkul, *Ahbaru'l-Yevm* (Günün Haberleri) gazetesinde gazeteci olarak çalışan Able er-Ruveynî ile evlenmiştir. Able, kendisiyle gazete için röportaj yapmaya gelmiş, bu tanışma on-

1 Bkz. Ahmed Kabbiş, *Târîhu'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadîs*, Dimeşk, 1971, s. 382.

ları birbirlerine bağlamıştır. Able'nin yaşı kendisinden küçük olmasına rağmen evlenmişler, bu evlilik Emel Dunkul'un ölümüne kadar sürmüştür. Hanımı yaşı küçük olmasına rağmen eşine saygısından ötürü başka bir evlilik yapmamıştır.

Emel Dunkul, geceleri bazı arkadaşlarıyla birlikte dışarı çıkar halk kahvelerinde otururdu ve arkadaşlarıyla edebiyat ve şiir üzerine sohbetlerde bulunurdu. Kendisine güvenen, espri sahibi ama edebî konularda ciddi bir şahsiyete sahipti.

Dunkul, Salah Abdussabur, Faruk Hurşid, İzzuddin İsmail, Abdurrahman Fehmi, Ahmet Zeki ve Cabir Usfur'la Mısır Edebiyat Cemiyeti'nde sık sık bir araya geliyor, edebiyat, şiir ve ülke meselelerini tartışıyordu.

Emel Dunkul üstün bir yiğitlik duygusu, haysiyet, kendine aşırı güven, vefakarlık, gerçek samimiyet, karşılıksız sevgi, bitmek tükenmek bilmeyen öğrenme arzusu, kabına sığmayan bir eylemlilik, hiçbir çekincemesi olmayan macera düşkünlüğü, uzlaşmaz milliyetçi çizgideki siyasi bilinci, ihtiyacı olmasına rağmen paraya, mala, mülke önem vermemesi, girişken bir karaktere sahip olması, onun en belirgin şahsî özelliklerindendir. Tüm bu özelliklerinin şiirine de yansıdığını görmekteyiz. O, şiiri hayatını anlamlandıran en önemli uğraş saymakta, yazmakta son derece cesur ve doğru bildiği görüşleri savunmada da hiçbir engel tanımamaktaydı.

Dunkul ile arkadaşlık ise zordur. Zira ona göre "bir insan ya beyazın yanında olur ya da siyahın tarafında" olurdu. İkisinin arasında bir konumda durmak, çekimser kalmak veya tereddütte olmak, olacak şey değildir. Bu yüzden de çevresindeki arkadaşlarıyla sosyal ilişkileri, hep inkıtaya uğramıştır. Bu onun yetiştiği sosyal-coğrafî çevreden ve müntesibi olduğu siyasî anlayıştan kaynaklanmaktaydı. Kendisi sanki güney Mısır'ın sert granit kayalıklarının özelliklerini psikolojisinde mecz etmiş gibiydi.[2]

2 Bkz. Emel Dunkul, *el-A'mâlu'ş-Şi'riyye*, "el-Cenûbî", s. 432-440.

Karmakarışık süren yaşamda sığınak olarak gördüğü şiir yazma yetisi sanki ruhuna işlemişti. Kendisi ruhunun derinliklerinden gelen bu şiir kabiliyetini tam bir dürüstlükle ifa etme kararlığındaydı. Sosyo-politik ortam uygun olmasa da, konjektüre taban tabana ters düşse de yazdıklarına kızsalar da sansür de koysalar o, doğru bildiğinden ve ilkelerinden hiçbir zaman geri adım atmamıştır. Oysa ki şiir yeteneğini patronların emrine veren şairlerden[3] olsaydı müreffeh bir yaşam yanı başında olurdu. Mücameleyi hoş görmeyen bu uzlaşmaz tavrı; beraberinde kendine ait evi bile olmayan, günlük ihtiyaçlarını zorlukla temin eden ve kendisine düzenli bir hayat sağlayabilecek maaşlı bir işe imkan tanımamıştır. Bu yüzden çok vefakar ve cefakar eşine babasının köyünde satın almış olduğu birkaç dönümlük araziden başka bir miras ta bırakamamıştır. Belki bu hali kendisine Mısır'ın fakirliğini ve fakirlerini çok iyi tasvir etme imkanını vermiştir. Zira o, bunu tüm iliklerine kadar hissetmiş ve yaşamıştır. Şunu da söyleyebiliriz; Ebu Nuvas'a olan ilgisi ve muhabbeti de bu etmenden kaynaklanmaktadır. Ona göre Ebu Nuvas, böylesi konularda maziden bugüne not düşüyor gibiydi. Kendisi Ebu Nuvas'ı örnek alıyordu. Bu bağlamdaki "Min Evrak-ı Ebî Nuvas" isimli şiiri kendisinin hayata karşı olan tutumunu ve hayat anlayışının ipuçlarını verir. Mesela onun şu şiiri onun mala mülke olan tutumuna ışık tutar:

Mal-mülk mü yoksa okuma mı?
diye bağırdı arkadaşım. Parayı havaya fırlatıp sonra yazı-tura için tutarken[4]

Ancak Dunkul'un pek çok hasleti Ebû Nuvas'la örtüşse de onun müttaki ve sofi kişiliğine benzer bir yönü yoktu. İnsan kimi zaman onun şiirlerini okurken kendi kendine "Bu güven ve cesareti nereden alıyor?" diye sormaktan kendini alamıyor. Belki buna verilecek en güzel cevap, onun Mısır'a olan aşkı ve Arap-

3 Halil İnalcık, *Şair ve Patron*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2003, s. 8.
4 Dunkul, *el-A'malu'ş-Şi'riyye*, "Min Evrakî Ebî Nuvâs; el-Varakatu'l-Ûlâ", s. 378-385.

lar için duyduğu endişe ve üzüntü olsa gerek. O pek çok entelektüel, edip ve şairin Enver Sedat döneminde çeşitli sebeplerle Mısır'ı terk edip gittiklerinde Mısır'dan hiç ayrılmamıştı. Zaten Mısır'dan ömründe bir kere ayrılmış, o da Beyrut'ta 1981 yılında düzenlenen bir şiir konferansına katılmak gayesiyle gerçekleşmişti. Sedat döneminde Mısır'ı terk etmemeyi dönemin fitne ve fesadına karşı bir direnme olarak görüyor ve vatan dışında yapılacak mücadelelerin pek sonuç getireceğine kanaat getirmiyordu. Bu düşüncesini ve kanaatini sergileyen "Mukabele Hâssâ maa'bn-i Nûh" isimli şiirini yazdı. Bu şiirinde iki kutup vardır; Birisi Nuh'un gemisiyle Büyük Tufan'dan kurtulmak için gemiye binenler; bu grupla vatanı terk edip kurtulanları sembolize eder. Diğer kutup ise hayatları pahasına da olsa gemiye binmeyenler; yani vatanı terk etmeyip ölünceye kadar mücadele edenler.[5]

1983 yılının Mayıs ayında Kahire'de göğüs hastalığından ölmüştür.

2. Eserleri

Dunkul, milli meselelere sıkı sıkıya bağlı, muhalif siyasî şiirleriyle tanınmıştır. Şiir anlayışındaki en belirgin unsurlardan birisi, döneminde Mısır aydınları arasında revaçta olan Yunan ve Batı mitolojisine özentiye karşı olmasıdır. 50'li yıllarda Mısır'daki şiir akımları Yunan ve Batı mitolojilerini şiirlerinde kullanmayı moda haline getirmişlerdi. Emel Dunkul'un bu akıma ve özentiye karşı tavır takınması dikkatleri üzerine çekmiştir. Kendisi bunun yerine Arap kimliğini öne çıkaracak milli, tarihi ve kültürel imgeleri şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanmış ve bu anlayışın yerleşmesi için çaba sarfetmiştir. Şiir dünyasında tanınması 1967 yılı Arap İsrail savaşındaki Arapların İsrail önündeki yenilgilerini anlatmış olduğu; "el-Bukâû beyne Yedey Zerkâ el-Yemâme; Zerka el-Yemâme'nin Önünde Ağıt" isimli şiiriyle gerçekleşmiştir. Bu şiiri 1969 yılında yayınlanmıştır.

5 Dunkul, *el-A'malu'ş-Şi'riyye*, s. 465.

Emel Dunkul'un eserleri ömrünün kısalığına paralel bir görünüm arzeder. Şiirleri az olmasına rağmen dikkatleri üzerine çekmeyi başarabilmiş önemli bir şairdir. Çeşitli dönemlerde yayınlanmış bir çok şiiri bulunmaktadır.

Bu şiirleri; *Emel Dunkul'un Bütün Eserleri* olarak yayımlanan kitabında altı şiir divanı olarak yerini almıştır. Bunlar:

1. Maktelu'l-Kamer (Dolunayın Öldürülmesi), Beyrut, 1974.

2. el-Bukâu Beyne Yedey Zerkâi'l-Yemâme (Zerkâ el-Yemâme'nin Önünde Ağıt), Beyrut, 1969.

3. Ta'lik alâ Mâ Hades (Olanların Yorumu), Beyrut, 1971.

4. el-Ahdu'l-Âtî (Gelecek Çağ), Beyrut, 1975.

5. Akvâl Cedide an Harbi'l-Besûs (Besûs Harbi Hakkında Yeni Görüşler), Kahire, 1983.

6. Evrâku'l-Ğurfe 8 (8. Oda Yaprakları), Kahire. Şair bu divanına 1979 yılında başlamış ve 1983 yılında tamamlamıştır. Daha sonra tüm bu şiirleri tek bir şiir divanda toplanmış ve Mektebetu Medbûlî tarafından basılmıştır.

Bunlara ilave olarak 7 adet şiir daha vardır ki bunlar da çeşitli zaman dilimlerinde, değişik dergi ve gazetelerde yayınlanmışlardır;

- "İlâ Sadîka Dimeşkiyye" (Şamlı Kızarkadaşa...), Eylül, 1966.

-"Akşam Yemeği"; "Enver el-Ma'davî'ye", "Kara Kimlik", "Ona Ağlamayacağım", Kahire, 1973.

-"Bahru'r-Raml"; A'mâ Bilgin Tâhâ Hüseyin'in vefâtı hakkında yazılmış bir şiirdir. 1974 yılında yayınlanmıştır.

- "Necmetü's-Serâb" (Serap Yıldızı), (1974).

- "E Yedûmu'n-Nehr" (Nehir Devam Edecek mi?).

- "Enver Sedat'ın Ölümü" (La Vakte li'l-Bukâi).

3. Şiirleri

Emel Dunkul 1983 senesinin mayıs ayında ölmüştür. Ölümü üzerinden 20 yıl geçmesine rağmen onun şiirleri bilhassa Arap dünyası gençliğinin, milliyetçi kesiminin ve Filistinlilerin gönlünde tazeliğini ve güncelliğini hiç yitirmemiştir. Mesela;

Ey mezbahanın kayısında duranlar
Silahları gösterin
Ölüm düştü; kalp ampul gibi patladı
Kan, gelin kuşakları üzerinde süzülüyor!
Evler mezarlık
Zindanlar mezarlık
Haydi kaldırın silahları
Takip edin beni!
Ben dünün ve yarının nedametiyim
Bayrağım: iki kemik, bir kafatası
Slogarum: Sabah;

şiiri gibi kendi şiirinde ifadesini bulan devrimci ve savaşçı kimliği gözönünde bulundurulursa, şiddetin Osmanlı Devleti'nden bugüne hiç dinmediği Arap dünyasında nasıl ve niçin sevildiğini anlamak zor değildir. O bu şiirini ilk defa, Mısır'ın Kifru'ş-Şeyh vilayetinde şair Muhammed Afifi Matar tarafından çıkartılan *Senabil* dergisinde yayınlamıştır. Dönemin valisi İbrahim Bağdâdî Emel'in "el-Ka'ketü'l-Haceriyye: Taş Kek" isimli şiirini neşrettikten sonra derginin kapatılmasını istemiştir. Fakat bu şiir her türlü engel ve yasağa rağmen, Arap devletlerinin Filistin sorunu ve Ortadoğu problemleri karşısındaki pasif tutumlarına kızgın öğrenci kitleleri tarafından miting meydanlarında ve öğrenci toplantılarında sürekli okunagelmiş ve gittikçe de popülaritesini artırmıştır.[6]

İlginç olanı şudur ki Kasım 1973 Arap İsrail Savaşı[7] bu şiirin önemini daha da artırmıştır. Düşman İsrail'e karşı zafer kazan-

6 Cabir Usfur, *Ceridetü'l-Hayat*, Londra, 15.05.2002 *tarihli* makalesi.
7 Bkz. I. Bölüm; İkinci Arap İsrail Savaşı. Dönemin Önemli Olayları Kronolojisi ve 1970 Dönemi Olayları bölümü.

ma ve işgal edilmiş Filistin topraklarını ve diğer Arap topraklarını kurtarmak için Arap vicdanının tercümanı olmuştur.

Birkaç ay sonra Araplarla İsrail arasındaki barış görüşmelerine başlanmıştı. Enver Sedat'ın İsrail ile barış görüşmeleri yapmak için Kudüs'e gitmiş olduğu o gün, önemli ve kritik bir gündür. Emel Dunkul ve onun gibi bu olaya tepki gösteren binlerce kızgın halk ve öğrenci gruplarının sürekli karşı olacakları barış görüşmeleri başlamaktadır. Emel Dunkul bu görüşmelere ve barış girişimlerine karşı direnişin sembolü haline gelmiştir. Onun ve destekleyicilerinin barış karşıtı oluşlarındaki söylemleri; böylesi bir barışın belirlenen çerçevede ve barış görüşmelerinin başlama biçimiyle adil bir barışı sağlayamayacağı şeklindeydi.

Görüşmeler Mısır ve İsrail güçlerinin Ocak 1974'te ateşkes yapmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu ise Emel Dunkul ve onun gibi düşünenlerin şiddetli muhalefetlerine gerekçeler sunmaktan öteye gidememiştir. 1975 yılı Eylül ayındaki ikinci anlaşma ile birlikte bu muhalefet halk katında daha çok destekçi bulmaya başlamıştır. Ki peşi sıra Enver Sedat'ın 1976 Mart'ında Mısır ve Sovyetler arasındaki dostluk antlaşmasını feshetmesi muhalefet söylemlerini daha çok artırmıştır. Yine 1977 yılı Ocak ayındaki "Ekmek Ayaklanması", durumu daha da kötüleştirmiştir. Enver Sedat'ın aynı yılın Kasım'ında Kudüs'ü ikinci kez ziyareti İsrail'in 1978 yılında Güney Lübnan'ı işgal etmesinin önüne geçememiştir. Bu işgal Sedat'ın barış görüşmelerini sürdürmesine de ket vurmamış aksine Sedat ve Begin'in Jimmy Carter'ın aracılığıyla imzaladıkları Camp David antlaşması karamsarlığın ve yenilginin Arap toplumunun üzerine daha ağır bir şekilde inmesine neden olmuştur. Bunun üzerine bu tarihi sürecin atmosferini yansıttığı "La Tusalih" şiirini yazmıştır. Şiirinde baştan sona "Barış Yapma"mayı vurgular.

"La Tusalih" şiirinde Dunkul, barış karşıtı bir kimlikle ortaya çıkıyor gibi gözükse de esasta o, barış karşıtlığı yapmaktan ziyade; barış adı altında koşulsuz şartsız İsrail'e teslimiyete karşı durmaya çalışmaktadır. O gün de bugün de Arap kamuoyunda

bu antlaşmalara karşı çıkanların dikkat çektikleri en önemli hususlar; yapılacak barışın karşılıklı çıkarları gözetiyor olmaması ve İsrail'in gasp ettiği toprak ve hakları hak sahiplerine geri iade etmemesi, saldırgan ve işgalci tutumuna son vermemesi, şeklinde özetlenebilir.

Camp David antlaşmasının imzalanmasından sonra bu antlaşmayı Arapların İsrail'e verdikleri en büyük ve affedilemez bir hata olarak görenler -ki Arap halklarının kahir bir ekseriyeti böyle görmektedir- Dunkul'un şiirlerini artık milli marş gibi dillerine pelesenk yapmışlardır. "Barış Yapma" şiirinde Dunkul'un Camp David antlaşmasına şiddetli karşı oluşunu ifade ettiği şu beyitler, o dönemin psiko-sosyal durumunu çok güzel bir şekilde betimlemektedir:

Beyler! Beklemeye mahal kalmadı.
Kölenin de köleleştirilmişin de suskunluk cizyesine engel olduk.
Vali İbn Hind'in saçını kestik,
Şimdi artık ne kaybedecek zamanımız ne de
Kahvehaneden kahvehaneye gezmekten
Utançtan utanca koşmaktan başka seçeneğimiz kalmadı.

Emel Dunkul'un "Eşyaun Tahdusu fi'l-Leyl (Gece Olan Şeyler)" isimli şiiri Cemal Abdunnasır dönemine damgasını vuran sosyal yozlaşmayı ele alan bir şiirdir. Onun Arapların hezimetini konu edinen şiirleri Arap kamuoyunda çok büyük tesirler bırakmıştır. Onun bu şiirleri zaten kabuk bağlamış yaralarını kanatıyor, kanayan vicdanlarının sesi haline geliyordu.

Emel Dunkul'un 1983 senesinin Mayıs ayında vefat edişinin üzerinden bugün tam 21 yıl geçmiştir. Ancak onun şiirleri genç ve milliyetçi kesim başta olmak üzere Arap kamuoyunda etkin bir şekilde güncelliğini sürdürmektedir. Bilhassa bu şiirler ne zaman İsrail saldırıları Filistin üzerine yoğunlaşırsa o zaman daha bir güncelleşmekte ve canlılık kazanmaktadır. Zaten Dunkul şiirlerini Arap dünyasının İsrail'le olan temaslarına paralel tarihler düşerek yazmıştır. Mesela; "Vahadât Çadırlarında Cereyan Edenlere Düşülen Not" ve "Serhan Kudüs'ün Anahtarlarını Teslim Etmeyecek" isimli şiirlerinde Filistin'den sürülüp çeşitli

Arap ülkelerinde çadırlarda göçebe olarak gecekondu yaşama mahkum edilen insanları konu edinmiştir. "Gece Ağıtı" şiiriyle arkadaşı Mazin Cevdet Ebû Gazâle'ye mersiye yapmıştır.

Gerçekten Emel Dunkul'un yaşadığı zaman dilimi Arap dünyasının hep yenilgilerinin ve hayal kırıklıklarının üst üste geldiği bir döneme rastlamaktadır. Onun şahit olduğu dönemin olayları şiirlerinin kimliğini belirlemiştir. Bu olayların odak noktasında Filistin, Filistinliler ve Filistin Problemi yer almaktadır.

Bu olaylardan ilki 1967 Arap-İsrail savaşındaki Arapların İsrail karşısında hüsrana uğramalarıdır. Cephede kaybedilen bu savaş Arap dünyasında bir utanç ve namus meselesine dönüşmüştür. 67 savaşını anlatan şiiri "el-Bukâu Beyne Yedey Zerkâ el-Yemâme" dir. Bu şiiri sanki dünün ve bugünün Arap vicdanının aynası gibidir. Bundan sonra Cemal Abdunnasır (1918-1970) için yazmış olduğu "Lâ Vakte Li'l-Bukâî" isimli şiirinde çözülmeye, bozguna ve Arap milliyetçiliği hedeflerinden uzaklaşmaya karşı durmak istemiş ve bu konudaki direnç ruhunu sergilemiştir. Enver Sedat döneminde Dunkul, siyasi ve sosyal başkaldırısının zirvesindedir. Bu başkaldırısına öğrenci toplantılarında ve protestolarında şiirlerinin vazgeçilmez hale gelmesi ve birçok şiirinin marş gibi okunması eşlik etmektedir. Zaten bu sene için "Sis Senesi" denmiştir. O yıl Kahire'deki meşhur Tahrir Meydanı'nda halka "Uğniyetu'l-Ka'keti'l-Haceriyye" şiirini okumuştur. Devlete karşı bir isyan başlayacağı ve şiddetli protestolar olacağı endişesiyle Mısır Silahlı Kuvvetler'inden büyük bir emniyet gücü de hazır bulunmuştu. Nitekim şiddetli çatışmalar olmuş ve pek çok genç bu olaylarda ölmüştü. O ise, bu olayların peşini bırakmamış ve sesini daha da yükselterek "el-Ishâhu'l-Evvel" şiirini yazmıştı.

Şiirlerindeki Tarihsel İmgeler ve Sosyo-Kültürel Temalar

a) Vahadât Çadırları (s. 315).[8]

b) Selahaddin Eyyûbi ve Kabri (s.321;470).

8 Parantez içerisinde verilen sayfa numaraları Emel Dunkul'un Divanı'ndaki sayfa numaralarıdır.

c) Eski Ahit (s. 325).

d) Salim ez-Zir (s. 393)

e) Celîle (La Tusalih şiirinde geçmektedir).

f) Cessâs (La Tusalih şiirinde geçmektedir).

g) Nuh'un Oğlu (s. 465).

h) Kureyş Kartalı (s. 473).

ı) Mahmud Hasen İbrahim (s. 481).

j) Ebu Nûvâs (s. 378).

k) Yemâme (s. 159; 409).

l) Ramses (s. 14).

m) Kernek (s. 9).

n) Sosyalist Enternasyonal (s. 47).

o) Son Akşam Yemeği (s. 219).

p) Sifr (Tevrat) (s. 336).

r) Mezmurlar (s. 365).

s) Sifru't-Tekvin (s. 328).

ş) Muhayyemu'l-Vahadâ (s. 264).

t) Enver el-Ma'dâvî (s. 60).

u) Kör Büyücü (Taha Hüseyin (s. 65).

ü) Spartakus (s.147).

p) İsviçre (s. 170).

r) Ebû Mûsâ el-Eş'ârî:..

s) el-Mutenebbî (s.237).

ş) el-Kâfûr (s. 40).

t) Katru'n-Nedâ (s. 254).

u) Belkıs ve Süleyman Peygamber (s. 41).

KİME KARŞI

Ameliyathanelerde,
Doktorların maskeleri beyazdır,
Önlüklerin rengi de beyazdır,
Hemşirelerin kepleri beyazdır
Mollalar,
sımsıyah, beyaz örtülerin bağları, pamuk,
uyku ilaçları, musil hapları,
süt bardağı.

Tüm bunlar kalbime rehavet veriyor
Tüm bunlar bana kefeni hatırlatıyor
Öyleyse niçin öldüğüm zaman..

Taziyeciler demir renkli müjdeliklerini
kuşanarak gelirler?

Acaba siyah
ölümden kurtuluş rengi olduğu için mi?
Muska rengi, zamana .... karşı.

&&&

Kime karşı...?
Ve ne zaman kalp – çarpıntısında- sükûn buldu?

&&&

İki renk arasında: Arkadaşlarımı karşılıyorum
Karyolamı kabir olarak gören arkadaşlarımı
Ve yaşamımı... bir zaman dilimi
Derin gözler görüyorum
hakikatin rengini
vatan toprağının rengini![9]

9 Emel Dunkul, *el-A'mâlu'ş-Şi'riyye*, Kahire, tsz., s. 440-441.

NUH'UN OĞLU İLE ÖZEL RÖPORTAJ

Nuh tufanı gelip çattı!

Şehir yavaş yavaş batıyor
Kuşlar kaçıyor
Sular yükseliyor;
evlerin eşiklerinde, oteller, postahaneler, bankalar, heykeller (ebedi ecdadımız), mabedler, buğday siloları, doğum hastahaneleri, hapishane kapıları, vilayetkonakları, sapasağlam korunan kışlaların revakları üzerinde.
Kuşlar tüylerini yıkıyorlar...
yavaş...
yavaş...
Kazlar sular üzerinde yüzüyorlar,
Mobilyalar sular üzerinde yüzüyorlar
Çocukların oyuncakları
Bülbül şakıması
Çocuklar düzlüklerde el çırpıp işaretleşiyorlar

Nuh tufanı koptu.
Bak işte yöneticiler, gemiye doğru kaçıyorlar
Şarkıcılar
Kralın atlarının seyisi
Fatzciler
Kadiyyu'l-Kudât
(... ve onun tüm varı yoğu)
Kılıç taşıyıcısı
Mabed dansözü
(yüzü aydınlandı müstear saçını çekip kurtardığında)

Vergi memurları
Silah kaçakçıları

Güllük gülistanlık dişiliği içindeki kraliçenin aşığı
Nuh tufanı gelip çattı.

Bak işte korkaklar, gemiye doğru kaçıyorlar

Birzamanlar ben orada iken...

Şehrin gençleri
Su aygırlarını gemliyorlardı
Omuzlarında su taşıyorlardı
Ve zamanı durdurmak istiyorlardı
taş setler bina ederek
Belki de onlar Saba'nın ve medeniyetin eşiklerini kurtaracaklardı
Belki de .... ülkeyi kurtaracaklardı!
... Feleğin efendisi, sekinet çökmeden önce
bana bağırdı:
"İçinde ruh olmayan ülkeden.. kurtul!" diye.
Dedim ki:
Bravo! Ekmeğini paylaşanlara...
güzel zamanlarda
sonra da sırt çevirenlere...
mihnet gününde!

Şeref bizim- biz direnenlerin
(Allah isimlerimizi silmiş olsa da!)

Yıkıma meydan okuyan bizlerin..
Ölmeyecek bir dağa sığınanların
(Ona halk diyorlar)

Bizler kaçışa rıza göstermeyeceğiz...
Bizler sürgünlere boyun eğmeyeceğiz!

Yaraların ilmek ilmek ördüğü kalbim
Lime lime doğramaların lanetlediği kalbim

-Şimdi- şehrin enkâzı üzerinde
köhnemiş bir gül uyuyor
sessizce...

Gemiye "*HAYIR*" dedikten sonra
...ve bu ülkeyi seviyorum![10]

10 Emel Dunkul, *el-A'malu'ş-Şi'riyye*, Kahire, s. 465-469.

ÇİÇEKLER

Bir sepet gül,
Uyur-uyanıklık arası gözüm ona ilişiyor
Her buket üzerine
Gönderenin adı yazılı bir kağıtta

Güzel çiçekler benimle konuşuyorlar
gözlerinin dehşetle açıldığını anlatıyorlar
koparılmaları esnasında
budanmaları sırasında
fundalıktaki idamları esnasında

Benimle konuşuyorlar...
Gülizardaki tahtlarından düşüşlerini anlatıyorlar
Sonra dükkanların vitrinlerinde sergilenirken uyandıklarını
ya da çığırtkan sokak satıcılarının ellerinde,
hatta yoldan geçen değerli bir el satın alınca

Çiçekler bana anlatıyorlar...
bana kadar nasıl geldiklerini..
(kraliık hüzünleri yeşil boyunlarını kaldırıyor)
bana uzun ömürler dilemek için!
son nefeslerini soluklanırken!!!

&&&

Her buket
Uyur-uyanıklık arasında
Benim gibi nefes alıyordu -neredeyse- ikişer.. ikişer
Ve göğüsleri üzerinde -memnuniyetle- taşıyorlardı
Bir kartvizitte katillerinin adlarını![11]

11 Emel Dunkul, *el-A'malu'ş-Şi'riyye*, Kahire, s. 442-443.

ON EMİR

Filistin problemi açısından oldukça önemli olan "On Emir" şiiri yada namı diğer el-Vasâyâ el-Aşr (On Vasiyyet) şiirine şair farklı bir giriş yapmaktadır. Bu girişi nesir şeklindedir. Burada semboller ve mecazi anlatımla Arap tarihinde çok önemli bir yere sahip Besus savaşına göndermeler yapılmaktadır. Besus savaşı düşmanla barış yapmamanın ve kinin tüm göstergelerini bünyesinde barındıran ve Araplar tarafından sanki genlerine işlenmiş bir biçimde dilden dile anlatılagelen tarihi bir olaydır. Gerek Arap edebiyatı tarihi gerek dini kaynaklar olsun, bu olayla ilgili pek çok ayrıntıyı günümüze taşırlar. Bu savaş hakkında ilerde bilgi verilecektir. Şiirin girişi şu şekildedir:

Küleyb'in Ölümü (On Emir)

... Bu sırada "Kuleyb" çevresine bakındı ve derin bir iç çekti, gözünden bir damla gözyaşı süzüldü. Karşıya geçti, orada duran bir insan gördü ve ona: Senden, ey en hayırlının kulu, soyup soğana çevirmeden önce beni, şu göletin yakınındaki dümdüz kayalığa kadar çekip götürmeni istiyorum. Ki kardeşim kral Salim ez-Zir'e vasiyetimi yazayım. Çocuklarımı ve ciğerimin direğini ona emanet edeceğim...

Orada duran kişi onu düz kayaların yakınına kadar sürükledi. Sırtında bir hançer saplıydı, yan taraflarından kanlar damlıyordu... Kuleyb parmağını bu akan kana batırdı ve düz bir kaya üstüne şu şiiri yazmaya başladı:

Birinci Emir/Vasiyet

...Sana altınlar da verseler
Barış yapma!
Eğer senin gözlerini oysam,
Yerine iki mücevher koysam..
Görebilir misin?
Bunlar satın alınamayacak değerlerdir;
Kardeşinle senin arandaki çocukluk hatıraları
Erkek hissetmeniz -birden- kendinizi
Şevki kıran bu haya... onu kucakladığın zaman
Suskunluk -gülümseyerek- annenizin sizi fırçalamasından dolayı
Sanki ikiniz de hâlâ

İki çocuk gibisiniz!
İşte aranızdaki sonsuz güven:
...Kılıcın iki kılıç...
Sesin iki ses,
Eğer sen ölürsen:
Evin bir reisi var
Çocukların bir babası
Kanım -gözünün önünde- su gibi akacak mı?
Kanla ıslanmış gömleğimi unutacak mısın?..
-Kanlarının üstüne- altın sırmalı elbiseler mi giyeceksin?

Bu bir savaştır!
Bazen kalbe ağır gelir..
Fakat ardında Arapların utancı
Barış yapma...
Kaçmaya yeltenme!

İkinci Emir/Vasiyet

Kan üstüne barış yapma.. hatta kana kan olsa bile!
Barış yapma! 'Başa baş' denilse de!
Tüm başlar birbirine denk mi?
Yabancı birinin kalbi kardeşinin kalbi gibi mi?
Onun gözü kardeşinin gözü mü?
Kılıcı sana hatıra kalmış.. bir el
kılıcı seni biçip doğrayan bir ele eşit olur mu...
Diyecekler ki:
Sana geldik; akan kanı durdur diye
Sana geldik; sen - ey kral- hakem ol diye.
Diyecekler ki:
Bakın biz de sizin amcaoğullarınızız
Onlara: "Helak olup gidenlerin amcaoğulluklarını gözetmemiş olduklarını" söyle
Kılıcı çölün alnına göm..
Ademiyet cevap verene kadar.
Artık ben senin
süvarin,
kardeşin,
baban,
ve kralınım!

Üçüncü Emir/Vasiyet

Barış yapma..
Pişmanlık çığlıkları
Uykularını da kaçırsa
Hatırla...
(Kalbin, karalara bürünmüş kadınlara ve gülümsemeleri düşmanlığı
artıran çocuklarına karşı yumuşadığı zaman)
kardeşinin kızı "Yemâme"nin
daha çocukluk yıllarındayken demir elbiselerle
soldurulan bir çiçek olduğunu.
Eğer dönmüş olsaydım:
Sen sarayın merdivenlerinde koşarken
Ben inerken bacaklarımı tutunurken
İşte o an –o gülümserken- onu kaldırırdım
Atın terekesinde.
Bak işte o şimdi... suskun.
Hain bir el onu mahrum kıldı:
Babasının nasihatlerinden
Bayramlık yeni elbiseler giymekten
Bir gün kendisinin bir erkek kardeşi olmasından!
Düğününde gülümseyecek bir babadan..
Kocası kendisine kızdığında ona sığınacağı..
Onu ziyaret ettiği zaman.. torunlarının kucağında boynuna sarılacağı
Hediyeler alabilmek için..
O uyurken sakalıyla oynayacakları
sarığını çekecekleri.
Barış yapma!
Neydi bu Yemâme'nin günahı
Ansızın.. yuvayı yanmış-yıkılmış, kül olmuş görecek kadar
Küller üzerinde oturup kalacak kadar?!

Dördüncü Emir/Vasiyet

Barış yapma
Seni krallık tacıyla taçlandırsalar da.
Babanın oğlunun bedeni üzerinden nasıl yürüyüp geçeceksin..?
Ve nasıl kral olacaksın...
Emanet mutlu yüzler üzerinde?
Seninle tokalaşanın eline nasıl bakacaksın..
Da kanı görmeyeceksin..

avucunun ortasındaki...
bir ok geldi bana arkadan...
daha binlercesi gelecek arkamdan.
İşte -şimdi- kan, birer madalya ve nişan oldu.
Barış yapma,
Seni krallık tacıyla taçlandırsalar da
Senin tahtın kılıçtır
kılıcınsa övünç (süs)
şeref anlarını -onun püsküllleriyle- ölçmediğin zaman
lüks hayattan hoşlanmışken

Beşinci Emir/Vasiyet

Barış yapma
Çatışma esnasında yan çizen kimse
"... Kılıç çekmeye takatimiz bile kalmadı artık..." dese bile
Hakk kalbini doldurunca:
Eğer nefes alabilirsen ateş alevlenecek
Hıyanet dili susacak
Barış yapma,
Söylenebilecek barış kelimeleri söylense de
Ciğerler artık nasıl kirli barış rüzgarlarını soluyabilir?
Bir kadının gözüne nasıl bakacaksın...
Onu artık koruyamayacağını bile bile?
Nasıl beyaz atlı prensi olacaksın?
Nasıl bir gelecek umacaksın.. beşikteki bebek için
-Nasıl hayal kuracaksın ya da bir bebeğe istikbal ninnisi söyleyeceksin
o kırık bir kalple -kollarında- büyürken?
Barış yapma!
Seni öldürenlerle ekmeğini bölüşme.
Kalbini kanla sula...
Kutsal toprakları sula..
Sırtüstü uyuyan atalarını sula
Kemikler sana cevap verene kadar!

Altıncı Emir/Vasiyet

Barış yapma,
Kabile senden istese de

"el-Celile" yası adına
aklın yolunu izlemeni
-senin canına kastedenleri- kabul ettiğini göstermeni
Diyecekler ki:
Bak şimdi sen sonu gelmez bir intikamın peşindesin
Alabileceğin kadar hakkını
-şimdilik- al..
şu birkaç sene zarfında.
Zaten bu sadece senin intikamın değil ki
Kuşaktan kuşağa sürecek bir intikam
Yarın..
Kalkanlarla donanmış bir kuşak doğacak
Yakıp kavuracak
İntikam arzusuyla
Hakkı yeniden yaratacak
imkansızın kaburgalarından
Barış yapma,
Barış bir çözümdür denilse de.
Bu bir intikamdır.
Alevi kaburga kemiklerini sarmış..
Mevsimlerde geçse üzerinden peşpeşe...
Sonra utanç eli (beş parmağıyla birden) çizilip kalacak
zelil alınlar üzerinde!

Yedinci Emir/Vasiyet

Barış yapma, yıldızlar seni uyarsalar da
Yıldız falcıları sana haber uçursalar da..
Ölmüş olsaydım bağışlanıp gitmiştim...
doğru yanlış çizgisi arasında
Gazi olmadım,
Çadırlarının yakınına sızamadım
Veya sınırların arkasına aşamadım
Üzüm bağlarına el uzatmadım
Bahçe topraklarına ayak basmadım
Katilim ban bağırmadı: "Dikkat et!"
Benimle yürüyordu..
Sonra benimle tokalaştı..
Sonra biraz yürüdü
Fakat dallar arasında kayboldu gitti!

Ansızın:
kürek kemikleri arasında bir titreme aldı beni
kalbim -bir su baloncuğu gibi- titredi ve dinginleşti.
Kalkmaya çalıştım, nihayet dirseklerim üzerine doğrulabildim
Bir de ne göreyim: piç amca oğlumu
Korkunç bir yüzle hıncını almak üzere dikilmiş bekliyor
Elimde ise kör bir bıçak
Eski-püskü bir silahım bile yoktu.
Susuzluğu giderecek kinimden başka bir şey kalmamıştı.

Sekizinci Emir/Vasiyet

Barış yapma,
Mevcudat kendi yörüngesine oturuncaya kadar:
Yıldızlar.. zaman dilimlerine
Kuşlar .. kendi seslerine dönünceye
Kumlar... atomlarına
Öldürülen kendisini bekleyen küçük bebesine.
Her şey bir an da paramparça olmuştu:
Çocukluk- aile saadeti- kısrak sesi- misafir karşılama- bahçede solan bir tomurcuk gördüğü zaman kalp sızısı- mevsim yağmurları yağsın diye yapılan yağmur duaları- ölüm kuşunu gördüğü zaman kalbin yan çizmesi
Kırıp geçiren kıyasıya bir savaş mübarezesi üzerinde kanat çırparken.
Her şey bir patlamada paramparça oldu.
Bana pusu kuran: Rab değil..
dilediği biçimde beni öldürebilsin
O benden daha cesur değil.. bıçağıyla ben öldürebilsin,
Benden daha zeki değil... kurnazlıkla beni çepeçevre sarmalayıp öldürebilsin
Barış yapma,
Zira barış iki eşit arasında yapılır...
(Kalbin şerifinde)

Bana pusu kuran hırsızdan öte birisi değil
Gözlerimin önünde toprakları çalan
Suskunluk alaycı kahkahasını patlatacak!

Dokuzuncu Emir/Vasiyet

Barış yapma,
Tüm bilge ihtiyarlar kılıcına karşı dursalar da
enerji dolu erkekler
bunlar tirit yemeyi severler
kölelerin masajını
bunlar sarıkları gözlerinin önüne sarkmış kimseler
Arap kılıçları görkemli yıllarını unutmuş
Barış yapma,
İstediğin biçimin dışında
Sen bu zamanın biricik süvarisisin
Senden başkaları.. ucube!

Onuncu Emir/Vasiyet

Barış yapma
Barış yapma
Kasım, 1976

On Emir/Vasiyet Şiirinin Tahlili:

Birinci emirde şair, çok mantıklı bir giriş yapmakta ve tüm insanların kabul edebileceği bir önermeyle şiirine başlamaktadır. Bu sahnede matematiksel bir denklem kurarak şöyle söylediğini görüyoruz:

Eğer gözlerini oysam,
Yerine iki mücevher koysam...

Burada "Eğer gözlerini oysam," şart ifadesinin cevabı olarak yine bir soru ile cevap verilmektedir; "Görebilir misin?". Kuşkusuz böyle bir kurguyla başlayan soruşturma, bir insanın veya bir okuyucunun gündelik deneyimleri ve hayat tecrübelerinden hareketle şairin istediği doğrultuda "olumsuz" olacaktır. Bir mücevher ne kadar değerli olursa olsun insanın görme uzvuna hiçbir zaman denk olamaz.

Dunkul'un bu şiiri 1976 yılı Şubat ayında Camp David[12] antlaşması imzalanmadan önce meşhur olmuştur. Biraz daha özel

12 I. Bölüm'deki 1970 Olayları'na bkz.

yönünü ifade edecek olursak çeşitli antlaşmalar sonrasında Araplarla İsrail arasındaki 1973 yılı Kasım ayında (aynı zamanda Ramazan ayıdır) ki onuncu çatışma sonrasında yazılmış bir şiirdir. Bu yüzden de şiirde geçen "Barış Yapma" emri 10 kıtada 20 kez tekrarlanır. Daha sonra bu şiir esas adı olan (el-Vasâya el-Aşr; On Vasiyet/Emir) olarak değil de "Lâ Tusâlih; Barış Yapma" olarak şöhret bulur. Şiirin geneline bakıldığında her bir vasiyette "Barış Yapma" emir fiili iki kere tekrarlanmaktadır. Sadece beşinci emirde üç defa 1., 7. ve 16. satırda tekrarlanmaktadır. Daha sonra sanki bu fazlalığın telafisi için 7. vasiyette bir kez söylendiğini görmekteyiz. Şiirin 10. emiri ise sadece bu "Barış Yapma" emrinin iki kez tekrar edilmesinden müteşekkildir. Sanki bu son onuncu vasiyette şair emirlerinin kapanışını yaparken, şiirin başından sonuna kadar barış karşıtlığını kasidesinin son kısmında perçinlemektedir.

"Barış Yapma" emrinin Arapça söylenişi olan "Lâ Tusâlih" biçiminin tüm şiir boyunca kullanılışını inceleyen bir kimse, bu nehiydeki "Lâ"nın Arapça'da kullanılabilecek tüm boyutlarıyla güçlü bir biçimde kullanıldığının farkına varacaktır.

Diğer taraftan şiirin kurgusu ve kullanılan kavramlar Tevrat'taki On Emir'i hatırlatmaktadır. Bununla şair sanki; her zaman ve her fırsatta Allah'ın ahidlerini yerine getirmeyen İsrailoğulları'na ince bir göndermede bulunarak gizli bir hatırlatma yapmakta ve aynı zamanda da şimdiye kadar Filistinlilere yaptıklarının da onların Tevrat'ın emirlerini ihlal etmelerinin bir benzerini teşkil etmekte olduğunu vurgulamaktadır. Emel Dunkul'un bu şiirinde sembolik olarak göndermede bulunduğu bu On Emir olayının aslı şudur:

On Emir

İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayında Sina Çölü'ne gelmişlerdir. Orada Allah, Sina Dağı'ndan Musa'yı çağırarak, onlara verdiği nimetlere karşılık İsrailoğullarının iyi bir kavim olma sözünü almak üzere, onu görevlendirmiştir. Musa, emri yerine getirmiş, sözü/ahdi almış ve Rabbe bildirmiştir. Üçün-

cü gün, Tanrı, Sina Dağı'nın üzerine, dağın tepesine, ateş içinde inmiş ve Musa'yı yanına çağırmış ve ona On Emri vermiştir.[13] Musa, İsrailoğullarını çetin ve uzun bir mücadele devresinden sonra ve'dedilen topraklara yaklaştırmış ve 120 yaşında iken ölmüştür.[14]

Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda vahyedilen On Emir, Tevrat'ın iki ayrı bölümünde geçmektedir.[15] Bu on emir şöyle sıralanır:

1. *Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Allah benim.*
2. *Benden başka Tanrın olmayacak.*
3. *Allah'ın ismini boş yere ağzına almayacaksın.*
4. *Cumartesi (sebt) gününü daima hatırlayıp onu kutsal kılacaksın.*
5. *Anne ve babana hürmet edeceksin.*
6. *Öldürmeyeceksin.*
7. *Zina yapmayacaksın.*
8. *Çalmayacaksın.*
9. *Yalan şahadette bulunmayacaksın.*
10. *Hiç kimsenin evine, barkına, karısına, hizmetçisine, öküzüne, eşeğine velhasıl sana ait olmayan bir şeye göz dikmeyeceksin.*

Bu On Emir, Yahudilerin dini temel prensiplerinin en önemlilerini ve vazgeçilmezlerini kapsamaktadır. Rivayete göre; Hz. Musa, Sina Dağı'ndan indiğinde iki taş tablet (levha) üzerinde yazılı olarak bu emirleri getirmiştir. Dunkul'un "On Emir" şiirinin başlangıç bölümü de sanki bu tabletlerin yazım evresini andırır. Dunkul tarafından sembolik olarak kullanılan "On Emir" bir anlamda İsrail Devleti'ni sorgulamak ve Filistinlilere yaptıklarıyla sürekli olarak Tanrı'nın ahdini bozmakta olduklarını vurgulamak amacıyladır. Filistin cephesinden bakıldığında İsrail, bu 10 emre ne kadar riayet etmektedir ve din devleti olarak varlık sebebi olarak ta gösterdiği kutsallar kendisini ne kadar bağlamaktadır? İşte tüm şiir boyunca dikkat çekilmeye çalışılan en önemli hususlardan birisi de budur.

13 *Kitab-ı Mukaddes*, Çıkış 16-19.
14 *Kitab-ı Mukaddes*, Tensiye 34:1-12.
15 *Kitab-ı Mukaddes*, Çıkış 20:1-17; Tensiye 5:6-21

Diğer taraftan şiirde geçen şiirdeki kin ve intikam olayı Besus Savaşı'na göndermede bulunmayı da beraberinde getirmiştir. Bilindiği gibi bu kabilelerarası savaş kin ve intikam arzusunun zirveye çıktığı, uzun süreli bir savaştı.

> Bil ki Allah'ın insanı yaratıp şekillendirdiği andan beri toplumlar arasındaki savaşlar süregelmektedir. Savaşın temeli bazı insanların diğer bazılarından intikam alma arzusuna dayanmaktadır. Genelde bu intikamın sebebi; kıskançlık, rekabet, düşmanlık, Allah ya da devlet için gazaba gelmekte yatmaktadır. Kıskançlık; daha çok komşu kabileler ve birbirlerini gözetleyip duran kabileler arasında gerçekleşir. Rekabet ise; Arap, Türk ve benzeri ıssız bölgelerde yaşayan milletler arasında oluşur ve savaş sebebine dönüşür.[16]

El-Kerdûdî'nin de belirttiği gibi insanlar arasındaki intikam alma arzusuyla çıkan savaşlardaki; kıskançlık, rekabet, düşmanlık, Tanrı ya da bir devlet uğruna gazaplanmak gibi unsurların hepsini de Filistin-İsrail savaşlarında tüm boyutları ile görmekteyiz. Dunkul'a göre sanki bu savaş ve anlaşmazlıklar tarihin bir tekerrürü gibi cereyan etmektedir. Belki de bu yüzden "On Emir" şiirinin girişini İslâm öncesinde cereyan etmiş, bitmek tükenmek bir kinle yoğrulmuş ve çok uzun yıllar sürmüş olan Besus Savaşı'na göndermede bulunarak başlatmıştır. Aynı zamanda bununla dönemindeki Yunan mitolojisine yönelmiş Arap edip, şair ve aydınlarına da "Bakın Arap tarihinde de örnek alınıp edebiyat ve şiirde kullanılacak nice tarihi ve mitolojik unsurlar vardır." demektedir. On Emir şiirinde sembolize ederek kullandığı ve Filistin-İsrail anlaşmazlığına not düştüğü bu tarihi Besus Savaşı'nı aşağıda özetledik:

Besus Savaşı Hikayesi

Peygamberin hicretinden 52 yıl önce vefat etmiş ve "Efkharu min Hâris b. Hıllize/Haris b. Hillize'den daha öğüngeç" darb-ı meseli ile şöhret bulmuş Cahiliye şairlerinden Haris b.

16 Muhammed Sebîla ve Abdusselam Benabd el-Âlî, *el-Hakîka*, "Muhammed Abdulkadir el-Kerdûdi. *Keşfu'l-Ğamme fi Emre Harbe'n-Nizami Hakkun alâ hâzihi'l-Umme*". Dâru Tubkâl. Rabat, 1994, s. 87.

Hillize[17] bu savaşa bizzat katılanlardandır. Besûs savaşının insanlara büyük acılar vermesi, insanlar arasında nefret ve kini körüklemesi ve bir türlü sonuçlandırılamamasından bıkan Haris b. Hillize bu savaşın meydana getirdiği yıkımı divanında anlatır.[18]

Önce bu savaşta rol oynayan hikayenin kahramanlarından kısaca bahsedelim. Bu savaşa ismini veren Besûs, bir kadın ismidir. Benî Temim kabilesinden Munkiz'ın kızı, Cessâs'ın teyzesidir ki Cessas'ta Celîle'nin kardeşidir. Meşhur şair el-Mehelhil'de olmak üzere bunların hepsi Besus Savaşı'nın kahramanları arasındadırlar. Bu savaşın nakledicileri arasında el-Mühelhil'de bulunmaktadır. el-Mühelhil'in nesebi Mühelhil b. Rabîa b. Hâris b. Mürre'dir. Rivayetlere göre bir şiirde "Helheltu" kelimesini kullanması sebebiyle bu lakap kendisine verilmiştir. Kardeşi Kuleyb b. Rabîa Ma'd kabilesi üzerine hükümdar olmuş ve Yemen'deki pek çok kabileyle savaşlar yapmıştır. Kardeşini, Benî Bekr'den Cessas öldürdüğünde Mühelhil, Benî Tağlib kabilesinden topladığı askerlerle Benî Bekr üzerine hücum etmiş ve Besus savaşı diye anılan meşhur savaşları başlatmıştır.

Besus savaşında geçen kahramanların birbirleri ile akrabalık dereceleri ve ilişkileri de şu şekildedir: Cessâs, Şeyban kabilesinin Bekir kolundandır. Aynı zamanda Kuleyb'in en küçük kayınbiraderi, Kuleyb'in karısı Celîle'nin en küçük kardeşidir. Vâil'in lakabı Kuleyb'dir. Emel Dunkul'un On Emir şiirinin girişinde gönderme yaptığı kişi budur. Celîle ise, Kuleyb'in karısı, Murra'nın kızıdır. 10 kardeşi vardır.

Hikaye şöyle anlatılır: Besus, Cessas'ın komşusu olan Benî Şeyban kabilesinin mevkisine konaklamıştır. Besus'un Serap adında bir devesi vardır. Arap Edebiyatı tarihinde bu deve Besus

17 Haris b. Hillize Irak bölgesindendir. Künyesi Ebu Zalim veya Ebu Ubeyde'dir. Nesebi Yeşkur b. Bekr b. Vâil'dir. Vâil b. Nizar b. Muadd b. Adnan'a kadar ulaşır. Harir'in abraş olduğu ve çok uzun seneler yaşadığı konusunda çeşitli rivayetler vardır. 150-200 yıl yaşadığı rivayetine binaen kendisine el-Muammerayn'da denilmiştir. Bkz. Mehmed Emin, *Tarih-i Edebi Arabi*, İstanbul 1917, s. 823.

18 Bkz. Mehmed Emin, *Tarih-i Edebi Arabi*, İstanbul 1917, s. 825.

Savaşı'nın çıkmasına sebep olduğu için uğursuzlukta darb-ı mesel haline gelmiş ve hakkında "Eş'emu min Serāb/Serap'tan daha uğursuz." darb-ı meseli kullanıla gelmiştir. Hikayeye göre Serap isimli deve, Kuleyb'in arazisine gelir ve güya bir kuşun yumurtalarına basar. Buna çok sinirlenen Kuleyb, yayını alır ve deveye bir ok fırlatır. Ok, devenin memesine isabet eder. Deve kanlar ve acılar içinde geldiği yere geri gider. El-Besûs isimli kadın onu görünce "Yetişin komşular! Yetişin! Vay başıma gelenler!" diye feryat etmeye başlar.

Besûs, Kuleyb'in bu muamelesini bir hakaret kabul eder. Bu esnada Besûs'un feryadını işiten Cessas atına biner ve Kuleyb'in arazisine gelir. Yanında bulunan Amr b. el-Hâris ile beraber Kuleyb'i mızrakla öldürürler. İşte bundan sonra olayların ardı arkası kesilmez. Adiy b. el-Mühelhil lakabıyla meşhur olmuş Adiy b. Rebîa, Beni Bekr kabilesine harp ilan eder. Bundan sonra Beni Tağlib ile Beni Bekr arasında 40 yıl sürecek olan Besûs savaşı başlamıştır. Bu savaşta pek çok tarihi olaylar cereyan etmiştir. Bunların ayrıntıları tarih kitaplarında geniş bir şekilde yer alır.

Bu iki amcaoğlu kabile arasındaki savaşı sona erdiren Hire hükümdarı Amr b. Hind'dir.[19] Amr çözüm için her iki kabileden de 100'er genci rehine almış ve bu şekilde savaşı nihayete erdirmiştir. Bu ikiyüz kişi av vb. hususlarda uzun yıllar Hîra hükümdarının maiyetinde ve hizmetinde bulunmakta idiler. Besus savaşının uzun sürmesinden şikayetçi olan

Hikayenin bir başka versiyonu da şu şekildedir: Besûs, kızkardeşinin oğlu yeğeni Cessas'ın yanına ziyarete gitmiştir. Beni Murra'nın bir cariyesi vardır. Bu cariyeninde Serap adında uyuşuk, tembel bir devesi ve bu devenin de bir yavrusu bulunmaktadır.

Bir gün Kuleyb, karısı Celile'nin, kardeşleri Cessas ve Hemmam ile öğünmesine sinirlenir. O öfke ile bu olayı da fırsat bile-

19 Emel Dunkul'un "Barış Yapma" kasidesinin "İkinci emir"inde geçen "amcaoğullarınız" ifâdesindeki gönderme Besûs savaşındaki bu iki kabilenin birbirlerine olan yakınlığı ile Araplar ve İsrail'inde tarihsel olarak birbirinin amcaoğlu olmaları şeklindeki akrabalık boyutuna dikkat çekmek içindir.

rek gördüğü Serap adlı devenin yavrusunu okuyla vurur ve öldürür. Daha sonra kölesine ölen deve yavrusunu atmasını emreder. Yavrunun ölüsünü takip eden Serap adlı deve Besûs'un avlusunda böğürerek yere çömelir. Besûs o deveyi görünce; "Âh, vay başıma gelenler!" diye bağırıp, çağırıp döğünmeye başlar. Bunun üzerine Cessâs teyzesine der ki: "Sus! Sana bu deveden daha büyük bir deve getireceğim." Teyzesi buna razı olmaz. O razı olmadıkça Cessas develerin sayısını artırır. Vermeyi vaat ettiği deve sayısını 10'a kadar çıkartır. Durum yine de değişmez. Cessâs teyzesine çıkışarak; "Sus artık! İş nereye varacak diye gözetleyip durma! Bu deveden daha büyük bir deve öldüreceğim; Ğallâl'i öldüreceğim." Bahsettiği Ğallâl ise Kuleyb'in deve sürüsü içerisindeki damızlık, erkek, güçlü bir devedir. Aslında bu sözle Cessâs, Kuleyb'in kendisini kastetmektedir. Bundan sonra Cessâs dışarı çıkar, Necd bölgesindeki bir gölet kıyısında Kuleyb'i bulur ve ona saldırarak kargısıyla öldürür.

Bu olaydan sonra el-Mühelhil kardeşinin intikamını almak için yemin eder ve kanını talep eder. Peşisıra Bikr ve Tağlib kabileleri arasında Besus adı verilecek olan bu savaş patlak verir. 40 yıl sürer. Besûs savaşı içerisinde değerlendirilen ve bu savaşın devamı mahiyetinde kabul edilen yine en meşhur 6 savaş daha vardır. Dunkul Besus savaşı içinde sayılan bu küçük savaşları da birinci bölümde anlattığımız Arap-İsrail savaşlarına benzetir ve On Emir şiirinde bunlara göndermelerde bulunur. Bunlar;

1. *Yevmu'n-Nuhâ:* Nuhâ, Şeyban aşiretinin konakladığı bir su birikintisidir. Bu savaşın komutanları Tağlib aşireti için el-Muhelhil, Şeyban aşiretinin reisi de el-Hâris b. Murra idi. Bu savaş Bekr aşiretinin aleyhine Tağlib aşiretinin lehine sonuçlanmıştır.

2. *Yevmu'z-Zenâib:* Zenâib ise Kuleyb'in öldürüldüğü yerin adıdır. Bu savaşta da sonuç aynı olmuştur. Ancak, Cessâs'ın kardeşi Şurahil bu savaşta öldürülmüştür.

3. *Yevmu Vâridât:* Bu savaşta da yine Tağlib aşireti Bikr aşiretine galip gelmiştir.

4. *Yevmu Uneyze*: Bu savaşta ise her iki mahalle de birbirine üstünlük sağlayamamıştır.

5. *Yevmu'l-Kusaybât*: Tağlib aşireti galip gelmiş ve Cessâs'ın kardeşi, Kuleyb'in karısının kendisiyle övündüğü Hemmâm'ı öldürmüştür. Mühelhil bu öldürülen Hemmâm'ın yanına vararak: "Allah'a yemin olsun ki Kuleyb'den sonra öldürülmesine ençok üzüldüğüm kişi sensin." demiştir.

6. *Yevmu Tahlâki'l-Lumem*: Bu savaşta da Bikr aşireti Tağlib aşiretine galip gelmiştir.[20]

Besûs savaşıyla ilgili oluşturulan literatür Arap dünyası ve İslâm dünyasında pek çok konuya referans olmuştur. Dunkul'un kasidelerinden "el-Vasâyâ el-Aşr"ın esin kaynağının bu olmasının yanı sıra, o diğer yazdığı şiirlerinde de biçim ve konu olarak Besûs edebiyatı ile ilgili yazılmış klasik Arap şiirlerinin yoğun etkisi altındadır. Şiirinin kurgusunda; geçmişten ilham alarak, modern dönemi de yorumlayıp siyasi atmosferi yönlendirme girişimini görmekteyiz. Bu konuda da hayli başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Zirâ; Dunkul'un şiirleri yazıldığı günden beri başta Mısır olmak üzere Arap dünyasında, öğrenci dernek ve toplantılarından tutun, kimi zaman da Arap-İsrail ilişkilerindeki siyasi atmosferin rengine uygun olarak üst düzey devlet mahfillerine kadar pek çok mahfilde en çok okunan şiirler olarak kendine yer bulmaktadır. Onun sözle yaptığı bu tasvirleri Naci el-Ali'de çizgileri ile desteklemiştir. Mesela Dunkul'un yazdığı bu "On Emir" şiirini Naci Ali karikatürize etmiştir.[21]

II. MAHMUD DERVİŞ

Derviş'in biyografisinin, edebi anlayışının ve düşünsel serüveninin Filistin hareketindeki değişime parelel bir süreç geçirdiğini söyleyebiliriz.[22]

20 Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, *Eyyamu'l Arab fi'l-Câhiliyye*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1961, s. 142-168.

21 Bkz. Filistin'e Dair Siyasal Karikatürler bölümü.

22 Bkz. Ahmed Kabbiş, *Tatavvuru'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadis*, Dimeşk, 1971, s. 626-627.

1. Hayatı

Esas ismi Mahmûd Selim Derviş'tir. Filistin'in Celil kasabasının el-Berve köyünde 1941 yılında doğmuştur. Daha 7 yaşında iken 1948 yılındaki göç hadisesine tanık olmuştur. İsrail'in Celil bölgesini işgal etmesinden sonra binlerce aile ile birlikte Lübnan'a göç etmeye zorlanmışlardır. Fakat Mahmud Derviş'in babası Lübnan'da kalmayı gururuna yedirememiş, ülkesi dışında zorluklarla, aşağılanmalarla ve gurbette yaşamaktansa tekrar vatanına dönmeyi tercih etmiştir. Ancak aile vatana döndüğünde köylerinin İsrail güçleri tarafından yerle bir edildiğini evlerinin ve köylerinin oturulamaz hale getirildiğini görünce köylerinin yakınındaki Dîru'l-Esed köyüne yerleşmişlerdir.

Mahmud Derviş ilk öğrenimini Dîru'l-Esed köyündeki ilkokulda tamamlamıştır. Ortaöğrenimini ise; Kafru Yâsif'teki Yunnâ Lisesi'nde ikmal etmiştir. Lise eğitimi sırasında şiir yazmaya başlayan şair mahallî gazete ve dergilerde yayınlanan şiirleriyle okuyucuların ve eleştirmenlerin dikkatlerini üzerine çekmiştir.

Lise eğitiminden sonra Sosyalist Parti'nin gazetelerinde yazmaya başlamıştır ve Hayfa'da yerleşmiştir. Burada "el-İttihad" gazetesinde köşe yazısı yazmış, daha sonra "el-Ğadu" dergisinde yazarlık yapmıştır. Daha sonra "el-Cedîd" dergisinin baş yazarlığı görevini üstlenmiştir. 1960'lı yıllarda Filistin'deki yerel edebiyat hareketleri bir canlılık kazanmıştır. Gerçi Osmanlı döneminde de bir hayli hareketli olan hatta 60 gazete ve 22 dergi yayınlanmakta ve toplam 82 basın yayın organı ile güçlü bir edebî faaliyet atmosferine sahip olan bu bölge[23] 60'lı yıllardan sonraki dönemde edebi faaliyetler alanında yeni bir ivme kazanmış ve rotasını daha çok İsrail-Filistin çekişmesinden doğan mücadele çerçevesine oturtmuştur.

Derviş'in Hayfa'daki yaşamı tüm Filistinliler gibi çok kolay geçmemiştir. Küçük bir bekar odasında bir mahalleden diğerine taşınarak binbir zorluklarla geçmiştir. Bu bekar odasında daha

23 Filip de Tarrazîyyi, *Târîhu's-Sahâfeti'l-Arabiyye*, Daru Sadır, Beyrut, 1914, IV, 488.

çok Semih el-Kasım'la birlikte kalıyorlar ve edebi çalışmalarını yürütüyorlardı. Semih el-Kasım'la birlikte sık sık gözaltına alınıyorlar, siyasi ve psikolojik baskıya maruz kalıyorlardı.[24]

Şair için söylenebilecek en ilginç husus onun İsrail Sosyalist Partisi saflarına katılmış olmasıdır. Bu münasebetle sosyalist bloktaki pekçok ülkeye yapılan gezi ve komisyonlara katılmış, bu sayede dünyadaki birçok edebiyatçı ve şairle tanışma fırsatı bulmuştur.

1970 yılında ülke dışındaki bir gezi esnasında bunlardan ayrılmış ve artık vatandan ayrılmaya kesin olarak karar vermiştir. Bu amaçla önce Mısır'a gitmiştir. Oradan Beyrut'a geçmiş ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne katılmıştır. Burada Filistin Araştırmaları Merkezi'nden sorumlu müdür olarak çalışmaya başlamıştır. Daha sonra mevsimlik çıkan "el-Kermel" dergisini yayınlamaya başlamıştır. Bugün bu dergi kendi editörlüğünde hala yayın hayatını sürdürmektedir ve 2004 yaz 80. sayısını çıkarmıştır.

İsrail'in Güney Lübnan'ı işgal etmesinden sonra şair burayı terketmemiş, direnişçilerle ve halkla birlikte olmuş, konuşmaları ve şiirleri ile onlara destek çıkmış ve umut aşılayan konuşmalarıyla direnişçiler safında yer almıştır. İsrail Lübnan'daki tüm Filistinlileri sürgün edince o da Tunus'a göç etmiştir. Burada FKÖ'tün icra kurulunda çalışmalarını sürdürmüş, bir yandan da şiir ve makaleler yazmıştır.

İsrail-Filistin arasında imzalanan Oslo Antlaşması'na karşı çıkmış ve bü yüzden FKÖ'den istifa etmiştir. Zira ona göre bu antlaşma Filistin problemini çıkmaza sokacak ve Filistin devleti hayalini ortadan kaldıracaktır. O, bu temel muhalefet düşünceleriyle şiir ve edebiyat çalışmalarına devam etmiş ve Tunus'u terketmiştir. Paris'e yerleşmiştir. Burada Filistin davası ile ilgili düşünce ve duygularını dile getirmeye devam etmiştir.[25]

24 Bkz. Mişal Halil Cuhâ, *A'lâmu'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadis min Ahmed Şevki ilâ Mahmud Derviş*, "*Mahmud Derviş*", Daru'l-Avde, Beyut, 2003.

25 Haydar Tevfik Beydun, *Mahmud Derviş: Şâiru'l-Arzi'l-Muhtelle*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

Bir süre sonra Filistin'e yerleşmeye karar vermiş, bir süre Ürdün'ün başkenti Amman'da kaldıktan sonra Batı Şeria'ya gelerek Gazze'ye yerleşmiştir. Şimdi Amman ve Gazze arasında gidip gelerek kültürel ve edebi faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca daha önce yayınına ara vermiş olduğu el-Kermel dergisini çıkarmayı sürdürmektedir.

Hayatını kronolojik olarak şu şekilde özetleyebiliriz:

1941: Sünni müslüman bir ailede Filistinin Akka kentinin Berva köyünde doğdu.

1948: Derviş ailesi ile birlikte İsrail'in yaşadığı bölgeyi işgal etmesinden dolayı ülkeyi terketti.

1949: Ailesiyle birlikte ülkeye geri döner, ancak kendi köyleri yerle bir edildiği için Deyru'l-Essed köyüne yerleşirler.

1970: Moskova'da üniversite tahsili yapmaya gider. Bir yıl sonra Moskova'daki üniversite eğitimini yarıda keserek Mısır'ın başkenti Kahire'ye döner.

1972: Derviş Lübnan'ın başkenti Beyrut'a gider ve orada Filistin Kurtuluş Örgütü'ne katılarak aylık "Şuu'n Filistiniyye" isimli dergiyi çıkartmaya başlar.

1975: Filistin Araştırma Merkezi'nin yöneticisi olur.

1982: Filistin Kurtuluş Örgütü Beyrut'tan sürülünce Derviş'te Kıbrıs'a yerleşir. Aynı yıl İbn-i Sina ödülünü alır.

1983: Lenin Barış Ödülü'nü alır.

1987: FKÖ icra heyetine seçilir.

1993: Oslo Antlaşması'na karşı çıkar ve FKÖ icra heyetinden istifa eder.

1996: Derviş Ramallah'a yerleşir.

2. Eserleri

Yazarın *Niçin Kısrağı Yalnız Bıraktın?* isimli kitabı ve bu kitabın başlığı Filistin problemini yakından bilen veya Filistinde ya-

şayanların orada şimdiye kadar yaşadıklarının bir panoroması gibidir. Bu kitaptaki şiir metinleri, şiir başlıkları ve okuyucular arasında, tarifi ve tespiti imkansız bir bağ oluşmakta ve "Ancak yaşayan bilir" türünden bir okuyucu-metin ilişkisi kurulmaktadır.[26] Okuyucu-metin arasındaki ilişki konusuyla genelde Edebiyat Eleştirisi alanındaki eserler ilgilenirler. 1992 yılında yedinci baskısını yapmış olan Jean Tombkins'in yayınlamış olduğu "Okuyucunun Tepkisini Eleştiri" isimli kitabın kapağındaki "Bir belediye otobüsünde ayakta duran bir kadın ve elinde de açık bir kitap bulunmaktadır. Kadının kaşları çatık, yüz hatları gergindir.[27] Aynı metni okuyan üç kişiden her birisinin okuduğu metin karşısında farklı refleksler sergilemesi, örneğin; birisinin gülümserken, diğerinin üzülmesi ve üçüncüsünün de diğer ikisinden farklı bir yüz ifadesi sergiliyor olması manidardır.[28] Okuyucu-metin, metin-yazar ve yazar-okuyucu arasındaki ilişkilerin ve iletişimin boyutlarını kavramak edebiyat eleştirisi bağlamında semantik, semiyoloji ve hermeneutik bilimlerinin ilgi alanlarına girer.[29] Bu konuyu Şiir ve okuma bölümünde daha ayrıntılı ele almıştık.

Özel nesneler hayatımızda özel anlamlara sahip olabilirler. Bir edebi metne veya şiire seçilen bir başlıkta ve bağlamındaki konu ve metinde, çok özel bir takım ilişki ve işlevler bulunabilir. Burada başlık, yazar, metin ve okuyucu arasındaki ilişkinin de özel bir önemi vardır. İyi ve seçkin bir başlık bize bunlar arasındaki ilişkileri aydınlatmakta kılavuzluk eder. Burada ise bizim için önemli olan o anlatılanlar doğrultusunda Derviş'in eserleri ve biyografisinden yola çıkarak şiirlerini anlamaya çalışmaktır.

Edebî bir üründe başlık üç temel fonksiyon icra eder. Bunlar; unvan verme, kapsam belirtme ve okuyucunun dikkatini çekme.

26 Bkz. Subhi Hadidi, "Me'l-Kuraae? Men Huve'l-Karîu? Ve Keyfe't-Tekâud ale'l-Ma'nâ", *el-Kormel*, sayı: 63, yıl: 200, s. 127-152

27 Jane P. Tompkins, *Reader-Response: From Formalism to Post-Structuralism Criticism*, Londra, 1994.

28 Bkz. Michael Riffaterre, *Semiotics of Poetry*, Blomington, 1978, s. 2; Sizâ, Kâsım, Nâsır Hâmid Ebû Zeyd, *Simyotika'ş-Şi'r: Delâletü'l-Kaside*, Daru İlyas el-Asriyye, Kahire 1986, s. 214.

29 Bkz. Sizâ, Kâsım, Nâsır Hâmid Ebû Zeyd, *Medhal ile's-Simyotika*, Daru İlyas el-Asriyye, Kahire 1986, s. 9-15.

Aslında başlıklar bir amaç için adlandırmadır. Burada başlık vermenin de eser ortaya koymak kadar önemli bir sanat işlevine sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Zira başlıklandırma, bir edebi esere unvan verme sürecinde, içeriğin okuyucunun dikkatini çekecek en çarpıcı ve etkileyici biçimde belirli bir amacı vurgulayan boyuttaki kapsamı belirtmelidir. Edebî başlığın önemli fonksiyonlarından bir diğeri de "odaklanma"dır. Bu odaklanma, edebî bir ürünün içeriğinin en yoğun tezahür edebileceği bir noktaya olmalıdır. Başka bir ifadeyle; ürüne kıymet biçecek ve yorumlayacak kimse için ürünün içerdiği temalara merkezî bir yer kazandıracak şekilde odaklanan bir başlık olmalıdır. Tüm bunlardan sonra denilebilir ki edebî bir başlık odaklaşma, özetleme, sunum ve yoğunlaşma boyutlarına haiz olmalıdır.

Hayatımızdaki sıradan obje bizim için özel bir yere sahip olabilir yada özel bir anlam taşıyabilir. Kimi zaman bir esere bu özel objeyi anımsatacak belli bir başlık seçilebilir. Başlığın gizemi; yazarın kendisini, biyografisini ve yetiştiği çevreyi tanıdıkça aydınlanır. Aksi takdirde sıradan bir okuyucu için bir kitabın başlığının ne ifade ettiğini ve bu başlığın etkinliği ve gizemini kavramak zor olur.

Genel olarak bir başlığı bu üç boyutuyla inceledikten sonra bir şiir kitabındaki; a) Bizzat başlığın kendisini, bağımsız ve ayrı bir metin olarak, b) Başlığın geçtiği esas şiir metninin içerisindeki fonksiyonunu, c) Kendisine ad olarak seçildiği kitaptaki diğer şiirlerle doğrudan veya dolaylı ilişkisini; gözönünde bulundurmak gerekir. Bu temel unsurlar çerçevesinde Mahmud Derviş'in önce tüm eserlerinin başlıklarını ve bu başlıkların Filistin meselesine ışık tutacak boyutlarına temas edeceğiz.

Mahmud Derviş'in Eserleri ise şunlardır:

1961: Tuyur Bila Ecniha (Kanatsız Kuşlar).

1964: Âşikun Min Filistin (Filistin'den Bir Aşık), 14. Baskı, Daru'l-Avde, Beyrut, 1993.

1964: Evrâku'z-Zeytun (Zeytin Yaprakları), 11. baskı, Daru'l-Avde, Beyrut, 1993.

1989: Dîvânu Mahmud Derviş (2 Cilt), Daru'l-Avde, Beyrut.

1990: Zâkira li'n-Nisyân (Hafıza Unutmak İçindir), el-Müessesetu'l-Arabiyye, Beyrut.

1990: er-Rasâil (Mektuplar), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Erâ Mâ Urîdu (İstediğimi Görüyorum), Daru'l-Cedid, Beyrut.

1993: el-Asâfiru Temûtu fi'l-Celîl (Serçeler Celîl'de Ölüyor), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Tilke Sûratuha ve Hâzâ İntihâru'l-Âşık (İşte Onun Resmi ve Aşığın İntiharı), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Habîbetî Tenhedu min Nevmihâ (Sevgilim Uykusundan Uyanıyor), 8. Baskı, Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Muhavele Rakam 7 (7 Numaralı Uğraş), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Yevmiyyâtu'l-Huzni'l-Âdî (Normal Bir Hüznün Günlükleri), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Hîye Uğniye Hîye Uğniye (O bir şarkıdır, O bir şarkıdır), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Vasfu Hâletinâ (Halimizin Tasviri), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Verdun Ekall (Biraz Gül), el-Müessesetu'l-Arabiyye li'dirâsa, Beyrut.

1993: A'râs (Düğünler), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Âhiru'l-Leyl (Gecenin Sonu), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Dîvânu Hısar li Medâihi'l-Bahr, Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Dîvânu Medîhi'z-Zılli'l-Âlî (Yüce Gölgenin Övgüsü Divanı), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Vedâan Eyyetuhe'l-Harb (Hoşçakal Ey Savaş), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Şey'un ani'l-Vatan (Vatan Hakkında Birşey), Daru'l-Avde, Beyrut.

1993: Uhibbuk ev Lâ Uhibbuk (Seviyorum, Sevmiyorum), Daru'l-Avde, Beyrut.

1994: Âbirune fi Kelâmin Abirin (Gelip-Geçen Sözle Gelip-Geçenler), Daru'l-Avde, Beyrut.

1994: Limâza Terakte'l-Hısâne Vahîden? (Niçin Kısrağı Yalnız Bıraktın?), Riyad er-Rayyis Books, Londra.

1998: Ehade Aşara Kevkeben (11 Yıldız), Daru'l-Cedîd, Beyrut.

2000: Serîru'l-Ğarîbe (Zavallının Yatağı), Riyad er-Rayyis Books, Londra.

2001: Cidariyye (Duvarlık), Riyad er-Rayyis Books, Londra.

2002: Hâletu Hısar (Kuşatma Hali), Riyad er-Rayyis Books, Londra.

2003: Lâ Ta'tezir Amma Faalte (Yaptığından Özür Dileme), Riyad er-Rayyis Books, Londra.

Nesir alanındaki Eserleri:

1. Şey'un ani'l-Vatan.

2. Vedâan Eyyetuhe'l-Harbu, Vedâan Eyyuhe's-Selâm.

3. Yevmiyyâtu'l-Huzni'l-Âdî.

4. Zâkira Li'n-Nisyân.

5. Fî Vasfi Hâletinâ.

6. er-Rasâil (Semîh el-Kâsim ile birlikte).

Derviş, Filistin direniş hareketinin entellektüel boyuttaki en önemli temsilcilerinden birisidir.[30-31]

30 Bkz. Yasin Ahmed Fâûr, *es-Sevratu fi Şi'ri Mahmud Derviş*, Daru'l-Meârif, Kahire, 1989.

31 Bkz. Ahmed Kabbiş, *Târîhu'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadis*, Dimeşk, 1971, s. 626-627.

3. Şiirleri

KURBAN

Haydi... İlerle sen tek başına, sen tek başına
çevrende kahinler Allah'ın buyruğunu bekleşiyorlar, ne duruyorsun
yüksel öyleyse,
taş mezbahaya doğru, ey kurban! Ey kurbanlık
koç – kurbanlığımız... kuvvetle yüksel..

sanadır tüm sevgilerimiz ve boğuk şarkımız
çölde: "Haydi serabın kaynağından su getir,
ve ölüleri uyandır! Zira senin kanındadır cevap biz
seni öldürmedik... biz hiç peygamber öldürmedik/

/sadece kıyameti imtihan etmek için, seni de imtihan ettik
şu madeni havada uçuşan toz duman içerisinde. Anlayabilmen için
öl..
seni ne kadar sevdiğimizi... Ah bilsen seni ne kadar çok seviyoruz!
Anlayabilmemiz için öl
dopdolu kalbin nasıl düşüyor dualarımız üzerine, hasat edilen hurmalar gibi.
Anlamın sureti sana kalmış. Bu yüzden sakın dönme
vücudunun azalarına. Ve bırak adın yankılansın
bir şeyin sıfatı olarak. Ve yolunu kaybetmişler için ikon ol,
uykusuzlar için ziynet. Ve gerçek bir şehid ol
güler yüzlü
Öyleyse ne diye hala nimetleri yalanlıyoruz? Kim bizi arındıracak
senden başka? Ve kim bizi özgürlüğe kavuşturacak senden başka?
Kuşkusuz
oralarda bize vekil olarak doğdun. Nurdan ve
nardan doğdun. Biz ise evet biz, salib yapmakta
mahir marangozlardık. Al artık salibini ve yüksel
süreyyanın tepesine
Anlatacağız: "Sen hata yapmadın, biz de hata yapmadık.
Yağmur boşalmadığı zaman onu bekledik. Bedenini kurban ettik
bir kere daha. Zira senden maada kurban kalmamıştı. Ey Allah'ın
sevgilisi! Ey dağ lalesinin oğlu! Daha kaç kez
dirilerek geri döneceksin!

Haydi, ilerle sen tekbaşına, ey biricik
İstiaremiz müzikallerin uçuşunun üzerinde
Bizler -atların sırtlarında uyuklayan elboşlar... senden vefa istiyoruz
Öyleyse sülale ve risale için vefakar ol. Vefakar ol
güzel mitolojiler için, vefakar ol!

Öyleyse hangi nimetleri yalanlayacağız? Yıldızlar
ellerindeyken. Bu yüzden son işaretimiz ol. En son ibaremiz ol
alfabenin kırıntılarındaki "Ölüler de olsak yaşamaya devam edeceğiz." Kanına dayandık.
Yol göster bize, tertemiz kanınla bizi aydınlat!

Yarana hiç kimse bahane bulamaz. Hepimiz de dedik ki
Roma'ya: "Onunla beraber değildik." Ve teslim ettik seni cellada.
Affet bizim küçük ihanetimizi, ey süt
kardeşimiz. Olacakları kestirememiştik.
Ne olur hoşnut ve toleranslı ol.

Rüyayı tasdik edeceğiz ve eşsiz evliliğe inanacağız
Ruhla kutsal beden arasındaki. Yeryüzünün tüm gülleri senin arşına yetmez. Yeryüzü hafifledi.
Yuvarlaklaştı. Sonra senin semanda bir güvercin gibi uçtu.
yükseğe, daha yükseğe. Eğer aşağılara iner
ve dersen ki: "Salibin üzerinde bana eziyet veren bir beden var."
Bizden değilsin artık. Dile gelse de ... uyansa da açığa çıksa da
hakikatimiz, sen yine de düş kurabileceğimiz bir hayal ol. Bir beşer olma!
Bir ağaç olma. Çok yaman bir bilmece ol.

Göklerin ilahlarıyla bizim aramızda
Bir hemze-i vasıl ol. Belki soysuz bulutlar yağmur indirir
yüksek harfinin pencerelerinden. Müjdeci çehrenin nuru ol.
Mağaranın kapısına rüya yaz. Bize yol göster
dümdüz bir patikada.

Coşsun seninle yeşerenlerin hepsi
ağaçlar, taşlar ve senin unutacağın şeyler.
Zaman çarkı üzerindeki kelebek bir kasidedir...
Coşsun seninle hatırası olmayanların hepsi

ve dolunay olmayanların hepsi.
Eğilme, bükülmel İkisi arasında
asılı kal. Eğilirsen bizi de eğersin. Eğer yamulursan bizi de yamultursun ve iskeletimizi bozarsın. Öyleyse
ölü-diri, diri-ölü ol. Kahinlerin
sanatlarına ulaşmaları için. Ve gizli bir serap ol.

Tek başına en yüksekte kal. Ağır zaman
senin dipdiri mecaline dokunamaz. Gücün yettiği kadar yüksel
sen bizim en güzel şehidimizsin. Gücün yettiği kadar uzaklaş,
vahada erguvanı haritadaki gölgeni görebilelim diye.
Öyleyse barış ülkesinde doğduğun güne
öleceğin güne ve ölümün karanlığından çıkıp gelerek dirilip kalkacağın güne
selam olsun.

BİR KIZILDERİLİNİN -sondan önce-
BEYAZ ADAM ÖNÜNDEKİ SÖYLEVİ

"Ölüler mi dedim?
Ölüm yok ki orada,
Oralarda sadece dünyaların değişimi var."
Seattle
Dawamish Kabilesi Şefi[32]

-1-

Öyleyse, bizler Mississipi'deki bizleriz. Dünden bize kalanar bizimdir/
Fakat gökyüzünün rengi değişti, deniz doğudan
değişti, ey beyaz efendil, ey atların efendisi!, ne istiyorsun
gece ağacına gidenlerden?/

Yücedir ruhumuz, otlaklar kutsal, aydınlatan sözlerdir
yıldızlar... Eğer tüm bunlara dikkatlice bakarsan bizim hikayemizi okuyacaksın:
burada suyla ateş arasında doğduk... yine ikinci kez doğacağız kıyametten sonraki gökmavisi
sahil üzerindeki bulutların içinde ... çok yakında
Artık daha fazla çayır-çimen öldürme, çayırların da bizi savunan bir ruhu vardır
yeryüzündeki ruhtan/
Ey atların efendisi! Özür dilemeyi öğret atına
ağaçlarımıza yaptığından dolayı tabiatın ruhundan:

Âhl Ağaç kızkardeşim
Sana çektirdiler, bana çektirdikleri gibi,
öyleyse sakın af dileme
annemin ve annenin odun taşıyıcısı için.../

-2-

... Beyaz adam asla anlamayacaktır eski kelimeleri.
burada, gökyüzüyle ağaçlar arasındaki özgür ruhlar içinde...

32 Bkz. Mahmut Derviş, *Ehade Aşara Kevkeben*, 4. Baskı, Daru'l-Avde, Beyrut 1993.

zira hakkıdır özgür Kolombus'un rastgele bir okyanusta Hindistanı bulmak
Hakkıdır, hayaletlerimize biber veya Kızılderili diye isim vermek.
Onun yetkisindedir deniz pusulasını düzeltmek için karması
ve güney rüzgarının hatalarını. Fakat o, inanmaz insanlığın
eşitliğine su gibi, hava gibi, harita krallığının dışındaki!
Onların da Barselona'daki insanlar gibi doğmuş olduklarına. Fakat onlar taparlar
herşeyin içinde bulunan tabiat tanrıçasına... altına tapmazlar...
Ve özgür Kolombus burada bulamadığı bir dil arıyor,
güzel atalarımızın kafatasları içindeki altını arıyor. Oysaki onundu
zaten ölü-diri içimizdeki herşey. Öyleyse

niçin sürdürür yoketme savaşını, kendi kabrinden, sonsuza kadar?
Bizden geriye harabe süsünden başka kalmadı bir şey, hafif bir tüyden başka
gölet elbiseleri üzerindeki. 70 milyon kalbi delik deşik ettin... Yetecek
ve yeter de, ölümümüzden dönmen için, kral olarak, yeni zamanın tahtı üzerinde...

şimdi ise buluşma zamanımız gelmedi mi, ey yabancı, tek bir zamanda iki yabancı olarak?
ve tek bir ülkede. Tıpkı gariplerin bir uçurumda biraraya geldikleri gibi?
Bizimdir bizim olan... ve gökten size gelen şeyler de bizimdir.
Sizin olanlar sizindir... ve sizindir bize ait olan hava ve su.

bizimdir bizim olan çakıltaşları... sizindir sizin olan demirler.
gel gölgenin gücünde ışığı bölüşelim, dilediğini al

geceden, bize iki yıldız bırak yeter, felekte ölülerimizi gömmemiz için
denizden dilediğini al, bize iki dalga bırak yeter, balık avlayabilmemiz için

yeryüzünün ve güneşin altınlarını al, bize isimlerimizin toprağını bırak
geri dön, ey yabancı, ailene... git Hindistan'ı ara/

-3-

İsimlerimiz Tanrı'nın sözlerinden ağaçlardır ve dolaşan kuşlar
tüfeklerden daha yükseklerde. İsim ağacını kesmeyin, ey gelenler
denizden savaşmak için. Ovalarda atlarınızı kıvılcımlar gibi üflemeyiniz
sizin rabbiniz sizin, bizim rabbimiz bizim, sizin dininiz sizin bizim dinimiz bizimdir
öyleyse öyleyse gömmeyin Tanrı'yı, toprağımızın üstündeki bir toprağı size vadeden kitaplara
iddia ettiğiniz gibi. Rabbinizi kralın şatosuna bir perde yapmayınız!
hayallerimizin gülünü alınız bizim gördüğümüz mutluluğu görebilesiniz diye
söğütlerimizin gölgesinde uyuyunuz güvercinler kadar özgür uçabilmek için...
eski güzel atalarınızın uçtukları ve barışa döndükleri gibi uçunuz
sizi akdenizden ayrılan yolcunun hatırası eksiltecek ey beyaz adam
sizi dipsiz cehennem çukuruna bakmayan ormandaki ebediyet uzleti eksiltecek
sizi yenilgilerin hikmeti eksiltecek, sizi savaşlardaki dejenere eksiltecek
sizi hızlı zaman nehrinin fışkırışına itaat etmeyecek bir kaya eksiltecek
sizi herhangi bir şey hakkındaki bir saatlik derin düşünce eksiltecek; içinizde toprak için
gerekli gökyüzünü olgunlaştırmak için, sizi bir
patika ile diğeri arasındaki bir saatlik tereddüt anı eksiltecek
sizi bir gün gelecek Euripides eksiltecek
Kenan ve Babillilerin şiirleri eksiltecek
sizi Süleyman'ın Shulamit için söylenen şarkıları eksiltecek, sizi şefkat zambağı eksiltecek
sizi, ey beyaz adam, çılgınlık atlarını eğiten hatıralar eksiltecek
ve kemençeler gıcırtısında kendisini parlatmak için kayalara sürtünen bir kalp... o sizi eksiltecek
sizi silahın şaşkınlığı eksiltecek: bizi öldürmeniz şart olsa da
öyleyse bize dostça davranan kainatı katletmeyiniz, dünümüzü mahvetmeyiniz
sizi kısır kış gecelerinde hortlaklarımızla birlikteki sukunet eksiltecek
daha az parlaklaşmış bir güneş, daha az dolunay olmuş bir ay, suçun ortaya çıkması için

sinema perdelerinde daha az kutlama olarak.öyleyse vaktinizi alınız
Allah'ı öldürebilmeniz için.../

-4-

... Bu açık gizemin bize ne sakladığını biliyoruz
ruhunu teslim ederken tuzumuz üzerine sarkan bir gökyüzü... bir söğüt
rüzgarın ayağı üzerinde yürüyen, bir krallık kuran canavar
yaralı fezanın deliklerinde... kapılarımızın ahşaplarını tuzlandıran bir deniz,
yeryüzü yaratılıştan önce bu kadar ağır olmamıştı, fakat böylesi bir-şeyi
zamandan önce tanımıştık.. rüzgarlar bize anlatacak

Başlangıcımızı ve sonu.
Fakat bugün biz, bugünümüzü kanatıyoruz
Ve gömüyoruz günlerimizi, efsanelerin küllerine, bizim değil, Athena,"
Biliyoruz bu mekanın dumanından oluşmuş günlerinizi, sizin de değil Athena,
Biliyoruz ne hazırladığını maden-efendinin bugün bizim için...
Ve ekmeğimizdeki tuzu savunmayan Tanrılar için.
Ve biliyoruz, hakikatin haktan daha güçlü olduğunu,
Biliyoruz değiştiğini zamanın;
silah çeşitleri değiştiğinden beri.

Öyleyse kim yükseltecek seslerimizi,
bulutlardaki çorak yağmurlara?
Ve kim yıkayacak ışığı, bizden sonra?

Ve kim yerleşecek mabedimize, bizden sonra?
Kim koruyacak adetlerimizi, madeni çığlıktan?
"Sizi medeniyetle müjdeliyoruz!" dedi, yabancı, ve dedi ki;
"Ben vaktin efendisiyim. Sizden yeryüzünü miras almaya geldim,
Haydi geçin önümden; sizi ceset ceset sayabilmem için, göletin yüzeyinde."

Eski Yunan mitolojisinde bir tanrıça.

"Medeniyetle müjdeliyorum, sizi." dedi, incillerin yaşaması için, dedi ki, öyleyse geçin, yalnız bana kalması için, Rabb'in, çünkü ölecek olan kızılderililer daha hayırlıdır.
Yücelerdeki efendimiz için, yaşayacak yerlilerden. Ve beyazdır Rabb, şu gündüz kadar beyaz: Sizin dünyanız size bizim dünyamız bize...
Yabancı, garip garip sözler söylüyor, ve bir kuyu kazıyor, yerde,
Gökyüzünü gömmek için, içine. Yabancı, garip garip sözler söylüyor.

Çocuklarımızı ve kelebekleri avlıyor, ne vaat etmiştin yabancı, bahçelerimize?
Güllerimizden dah güzel olacak, yapma çinko gülleri mi? Ne istersen o olsun,
Ama biliyor musun ceylanların kanımızın dokunduğu otları yemediğini?

Biliyor musun, bufaloların* kardeşlerimiz, otların ise kızkardeşlerimiz olduklarını, ey yabancı?
Öyleyse artık daha fazla kazma yeri! İncitme yerkürenin üzerinde uyumakta olduğu
kaplumbağayı,
Ninemizdir yeryüzü, ağaçlarımızsa saçları,
Ve süslerimiz ise çiçekleri, "Bu yeryüzünde ölüm diye birşey yok"
Bu yüzden, değiştirme varoluşundaki narinliği! Kırma bostanlarının aynalarını!
Ve ürkütme yeryüzünü! Acı verme yeryüzüne! Nehirlerimizdir onun beli.

Onun torunları biziz, sizler ve bizler, bu yüzden katletmeyin onu...
Gideceğiz, yakında, alın kanımızı, bırakın onu
olduğu gibi,
Allah'ın sular üstünde yazdıklarının en güzeli,
kendisi... ve bizim için.
Dinleyeceğiz, bizden öncekilerin seslerini rüzgarlarda. Ve kulak vereceğiz ağaçlarımızın tomurcuklarındaki nabızlarına.
Büyükannemizdir bu yeryüzü,
mukaddestir tamamı, taş taş
Kulübedir bu yeryüzü, bizimle kalan,

Bufalo, Amerika'da yaşayan, inek cinsinden, büyük baş bir hayvandır.

bir Tanrıça için, yıldız yıldız
Ve bizim için aydınlatan, dua gecelerini... Yalınayak yürüdük, kumların ruhunu hissetmek için
Ve çıplak olarak geçtik gittik, ruhun bizi giydirmesi için, havanın ruhunun, kadınlar
Getiren kadınlar bize, doğanın armağanlarını -Tarihimiz, onun tarihidir.
Vaktin vakti vardı, içinde doğmamız için, ve ondan ona dönmek için:
Geri vereceğiz ruhları yeryüzüne, yavaş yavaş.
Ve koruyacağız çömleklerde, sevgililerimizin anılarını,
tuz ve yağla beraber.
Asardık isimlerini, ırmakların kuşlarına

Ve biz ilk olanlardık.
Tavan yoktu, gökyüzü ve kapılarımızın maviliği arasında.
Yoktu, otlaklardaki ceylanların otlarını yiyecek atlar, hiçbir yabancı da yoktu

eşlerimizin gecelerinden geçip giden, artık bırakın neyi rüzgara ağlasın
bu yaralı mekanın halkına... ve yarın da size ağlasın,
ve yarın da.... size ağlasın!

5-

İşte veda ediyoruz, ateşimize, selam da almıyoruz... Yazmayın
bize yeni Tanrı'nın emirlerini, demirin Tanrısının, ve istemeyin
barış antlaşması ölülerden, çünkü onlardan kimse kalmadı ki
sizi barışla müjdeleyecek,
kendisi ve diğer geri kalanlarla beraber
Ve biz burada, daha uzun yaşıyorduk,
İngiliz mavzerleri, Fransız şarabı ve grip olmadığı zamanlarda
Ve yaşıyorduk, tıpkı ceylan halkının yoldaşlığıyla yaşadığımız gibi,
Ve sözlü tarihimizi koruyorduk, ve sizleri masumiyetle ve papatyayla karşılıyorduk
Sizin rabbiniz size, bizim rabbimiz bize, sizin dününüz size bizim dünümüz bize, ve zaman,
işte o nehirdir, içine baktığımızda nehrin vakit çırpınır içimizde...
Şiir ezberlemez misiniz, biraz olsun, katliamı durdurmak için?

Siz de, kadınlardan doğmadınız mı? Siz de bizim gibi
annelerinizin şefkat sütünden emmediniz mi? Kanatlar takmadınız
mı bizim gibi,
Yetişmek için, kırlangıçlara? Sizi ilkbaharlarla müjdeliyorduk, yeter
artık silahlarınızı göstermeyin Allah aşkına!
Ve belki de artık, hediye ve şarkı alışverişleri yapabiliriz.

Buradaydı halkım, burada öldü halkım. Buradaydı kestane ağacı,
Halkımın ruhlarını gizliyordu. Geri dönecek halkım; hava olarak, ışık
olarak, su olarak.

Alın annemin toprağını, kılıçla. Ama ben asla imzalamayacağım ken-
di adıma, maktul ve katil arasındaki barış antlaşmasını. İmzalama-
yacağım asla kendi adıma, mısır tarlaları etrafındaki bir karış diken-
liğin satılması için.

Ve biliyorum ki; veda ediyorum son güneşe
Ve dolanacağım ismime, düşeceğim nehre.
Biliyorum, döneceğim annemin kalbine
sen giresin diye, ey beyaz adam! kendi çağına... Haydi yüksel ne du-
ruyorsun cesedim üzerindeki selam almayan hürriyet heykeline, ve
dik demir haçı, taştan gölgemin üzerine,
Yükselteceğim pe yakında, marşı, yükseklere,
toplu intihar marşını, uğurladıklarında tarihlerini uzaklara,
Ve orada özgür bırakacağım, seslerimizin güvercinlerini: İşte burada
zafer kazandı yabancılar,
tuza karşı, ve deniz bulutlara karıştı, ve zafer kazandı yabancılar,
İçimizdeki buğday kabuklarına karşı. Uzattılar boruları, şimşek ve
elektrik için.
Burada intihar etti kartal kederden, burada zafer kazandı yabancı-
lar,
bize karşı. Ve yeni zamanda bize birşey kalmadı.
Burada buharlaşacak cesetlerimiz, bulut bulut, uzayda.
Burada yeniden panldayacak ruhlarımız, yıdız yıldız, marşın uzayın-
da.

6-

Uzun bir zaman geçecek, şimdimiz bizim gibi mazi olsun diye.
Gideceğiz ölümümüze, evvela, savunacağız giydiğimiz ağacı

ve gecenin zilini, kulübelerimizin üstünde arzuladığımız bir 'ay'ı,
Geyiklerimizin ürkekliğini savunacağız, çömleklerimizin kilini savunacağız.
Ve son şarkının kanadındaki tüyümüzü. Yakında
kuracaksınız dünyamızın üstüne, dünyanızı: kabirlerimizden yollar açacaksınız
uydulara doğru. Bu uydu çağı. Bu maden çağı,
bir kömür parçasından fışkıracak güçlülerin şampanyaları

Oralarda, ölüler ve yerleşim yerleri var, ölüler ve buldozerler var,
Ölüler ve hastaneler,
Ölüler ve onları gözetleyen radar ekranları...

Onlar hayatta bir kereden daha fazla ölecekler, ölüler onları gözetlerken
Yaşayacaklar öldükten sonra da, oysa ki ölüler,
medeniyetlerin vahşetini ölümle eğitecekler,
Ve ölüler ölecekler, yeryüzünü taşısınlar diye cesetlerin üstüne...

Nereye, ey beyaz adam!, alıp gidiyorsun halkını, ...ve halkını?
Hangi uçuruma götürüyorlar yeryüzünü, bu uçaklarla ve uçak gemileriyle donanmış robotlar,
Hangi geniş uçuruma yükseleceksiniz?
Sizindir ne istersenız: Yeni Roma, teknolojik Spartica,
Ve
çılgınlık ideolojisi.

Biz ise, kaçacağız, duygularımızı daha henüz hazırlamadığınız zamandan
Gideceğiz kuşların ülkesine, göçüp gitmiş insanlardan oluşmuş sürüler halinde,
Bakacağız toraklarımıza, topraklarımızın çakıllarından,
bulutların deliklerinden,
Bakacağız toraklarımıza, yıldızların sözlerinden, bakacağız toraklarımıza,
göletlerin havasından, kırpe mısırların kıpçıklarından, kabir çiçeğinden, akçakavak yaprağından, her şeyden.
Kuşatacak sizi, ey beyaz adam! Ölecek ölüler, yaşayacak ölüler, dönecek ölüler, sırları ifşa edecek ölüler.

Haydin öyleyse mühlet verin yeryüzüne, hakikati anlatması için,
tüm hakikatleri,
sizin hakkınızdaki,
ve bizim hakkımızdaki...
bizi
ve sizi...

7-

Oralarda ölüler var, uyuyacak olan, bina edeceğiniz odalarda.
Oralarda ölüler var, mazilerini ziyaret edecek olan, yıktığınız mekanda.
Oralarda ölüler var, geçecek olan, bina edeceğiniz köprülerin üstünden.
Oralarda ölüler var, kelebeklerin gecesini aydınlatan. Ölüler şafakta gelecekler, sizinle çaylarınızı içmek için, sessizce
tıpkı tüfeklerinizin onları sessizce bıraktıkları gibi. Öyleyse ey bu mekanın misafirleri, boşaltın koltukları, bırakın misafirperver ev sahiplerine,
müzakere edebilmeleri için,
Barış şartlarını... ölülerle beraber!

KAKTÜS SONSUZLUĞU

Beni nereye alıp götürüyorsun babacığım?
Rüzgarın estiği tarafa oğlum...

İkisi de ovadan ayrılırlar, Bonapart
odularının eski Akka kalesi üzerindeki gölgeleri
gözetlemek için tepe kurdukları yerden.
Baba oğula der ki: Korkma, kork
ma kurşun vızıltılarından! Sıkıca sarıl
toprağa, kurtulmak için! Kurtulacağız, çıkacağız
kuzeydeki bir dağın tepesine. Döneceğiz
uzaktaki askerler ailelerine geri döndüklerinde
- bizden sonra bu evde kim oturacak
babacığım?
olduğu gibi kalacak
oğlum!

Anahtarını aradı tıpkı organlarını
aradığı gibi. Emin oldu. Ve dedi ki
ikisi de tel örgüleri geçerken:
Oğlum, hatırla! Burada İngilizler tuttular
babanı iki gece kaktüs dikenleri üstünde
o asla itiraf etmedi. Sen de büyüyeceksin ey
oğlum, tüfeklerini miras alanlara anlatacaksın
demirler üzerindeki kanın öyküsünü...

Niçin atı yalnız bıraktın?
Eve arkadaşlık yapsın diye, oğlum.
Çünkü evler sakinlerini kaybedince ölürler...

Ebediyet kapılarını açıyor, uzaktan,
gece arabasına. Çakallar uluyor
korkak dolunaya doğru. Baba oğluna
sesleniyor: Deden gibi güçlü ol!
Benimle beraber son meşelik tepesine tırman
oğlum, hatırla: Burada bir yeniçeri
savaş katırından düşmüştü. Haydi diren benimle
geri dönebilmek için.

Ne zaman babacığım?
Yarın, belki de iki gün sonra oğlum!
Tutarsız yarın rüzgarın gıybetini yapıyordu
Uzun kış gecelerinde ikisinin arkasında
Yuşa' b. Nün'un askerleri kalelerini inşa ediyorlardı
İkisinin evlerinin taşlarından. İkisi de
"Kana" patikasında soluk soluğa kalmışlardı. Buradan
birgün efendimiz geçmişti. Burada
suyu şaraba çevirmişti. Pek çok söz buyurmuşlardı
aşka dair. Ey oğlum, hatırla
yarını. Ve hatırla haçlı seferlerini
nisan otlarının kemirdiği
askerlerin gidişinden sonra...[33]

33 Mahmud Derviş, *Limaza Terakte'l-Hısâne Vahîda?*, Londra, 2001, s. 32-35.

HAYALETİMİ GÖRÜYORUM UZAKTAN GELİRKEN...

Bakıyorum, bir evin balkonu gibi, istediğime
Arkadaşlarıma bakıyorum, akşam
postasını taşırlarken: şarap ve ekmek
bazı romanlar ve plaklar

Bir nergise bakıyorum, asker kamyonlarına
Bu yerin ağaçlarını değiştiren

Göçmen komşumun köpeğine bakıyorum
Kanada'dan gelmiş, birbuçuk seneden beridir...

"Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî"nin adına bakıyorum
Taberiyye'den Mısır'a gitmiş
marş atının üzerinde

İran gülüne bakıyorum, tırmanan
demir dikenler üzerine

Bakıyorum, bir evin balkonu gibi, istediğime

Bir ağaca bakıyorum, kendi özüyle geceye bekçilik yapan
Beni ölü sevenlerin uykusuna bekçilik yapan
Rüzgara bakıyorum, rüzgar ülkesini arayan
kendi benliğinde...

Bir kadına bakıyorum, kendi kendine güneşlenen...

Eski peygamberlerin kayığına bakıyorum
Yalınayak Orişelim'e tırmanırlarken
Ve soruyorum: Yeni bir peygamber var mı
bu yeni zaman için?

&&&&&&&

Bakıyorum, bir evin balkonu gibi, istediğime

Resmime bakıyorum, kendisinden kaçarken
taş basamaklara doğru, annemin mendilini taşıyarak

rüzgardan çırpınan: Ne olacak eğer dönersem
bir çocuk olarak? Sana dönersem... sen de bana dönersen

Bir zeytin dalına bakıyorum. Zekeriyya'yı saklayan
Kavramlara bakıyorum. Lisanu'l-Arab'da bulunmayan

İranlılara bakıyorum, Rumlara, Sümerlilere
Yeni göçmenlere...

Tagor'un fakirlerinden birisinin çelengine bakıyorum
Şişman kralın arabalarının ezip geçtiği...

Hüdhüd'e bakıyorum, kralın azarlamasından yorgun düşmüş

Tabiat ötesine bakıyorum (Maverauttabiaya bakıyorum):

Ne olacak... ne olacak kûl olduktan sonra?

Bedenime bakıyorum, uzaktan korkarak

Bakıyorum, bir evin balkonu gibi, istediğime

Dilime bakıyorum, iki gün sonra. Birazcık yokluk yeter
Eshilyus'un barışa kapıyı açması için
Yeter
Bir kadının elinin elimde olması
Özgürlüğümle kucaklaşmam için
Ve med-cezirin yeniden bedenimde başlaması

&&&&&&&&&&

Bakıyorum, bir evin balkonu gibi, istediğime
Hayaletime bakıyorum
gelen
uzak
tan...[34]

34 *age.*, s. 11-15.

ELLERİMDE BİR BULUT

Atları eğerlediler
Niçin olduğunu bilmiyorlar
Fakat eğerlediler atları ovalarda

&&&&

mekan doğumu için hazırlanmıştı: tepe
dedelerinin reyhanlarından doğuya batıya yönelerek ve bir zeytinlik
Mushaflardaki zeytinliğin yakınında, dilin satırlarında yükselen...
Ve lacivert bir duman bu gündüzü bir problem için donatan
Allah'tan başkasını ilgilendirmeyen bir problem için. Mart nazlandırılmış
ayların çocuğu. Mart badem ağacının üzerinde pamuk
diden. Mart kilisenin avlusundaki tandırlıkta yemek veren.
Mart kurlangıç gecelerinin toprağı. Bir kadın için
ovalardaki çığlığına hazırlanır... ve meşe ağacında
uyanır.

&&&&&

Şimdi bir çocuk doğuyor
ve çığlığı
mekanın çentiklerinde

&&&&

evin merdiveninde ayrıldık. Demişlerdi ki:
çığlığında bitkilerin kararsızlığına uymayan bir uyarı var
çığlığında yağmur var; kardeşlerime kötülük yapmış mı oldum
kurtlarla oynayan melekler gördüğümü söylediğimde
evin avlusunda? Hatırlamıyorum
adlarını. Yine hatırlamıyorum konuşma
biçimlerini... uçuş hafifliğindeyken.

Arkadaşlarım geceleyin ışık saçıyorlar. Bırakmıyorlar
arkalarında bir iz. Anneme hakikati söylesem mi:
Benim başka kardeşlerim de var
Balkonuma dolunayı koyan kardeşlerim.
İğneleriyle gökkuşağı paltosu ören kardeşlerim.

&&&&&

Atları eğerlediler
Niçin olduğunu bilmiyorlar
Fakat atları eğerlediler gecenin sonunda

&&&&&

Yaz sofrasına yedi başak yeter
yedi başak ellerimde... her bir başakta
bir tarla büyüyor, buğday tarlası. Babam
kuyusundan su çekiyor ve diyor ki
ona: Kuruma! Beni ellerimden tutuyor
Ferfehine gibi nasıl büyüyeceğimi görmem için...
Kuyunun kenarında yürüyorum: iki dolunayım var
biri tepede
diğeri suda yüzüyor... iki dolunayım var
güvenen, öncekiler gibi, doğruya.

&&&&&

Kanunlar... kılıçların demirini dönüştürdüler
pulluklara. Kılıç asla düzeltemeyecek
yaz ayının bozduğunu- dediler. Dua ettiler
uzun uzun. Şarkılar, övgüler dizdiler tablata...
Fakat onlar yine de atları eğerlediler
atların dansı gibi dansetmek için
gecenin gümüşünde
ellerimdeki bulut beni yaralar. İste
miyorum topraktan, bu topraktan
daha fazlasını: çör çöp kokusunu
babamla at arasındaki
Ellerimdeki bulut beni yaraladı. Fakat ben güneşten daha fazlasını
istemiyorum
bir portakaldan daha fazlasını
ezan sözlerinden akıp gelen bir altından
daha fazlasını

&&&&&

Atları eğerlediler
Bilmiyorlar niçin,
Fakat onlar atları eğerlediler
gecenin sonunda, beklediler
Mekanın çentiklerinde doğacak hayaleti...[35]

35 *age.*, s. 19-23.

ANNECİĞİME

Anneciğimin ekmeğini özlüyorum
Anneciğimin kahvesine
Anneciğimin dokunuşuna
İçimde bir çocuk büyüyor
Gün be gün
Ömrüme aşık oluyorum, çünkü ben
Öldüğün zaman
Annemin gözyaşlarından utanacağım

Beni al anneciğim, birgün geri döndüğüm zaman
Şallarına dantel olarak
Kemiklerimi otlarla örü
Memelerinin sağlığından beslenen
Beni sımsıkı bağla
Bir saç beliğiyle...

Elbisenin eteklerinde sürünen bir iple
Belki de ben bir tanrı olurum
Bir tanrı olurum
Kalbinin derinliklerine dokunabildiğim zaman
Koy beni, dönerdönmez
Ateşinin yakmasıyla yakıta
Damının altındaki çamaşır ipine
Çünkü artık ben duruşu kaybettim
Gündüzünün duası olmadan
Yaşlandım artık, haydi çocukluk yıldızlarına dönüştür beni
Kanşayım
İntizarının aşiyanına doğru...
Dönüş yolundaki
Küçücük serçeciklere

SÜRGÜNDEN MEKTUP

Selam ve öpücükle
Artık söyleyecek birşeyim kalmadı
Nerden başlayacağım? Nerde duracağım?
Zamanın dönüşü sınırsız
Gurbetimdeki herşey
Azık heybesi, içinde kuru bir ekmek ve vecd
Taşıdığın bazı şeyleri taşıyan bir defter
Tükürdüm sayfalarına, öfke beni boğduğu zaman
Nerden başlayacağım?
Söylenen herşeyi ve yarından sonra söylenecek herşeyi
Bir kucaklamayla ya da bir el dokunuşuyla bitmez
Gurbettekini memlekete geri döndüremez
Yağmurlar yağdıramaz
Tüyler bitiremez
Kayıp... tarumar olmuş bir kuşun kanatlarında
Nereden başlayayım?
Selam ve öpücükle... ve sonra...

2

Radyoya söylüyorum... sevgiliye iyi olduğumu söyle diye
Göçmen kuşlara diyorum
Eğer ona rastlarsan ey kuş
Beni unutma, de ki iyiyim
Ben iyiyim
Ben iyiyim
Hala gözüm görüyor!
Gökyüzünde dolunay duruyor!
Eski elbisem, şu ana kadar, paralanmadı
Birazcık uçları yırtıldı
Ama ben onu yamadım, şimdi çok iyi
Yirmisine basmış bir delikanlıyım artık
Düşün bir kere yirmisine bastım
Neredeyse delikanlı oldum anne
Hayatla yüzleşiyorum
Tıpkı erkeklerin yüklendikleri gibi sorumluluk yükleniyorum
Ve çalışıyorum
Bir lokantada... bulaşık yıkıyorum
Müşterilere kahve yapıyorum

Hüzünlü yüzüme gülücükler iliştiriyorum
Müşteriler memnun olsunlar diye

3

Ben iyiyim
Yirmisine bastım
Neredeyse delikanlı oldum anne
Sigara içiyorum, sırtımı duvara yaslıyorum
Kızlar için "âh" diye iç geçiriyorum
Tıpkı ötekilerin dedikleri gibi
"Arkadaşlar! Kızlar ne güzel,
Bir düşünün hayat ne kadar acı
Onlar olmadan... acı hayatın kendisi"
Arakadaşım dedi ki: "Ekmeğiniz var mı?
Ey kardeşlerim, insanın ne kıymeti var
Eğer her gece aç uyuyorsa?"
Ben iyiyim
Ben iyiyim.
Biraz esmer ekmeğim var
Küçük bir sepet te yeşillik

4

Radyoda duydum
Sürgünlerin sürgünlere selamını
Hepsi de: "Hepimiz iyiyiz" diyorlardı
Hiçkimse hüzünlü değildi;
Peki ya babam nasıl?
Herzamanki gibi tespih çekip dua etmeyi sürdürüyor mu?
Çocuklar, tarlalar, zeytinlik?
Kardeşlerimin durumları nasıl?
Memur olabildiler mi?
Birgün babamı şöyle söylerken duymuştum:
"Hepsi de öğretmen olacaklar..."
Yine şunu da duymuştum:
"Yemem içmem onlara kitap alırım."
Köyümüzde konuşmayı becerecek, birharf bile seyreyebilecek kimsecikler yok.
Kızkardeşim nasıl
Büyüdü mü... dünürcüleri geldi mi?

Ninem nasıl?
Herzamanki gibi yine kapı eşiğinde oturuyor mu?
Bizim için, sevap kazanmamız için, gençliğimiz için
Hayırdualar ediyor mu?
Evimizin durumu nasıl?
Yayvan eşik, ocak, kapılar?
Radyoda duydum
Sürülenlerin sürülenlere mesajlarını
Hepsi de iyiler
Fakat ben hüzünlüyüm...
Neredeyse endişe beni yiyip bitiriyor
Radyo sizden hiç haber vermedi...
Hüzünlü de olsa
Hüzünlü de olsa

5

Gece -ah anneciğim- kan emici aç bir kurt
Gurbetçi nereye gitse peşini bırakmıyor...
Ufukları hayaletlere açıyor
Söğüt ormanlığı hala rüzgarlarla sarmaş dolaş
Biz ne günah işlemiştik anneciğim
Ki iki kere ölelim
Bir yaşarken ölüyoruz
Bir de ölünce ölüyoruz!
Biliyor musun anneciğim beni ne ağlamaya garkediyor
Düşün bir gece hastalandım, bedenime bir ağrı saplandı
Akşam anlar mı hiç
Buraya bir muhacir gelmiş.. ve vatana geri dönememiş
Akşam anlarını hiç
Bir muhacir kefensiz ölmüş
Ey söğüt ormanı! Biliyor musun
Sizin hüzünlü gölgeleriniz altına beni fırlatıp atanın
-ölü birşeymiş gibi- insan olduğunu?
Biliyor musun benimde bir insan olduğumu?
Gurbetin acımasızlığına bedenimi gömen

ONLAR BENİ ÖLÜ SEVERLER

"Bizden biriydi, bizim için vardı." diyebilmek için beni ölü severler onlar.
Bizzat adımlarını işitmekteyim. Tam kırk yıldan beridir gecenin duvarına vururlar. Gelirler ve
kapıyı açmazlar. Fakat o şimdi içeri giriyor. Bundan üç şey çıkacak: Şair, katil, okucu.
"Biraz şarap içmez misiniz?" diye sordum. "İçeceğiz", dediler. "Ne zaman ateş açacaksınız bana? "
diye sordum. Cevapladılar: "Yavaş ol biraz!" Kadehleri tavsif ettiler ve halk adına şarkılar söylemeye başladılar. Dedim ki:
"Bana ne zaman suikast kurmaya başlayacaksınız?" Dediler ki: "Başladık bile... Niçin ruha ayakkabılar gönderdin?!"
"Yerde yürüyebilsin diye", dedim. Dediler ki:, "Niçin bembeyaz kasideler yazdın, yeryüzü simsiyahken." Cevap verdim: "Çünkü otuz deniz kalbime dökülmektedir." Dediler ki: "Niçin Fransız şarabı seviyorsun?"
Dedim ki: "Çünkü ben en güzel kadına layığım. Ölümünü nasıl ister tavandan akan yıldızlar gibi masmavi- Biraz daha *içki ister misiniz?*"
Dediler ki: "İçeceğiz." Dedim ki: "Sizden bir istirhamım olacak, acaba, biraz ağırdan alabilir misiniz, beni usul usul öldürürken;
kalbimin sultanına son şiiri yazabilmem için."
Fakat onlar gülüyorlardı ve kalbimin sultanına söyleyeceğim sözden başka evden hiçbir şey çalmıyorlardı..."

BAŞKA IRAK YOK

es-Seyyab'ı hatırlıyorum, körfezde boşluğa çığlık bırakıyor:
Irak, Irak, başka Irak yok...
Yankıdan başka bir şey geri dönmüyor

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... bu Sümerli fezada
Dişilik, sisinin semeresinde galip gelmiş
Ve bizi yeryüzüne ve sürgüne birlikte miras kılmış.

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... şiir Irak'ta doğacak
Öyleyse Irak'lı ol, şair olmak için ey dostum!

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... hayal ettiği gibi bir yaşam bulamamıştı
Fırat ve Dicle arasında, hiç düşünememişti Gılgamış gibi
ebediyet otlarını ve kıyameti de hiç düşünmemişti
yaşamdan sonra...

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... Hammurabi'den kanunları alırken
Ayıp yerleri kapatmak ve mozelesine doğru yürümek için

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... Hummaya yakalandığı ve ateşlenip sayıklamaya başladığım zaman:
Kardeşlerim Hulagu ordusunun akşam yemeği sayılıyorlardı
Onlardan başka hizmetçiler de yoktu... kardeşlerim!

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... Bal arısının haketmediği bir azığı hayal etmiyoruz,
Bizim arkamızda tokalaşan iki küçük elden
daha fazla bir şey de hayal etmiyoruz...
es-Seyyab'ı hatırlıyorum... Ölü demirciler kabirlerinden
uyanıyorlar ve bizim kelepçelerimizi yapıyorlar!

es-Seyyab'ı hatırlıyorum... Şiir tecrübe ve sürgündür
İkiz kardeşler gibi, biz ise hayattan; adam gibi bir hayat istemekten
başka bir hayal kurmadık
ve kendi yolumuzda ölmekten:
"Irak, Irak, Iraktan başka Irak yok"

DAHA KAÇ KERE BİTECEK İŞİMİZ

Eske günlerini sigara dumanlarında düşünür,
Cep saatine bakar:
"Yapabilseydim dakikalarını yavaşlatırdım
buğdayların olgunlaşmalırını geciktirmek için!..."
Ve kendi benliğinden yorgun argın sıyrılır:
"Hasat vakti geldi
Başaklar ağır, oraklar sağır, memleketler
şimdi peygamberi kapısından uzaklaşıyor.
Lübnan'ın yazı bana kuzeydeki üzümlerini anlatıyor
Lübnan'ın yazı bana mâverâuttabia'yı anlatıyor
Fakat Allah'a giden yolum,
kuzeydeki bir yıldızdan başlıyor...
- Benimle mi konuşuyorsun babacığım?
Rodos adasında ateşkes ilan etmişler oğlum!
- Bizimle ne alakası var, bize ne bundan babacığım?
- İş bitti...
- Daha kaç kere işimiz bitecek, babacığım?
- İş bitti, görevlerini yerine getirdiler:
Kırık mavzerlerle düşman uçaklarıyla savaştılar
Biz de görevimizi yerine getirmiştik, Zerzelahtan uzaklaşmıştık
Asker komutanın kepini hareketlendirmememiz için.
Hanımlarımızın yüzüklerini satmıştık, serçeleri avlasınlar diye
evladım!

-Kalacakmıyız, öyleyse, buralarda babacığım
Rüzgar söğütlerinin altında
Gökyüzüyle denizler arasında?

- Evladım! Buradaki herşey
İlerde oradaki birşeylere benzeyecek
Geceler geçtikçe bizler kendilerimizde benzeyeceğiz
Ezeli benzeme yıldızı bizi de yakıp kavuracak
Evladım!

- Babacığım, benim hakkındaki görüşünü biraz hafifiet!
- Pencereleri açık bıraktım
Güvercinlerin ötüşleri için
Kuyunun kenarında, yüzümü bıraktım

Sözü bıraktım
Kilerin üzerindeki ipin üzerinde
Söyleşsinler diye, karanlığı bıraktım
gecenin üzerine, bekleme hırkamı giyerek beklesin diye
Bulutu bıraktım
İncir ağacı üzerinde dallarını gersin diye
Uykuyu bıraktım
Kendi zatında zatını yenilesin diye
Barışı bıraktım
Tekbaşına, oralarda yeryüzünde...

- Ben uyanıkken sen rüya mı görüyorsun babacığım?
- Kalk! Döneceğiz! Evladım!

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Edebiyat, şiir ve şairler, toplumsal olayların duygusal yüzünü yansıtırlar. Bu yüzden İsrail-Filistin kavgasındaki gibi düşmanlıkların zirveye çıktığı savaş atmosferindeki psikolojiden, edebi bir ürün verirken bir insanın, yazar veya şairin etkilenmemesi veya bigane kalması düşünülemez.

Her alanda edebi ürünler verilebilir. Ancak bu ürünleri okuma çeşitli dereceler gösterir. Okumanın dereceleri öncelikle ilgiye bağlıdır, onun tarafından koşullandırılır. İlgi sınırlı ise, okunanın anlamlandırılması da sınırlı olacaktır. Eğer ilgi ve duyarlılık yoksa; ister fenomenolojik, ister pozitivist, isterse de diğer okuma biçimleri olsun okumada anlama farketmeyecektir. Edebiyat ve şiirin insanların yaşamlarıyla çok yakından ilgili oldukları daha önce vurguladık. Özellikle de şiir; somut değil soyuttur, yaşamı bütün zenginliğiyle sergiler ve canlı olmanın verdiği duygu ve zevki, kuru ve kavramsal bir taslakla ortaya koymayı reddeder.

Eser-hayat birliği ya da biyografizm açısından bir yazar ve bu yazarın veya şâirin hayatının iyice araştırılması gerekmektedir. Emel Dunkul ve Mahmud Derviş'in eserlerini incelerken eser-hayat ilişkisinden yola çıktık. Eserin ortaya çıkışına insan her şeyiyle katılabilir; karakteri, eğitimi ve hayatı, geçmişi ve yaşamakta olduğu ânı, ihtirasları, kabiliyetleri ve meziyetleri, sıkıntıları, fikirlerinin ve tesirlerinin ifadesini bulduğu hemen her şey, düşündüğü ve yazdığı şeylerde iz bırakır.

Dunkul ve Derviş'i anlamak ve onun hakkında bir hükme varabilmek için onların ruh hallerini ve hayatlarını gözönünde bulundurmak gerekir. Hem yazarı hem de eserlerini anlamak için bu şarttır.

Umutsuzluğun her türünün[1] Filistinlilere tattırılmaya çalışıldığı bu çağ ve bu coğrafyada yine umudun yeşermesi, hakkı hakkedene teslim etmekle ve insanlığın tekrar harekete geçirilmesi ile mümkün olacaktır. Çözüm üretme konusunda belki daha önce temas ettiğimiz Platon'un şairler hakkındaki görüşü Filistin meselesi ile ilgili yazan şairler için de doğru olabilir. Ancak burada şairlerin Filistinli olmaları ve bu acının içinde doğmuş olmaları ve bizzat olayları yaşamış olmaları durumu değiştirmektedir. Kısacası duygu ve gerçeklik sanal bir dünyaya ait değildir. Diğer taraftan bu problemi yaşayan bir şair veya edebiyatçının yapacağı en önemli görevlerden birisi de yollara işaretler koymasıdır. Bu işaretlere bir gün birilerinin dikkati kayabilir. Belki de böylece yönetim erkine sahip kişi, kurum veya kuruluşları etkileyip olumlu ve adil kararlar çıkmasını sağlayabilirler. Daha önce temas ettiğimiz Besus savaşı öncesi ve sonrası buna güzel bir örnektir. Besus savaşının sona erdirilmesinde kullanılan yöntemin bugün İsrail-Filistin çözümsüzlüğü için de bir çözüm olması pekala mümkündür. Peki bu modern dönemin Hire hükümdarı kim olacak? Birleşmiş Milletler'in bu konuda artık objektif ve etkin olması beklenemez. Zira ABD güdümündeki bir kurumun inandırıcılığı bölge insanları tarafından hiç de güven verici ve objektif bulunmaz. Zaten Filistin'de olanlara İsrail lehine taraf olan bu ülkenin son zamanlarda Irak'a olan müdahalesi de düşünüldüğünde sürekli ve objektif bir çözümde rol alması imkansız gibidir. Burada çözümün daha çok Avrupa Birliği'ndeki demokratik ve insancıl birikime yaslanarak, siyasi yapıda Osmanlı misyonunu üstlenecek bir veya birkaç devletin, geçici ara bir zaman diliminde, bölgede ve Filistin'de, güdümlü demokratik açılımlar sağlayarak bölgeye demokratik bir yapı kazandırılması ile mümkün gözükmektedir. Belki biraz bu teklifte oryantalist bakışaçısının kokusu hissedilmekte ancak, bölgenin ve bölge devletlerinin kendilerinden bir çözüm çıkmaması böylesi anlayış ve çözümleri dayatmaktadır.

1 Bkz. Soren Kiekegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, DoğuBatı Yayınları, Ankara, 2004, s. 53-88.

EKLER

EK I. FİLİSTİN SORUNU KRONOLOJİSİ

a. İsrail Kurulmadan Önceki Dönemin Önemli Olayları

1897: Theodor Herzl, İsrail Devleti'nin kuruluş prensiplerini ortaya attı.

2 Kasım 1917: Büyük Britanya İmparatorluğu, Yahudi halkına Filistin topraklarında devlet kurma hakkının yolunu açan Balfour Deklarasyonu'nu yayınladı.

29 Eylül 1923: Filistin'de İngiliz mandası resmen yürürlüğe girdi.

1936: Filistinliler İngiliz mandasına karşı isyan ettiler

29 Kasım 1947: BM Filistin'i bölme planını kabul etti.

b. İsrail'in Kuruluşu ve Birinci Arap-İsrail Savaşı Dönemi Olayları

14 Mayıs 1948: İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edildi.

15 Mayıs 1948: Araplar, İsrail Devleti'nin kuruluşunu kabul etmeyerek Filistin'e girdi.

11 Mayıs 1949: İsrail BM'ye kabul edildi.

11 Aralık 1949: BM, Filistinli mültecilerin kendi topraklarına dönme hakkını kabul etti.

13 Aralık 1949: İsrail, Kudüs'ü başkent ilan etti.

24 Nisan 1950: Batı Şeria, Ürdün'e katıldı. Mısır da Gazze'yi kontrol altına aldı.

10 Ekim 1951: İsrail, Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün tarafından kabul edilen barış planını reddetti.

28 Şubat 1955: İsrail, Gazze'ye saldırdı.

c. İkinci Arap-İsrail Savaşı Dönemi Önemli Olayları

2 Kasım 1956: Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine İsrail, Fransa ve İngiltere Mısır'a saldırdı.

1 Şubat 1958: Suriye ve Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni oluşturdular.

7 Ekim 1959: El-Fetih'in kuruluş kongresi Kuveyt'te yapıldı.

17 Ocak 1964: Arap Birliği Zirvesi'nin ilki Kahire'de yapıldı.

29 Mayıs 1964: Filistin Kurtuluş Örgütü (F.K.Ö.) kuruluyor.

d. Üçüncü Arap-İsrail Savaşı Dönemindeki Önemli Olaylar

5 Haziran 1967: İsrail Mısır, Suriye ve Ürdün'e saldırdı. 6 günde İsrail, Sina yarımadası, Golan tepeleri, Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ü işgal etti. Doğu Kudüs'te ilk yerleşim aynı yılın yaz aylarında başladı.

21 Mart 1968: İsrail ordusu ile Filistinliler arasında Karameh Savaşı yapıldı.

17 Temmuz 1968: Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ulusal Kurutuluş Bildirgesi'nde değişiklik yapıldı.

23 Temmuz 1968: İsrail Havayolları'na ait bir uçak Filistin Kurtuluş Örgütü'nün en önemli gruplarından biri olan FHKC militanları tarafından Cezayir'e kaçırıldı.

4 Şubat 1969: 1-4 Şubat tarihleri arasında 5. Filistin Ulusal Konsey Toplantısı yapıldı. Toplantı sonucunda Yaser Arafat Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Kurulu başkanı oldu.

14 Eylül 1970: Filistin Kurtuluş Örgütü ve Ürdün arasında çatışmalar çıktı. Bir yıl sonra Filistin Kurtuluş Örgütü Ürdün'den sürüldü ve Lübnan'a yerleşti. Kara Eylül olarak anılır.

6 Eylül 1972: Filistinli "Kara Eylül" örgütü Münih Olimpiyat Oyunları'na saldırı düzenledi. Saldırıda 11 İsrailli sporcu öldü.

e. Dördüncü Arap-İsrail Savaşı Dönemi Önemli Olayları

2 Nisan 1973: İsrail askerleri Beyrut'a operasyon düzenledi. Operasyonda 3 Filistin Kurtuluş Örgütü (F.K.Ö.) lideri öldürüldü. Bunun üzerine Lübnan'da geniş çaplı Filistin'le dayanışma gösterileri düzenlendi.

8 Ağustos 1973: Filistin Ulusal Cephesi işgal altındaki topraklarda kuruldu.

6 Ekim 1973: Mısır ve Suriye orduları İsrail tarafından işgal edilen toprakları geri almak için savaş açtı. Yom Kipur Savaşı gerçekleşti.

26 Kasım 1973: Arap Birliği Cezayir'de toplandı. 2 gün süren toplantıda Filistin Kurtuluş Örgütü "Filistin Halkının tek meşru temsilcisi" olarak tanındı. Ürdün bu karara katılmadı.

1 Haziran 1974: Filistin Ulusal Konseyi'nin 12. toplantısı yapıldı. Toplantı 9 gün sürdü. Filistin Kurtuluş Örgütü Filistin'in tüm özgürleşmiş topraklarının ulusal yönetimi olma düşüncesini kabul etti.

26 Ekim 1974: Arap Birliği Zirvesi Rabat'ta toplandı. Zirve üç gün sürdü ve Ürdün Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanıdı.

13 Kasım 1974: BM, Filistinliler'in kendi kaderini tayin hakkını ve özgürlük hakkını tanıdı. Ayrıca Filistin Kurtuluş Örgütü gözlemci statüsü kazandı.

8 Nisan 1975: Lübnan'da iç savaş başladı.

17 Ağustos 1975: Bir Filistin Kurtuluş Örgütü heyeti, destek sağlamak ve büro açmak için Ankara'ya geldi.

30 Mart 1976: İsrailli Filistinliler tarafından Celile Toprak günü gösterisi düzenledi. Gösteri şiddet kullanılarak bastırıldı ve 6 kişi öldü.

13 Nisan 1976: Batı Şeria'da Belediye seçimleri düzenlendi. Seçimleri Filistin Kurtuluş Örgütü adayları açık farkla kazandı.

20 Haziran 1976: Suriye ordusu Filistin Kurtuluş Örgütü'ne geniş çaplı bir müdahalede bulundu.

11 Ağustos 1976: Filistinli iki gerilla, Yeşilköy Havaalanı'nda İsrail uçağına binen İsrailliilere ateş açtı. 20 yaralı, dört ölü tespit edildi. Muhammed Reşit, Mehdi Muhammed adlı gerillalar yakalandıktan sonra Uganda'daki olayın intikamını almak için bu eylemi gerçekleştirdiklerini açıkladılar.

6 Eylül 1976: Filistin Kurtuluş Örgütü Arap Birliği'ne tam üye oldu.

12 Mart 1977: Filistin Ulusal Konseyi'nin sekiz gün süren 13. toplantısı Kahirede yapıldı. Toplantıda Filistin'in geri kalan yerlerinde bağımsız Filistin devleti kurulması fikri kabul edildi.

17 Mayıs 1977: İsrail'de yapılan seçimler sonucunda Menahim Begin başbakan oldu. Bu aynı zamanda İsrail'de sağın ilk defa iktidara gelmesiydi.

1 Ekim 1977: ABD ve SSCB tarafından hazırlanan "Ortadoğu Barış Deklarasyonu" Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından desteklendi.

14 Mart 1978: İsrail Güney Lübnan'ı işgal etti.

17 Eylül 1978: Mısır, İsrail ve ABD arasında Camp David anlaşması imzalandı. Bu anlaşma Arap Birliği Zirvesi'nde kınandı.

f. 1980'li Yılların Önemli Olayları

17 Temmuz 1981: İsrail, Beyrut'u bombaladı.

14 Aralık 1981: İsrail, Golan tepelerini kendi topraklarına kattı.

25 Nisan 1982: İsrail Sina'dan çekilmesini tamamladı.

6 Haziran 1982: İsrail Lübnan'ı işgal etmeye başladı. Eylül'de Filistin Kurtuluş Örgütü Beyrut'tan çekilmeye başladı.

9 Eylül 1982: Arap Birliği Zirvesi, tüm bölge ülkelerinin barış içinde yaşaması için, "Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının tek meşru temsilcisi olduğunun ve bağımsız Filistin Devleti'nin kabul edilmesinin şart olduğu"nu, nihai karar tasarısı olarak kabul etti.

14 Eylül 1982: Lübnan Devlet Başkanı Beşir Cemayel'e suikast düzenlendi.

15 Eylül 1982: İsrail Batı Beyrut'a girdi.

18 Eylül 1982: Filistin mülteci kampları Sabra ve Şatilla'ya İsrail tarafından kanlı bir saldırı düzenlendi. Saldırı sonucunda 600 filistinli ölürken, 1800 filistinlinin kayıp olduğu açıklandı. Filistin kaynakları hiçbir iz bırakmadan kaybolan sivillerin Falanjist milisler ve İsrail askerleri tarafından öldürüldükten sonra gizlice gömüldüğünü iddia ettiler.

20 Eylül 1982: Ürdün Kralı Hüseyin, Ürdün-Filistin Konfederasyonu teklif etti.

27 Mart 1984: El-Fetih, FHCP, DFLP ve CPP arasında Aden'de uzlaşma sağlandı.

23 Temmuz 1984: İsrail'de seçimler yapıldı ve Ulusal Birlik Hükümeti oluştu.

11 Şubat 1985: Ürdün Kralı Hüseyin ve Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat Ürdün-Filistin anlaşması diye bilinen katılma deklarasyonunu kabul etti.

1 Ekim 1985: İsrail, Tunus'taki Filistin Kurtuluş Örgütü karargahlarına hava saldırısı düzenledi. Saldırı sonucunda 70 kişi öldü.

20 Nisan 1987: Filistin Ulusal Konseyi Cezayirde toplandı. 6 gün süren toplantıda El-Fetih, FHCP, DFLP ve CPP'nin tekrar Filistin Kurtuluş Örgütü adı altında birleşme kararı alındı.

1 Aralık 1987: İsrail işgali altındaki bölgelerde Filistinliler intifada hareketi başlattılar.

16 Nisan 1988: Filistin Kurtuluş Örgütü ikinci komutanı Ebu-Cihad İsrail askerleri tarafından öldürüldü.

31 Temmuz 1988: Ürdün Kralı Hüseyin, Batı Şeria'nın dedesi Abdullah tarafından 1950 yılında Ürdün topraklarına katıldığını ve bu ülkenin 'yasal ve idari parçası' olduğunu söyledi.

12 Kasım 1988: Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konyesi, Filistin Devleti'ni ilan etti.

13 Aralık 1988: Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Filistin Ulusal Konseyi'nin 12 Kasımda aldığı Filistin Devleti kararını tekrarladı.

8 Nisan 1989: İsrail Devlet Başkanı İzak Şamir, işgal altındaki topraklarda yapılacak seçimleri merkeze alan dört aşamalı bir plan önerdi.

2 Mayıs 1989: Yaser Arafat, Filistin Ulusal Kurtuluş Bildirgesi'nin geçersiz olduğunu ilan etti.

g. 1990'lı Yılların Önemli Olayları

20 Haziran 1990: Ocak ayında başlayan Sovyet Yahudileri'nin İsrail'e göçü yıllık 200.000 kişiye ulaşmıştır. Bu Filistinliler ile İsrailliler arasında büyük soruna neden olmuştur. Bunun üzerine Filistinli bir komando grubu İsrail'e girmeye kalkışlı. ABD Başkanı baba Bush bu olaydan dolayı ABD-Filistin görüşmelerini askıya aldı.

8 Ekim 1990: Kudüs'te Mescid-i Aksa'da gerçekleştirilen katliamda 18 ölü, 150 yaralı. İsrail BM soruşturma komisyonunun işbirliği teklifini reddetti.

15 Ocak 1991: Filistin Kurtuluş Örgütü ikinci komutanı Ebu-İyad (Salah Halef), danışmanı Ebu Muhammed ve Filistin Kurtuluş Örgütü güvenlik şefi Ebu'l-Hevl bir suikast sonucu öldürüldüler.

11 Mart 1991: ABD başkan yardımcısı James Baker, Körfez Savaşı'ndan sonra Kudüs'e ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Takiben İsrail, 2 Ağustos 1990'daki barış konferansının ilkelerini kabul etti.

18 Ekim 1991: Filistin Ulusal Konseyi ile 3 Ekim'de görüşbirliğine varmasının ardından James Baker Sovyet Başbakan yardımcısı ile beraber 30 Ekim'de Madrid'te "İsrail ile Arap ülkeleri arasında" barış konferansı yapılacağını Kudüs'te açıkladı. 1967'de kesilmiş olan İsrail-SSCB diplomatik ilişkileri yeniden kuruldu.

30 Ekim 1991: ABD Başkanı Bush ile SSCB lideri Gorbaçov'un Madrid konferasını açmalarından sonra 3 Kasım'da İsrail ve Arap komşuları arasında ilk karşılıklı görüşmeler başladı. Filistin Birleşik Ürdün-Filistin delegasyonunun parçası olarak görüşmelere katıldı. Görüşmeler bir çok sorunlarla Aralık ve Şubat aylarında da devam etti. Çok yönlü görüşmeler 28 Ocak 1992'de Moskova'da başladı.

13 Eylül 1993: İshak Rabin ve Yaser Arafat arasında Washington'da imzalanan "Filistin Özerklik İlkeleri Deklerasyonu" ile 5 yıllık bir süre içerisinde Gazze ve Eriha'da "Özerk Filistin Devleti" kurulması kararlaştırıldı.

25 Şubat 1994: Yahudi yerleşimci Baruch Goldstein Halil İbrahim Camii'nde 29 Filistinliyi öldürdü.

29 Şubat 1994: İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü Paris'te ekonomik ilişkiler protokolünü imzaladı.

4 Mayıs 1994: İsrail Devlet Başkanı İzhak Rabin ile Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat arasında İsrail-Filistin İlkeleri Deklerasyonu'nun tamamlayıcı düzenlemeler içeren Kahire anlaşması imzalandı.

26 Ekim 1994: İsrail ve Ürdün arasında Barış anlaşması imzalandı.

28 Eylül 1995: II. Oslo Anlaşması Washington'da imzalandı. Arafat ve İzak Rabin'in imzaladığı anlaşmaya gözlemci olarak ABD Başkanı Clinton. Ürdün Kralı Hüseyin ve Mısır Devlet başkanı Hüsnü Mübarek katıldılar.

4 Kasım 1995: İsrail Başbakanı İzak Rabin aşırı sağcı öğrenci Yigal Amir tarafından öldürüldü. İzak Rabin'in yerine Şimon Perez geldi.

20 Ocak 1996: Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat Filistin Özerk Yönetiminin başkanı seçildi ve taraftarları 80 sandalyeli Yürütme Konseyi'nde üçte iki çoğunluk sağladı.

18 Nisan 1996: İsrail Başbakanı Şimon Perez Lübnan'a karşı "Gazap Üzümleri" operasyonunu başlattı. Güney Lübnan'daki Kana BM mülteci kampında 98 sivil İsrail saldırısı sonucu öldürüldü. 27 Nisan'da ateşkes ilan edildi.

24 Nisan 1996: Filistin Ulusal Konseyi ilk defa Filistin'de yaptığı kongresinde Kuruluş Bildirgesi'ndeki İsrail'in varolma hakkıyla bağdaşmayan maddeleri kaldırdı.

27 Eylül 1996: Kudüs belediye başkanı Kubbet üs-Sahra'nın altında tünel açtırdı. Bu olay neticesinde İntifa'dan beri şiddetin en çok yükseldiği olaylar patlak verdi. 3 gün süren olaylar bütün Filistin topraklarına yayıldı ve 76 kişi öldü.

8 Ekim 1996: Yaser Arafat İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weisman'ın daveti üzerine İsrail'e ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi.

15 Aralık 1996: 1996 yılında kesilen İsrail-Suriye barış görüşmelerinin 2000 yılında Washinton'da devam etmesi kararı alındı.

15 Ocak 1997: İsrail ile Filistin yönetimi arasında "Sivil güçlerin ve sorumluluklarının Filistin tarafına devrini içeren, el-Halil'in yeniden konuşlandırılmasına ilişkin protokol imzalandı.

25 Şubat 1997: İsrail Hükümeti Kudüs'ün işgal edilmiş Arap bölgesinde yer alan Har Homa'yı Yahudi yerleşimcilere vereceğini açıkladı. Oslo kararlarına aykırı olmasına rağmen ABD, BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in projeden vazgeçmesini isteyen kararını veto etti.

25 Eylül 1997: Filistin polisi Hamas'la ilişkisi olan 6 büroyu ve kuruluşu kapattı. Aynı gün Hamas siyasi büro şefi Halid Meşal'e Ürdün'de suikast düzenleme girişiminde bulunuldu

1 Ekim 1997: Ürdün'ün baskısıyla İsrail, Hamas'ın dini lideri Şeyh Ahmed Yasin'i serbest bırakmak zorunda kaldı.

14 Mayıs 1998: Filistinliler İsrail Devleti'nin kuruluşunun 50. yıldönümünde protesto gösterileri sırasında İsrail oldusuyla çıkan çatışmalarda 9 Filistinli öldürüldü, 1200 Filistinli yaralandı.

21 Haziran 1998: İsrail hükümeti Netanyahu'nun Büyük Kudüs planını onayladı. Filistinlilerin itirazıyla karşılanan projede, Kudüs'ün batısındaki Yahudi yerleşim birimlerinin Kudüs Belediye'sine katılmasının yanı sıra sadece eski kenti değil, Batı Şeria'daki yerleşim yerlerini de yetkisi altına alacak bir "süper-belediye" oluşturulması öngörülüyordu.

7 Temmuz 1998: BM Genel Kongresi Filistin delegasyonuna süper gözlemci statüsü verdi

13 Temmuz 1998: BM Güvenlik Konseyi, İsrail'i Büyük Kudüs planından vazgeçmeye çağırdı.

23 Ekim 1998: İsrail ile Filistin arasında Wye River Memorandum'u imzalandı. Buna göre İsrail, Filistin polisinin barış süreci aleyhindeki hareketlere uygulanan baskıların artırılması karşılığında Batı Şeria'daki diğer %13'lük toprağı Filistin Yönetimi'ne üç ay içinde devretmeyi kabul etti. Bu toprakların %1'i tamamen Filistin yönetiminde, geri kalan %12'sinin İsrail'le ortak yönetilmesi karara bağlandı.

24 Kasım 1998: Gazze uluslararası havaalanı açıldı.

13 Aralık 1998: Bill Clinton Filistin'i ziyaret eden ilk ABD başkanı oldu. Olağanüstü güvenlik önlemleri altında gerçekleşen ziyaret bağımsızlığını ilan etmek isteyen Filistin Yönetimi'nde coşku yarattı.

18 Aralık 1998: ABD ve İngiliz kuvvetleri Irak'ı bombalarken İsrail Hükümeti Wye River Memorandum'unun uygulanmasını askıya aldığını açıkladı.

21 Aralık 1998: İsrail Parlamentosu 81'e karşı 30 oyla kendisini feshetti ve 17 Mayıs 1999'da yeniden seçim kararı aldı.

25 Mart 1999: AB Devlet ve Hükümet Başkanları Berlin toplantısında, Filistinlilerin devlet ihtimalini de içeren, daimi ve kısıtlanmamış kendi kaderini tayin hakkını onayladı.

4 Mayıs 1999: 13 Mayıs 1993 İlkeler Deklarasyonu'nda Filistin'in özerkliği için verilen sürenin sona ermesi. Başbakan Clinton, Batı Şeria ve Gazze'nin daimi statüsü görüşmelerinin bir yıl içinde sonuçlanacağı garantisini bir mektupla Yaser Arafat'a bildirdi. Clinton'ın tüm sorumlulukları üstlenmesi üzerine, Filistin Merkez Konseyi bağımsız Filistin Devleti'nin ilanını ertelemek konusunda Clinton'la görüş birliğine vardı.

17 Mayıs 1999: İsrail'de parlamento seçimleri yapıldı. İşçi partisi adayı Ehud Barak, Likud lideri Benjamin Netanyahu'yu %56'ya %44 oyla yenilgiye uğrattı.

4 Eylül 1999: Filistin lideri Yaser Arafat ile İsrail Başbakanı Ehud Barak tarafından imzalanan Memorandumla Wye River Memorandum'unun İsrail ordusu ile ilgili uygulamaları için yeni bir takvim çıkarıldı. Bu memoranduma göre Gazze şeridiyle Batı Şeria arasında iki güvenli geçiş bölgesi açılması, daha çok mahkumun serbest bırakılması ve üzerinde anlaşılan tüm daimi statülerle ilgili konuların en geç 13 Eylül 2000 tarihine kadar sonuçlandırılması karara bağlandı.

13 Ekim 1999: Başbakan Ehud Barak'la önde gelen Yahudi yerleşimci örgütleri, Netanyahu zamanında kurulan toplam 42 illegal yerleşim bölgesinin 10'unun sökülmesi konusunda anlaştılar.

h. 2000'li Yılların Önemli Olayları

28 Eylül 2000: İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron'un Harem-i Şerif'e girmesi büyük tepkilere neden oldu. Bunun üzerine Mescid-i Aksa İntifadası başladı. İsrail Başbakanı Ehud Barak, ilk kez Kudüs'te Filistin ve İsrail'e ait iki başkent olabileceğini dile getirdi.

29 Eylül 2000: Kudüs'ün Haremü'ş-Şerif bölgesinde cuma namazından sonra Filistinlilerle İsrail polisi arasında çıkan çatışmalarda 5 Filistinli hayatını kaybetti.

27 Aralık 2000: İsrail'de sağcı muhalefet partisi Likud'un genel başkanı Ariel Şaron, barış için "acı da olsa" bazı tavizler vermeye hazır olduğunu açıkladı.

28 Ocak 2001: Mısır'ın Taba kentindeki İsrail-Filistin görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.

9 Eylül 2001: Filistinlilerin üç farklı bölgede düzenledikleri saldırıda yedi kişi öldü, 42 kişi yaralandı. İsrail, Filistinli bakanı kaçırdı.

15 Ekim 2001: Ariel Şaron hükümetinin askeri güçleri bir süredir fiilen işgal altında tuttuğu El-Halil kentinden çekilme ve Filistinlilere yönelik ambargoyu gevşetme kararı hükümet krizi yarattı. Aşırı sağcı iki parti yedi partili koalisyondan çekildi. Hükümetin şahin kanadı Ulusal Birlik ve Evimiz İsrail partilerinin liderleri Avigdor Liberman ve Rehavam Zeevi hedeflerinin hükümet değil, Filistin-İsrail barış görüşmelerini yeniden başlatmayı hedefleyen Amerikan yönetimi olduğunu açıkladı.

17 Ekim 2001: İsrail-Filistin barış anlaşmalarına karşı çıkan Ulusal Birlik Partisi Genel Başkanı Rehavam Zeevi, uğradığı silahlı saldırı sonucu öldü. Saldırıyı Filistin Halk Kurtuluş Cephesi üstlendi.

19 Ekim 2001: Ramallah'ta Zeevi suikastını üstlenen Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) 23 üyesi tutuklandı.

28 Ekim 2001: İsrail ordusu Filistin denetimindeki Beytüllahim ve Beyt Jala'dan çekildi.

31 Ekim 2001: İngiltere Başbakanı Tony Blair, Ortadoğu turuna çıktı. Blair'in ilk durağı ABD'nin 'terörizme destek veren ülkeler' liste-

sindeki Suriye oldu. 30 yıldır bu ülkeyi ziyaret eden ilk Britanya Başbakanı olan Blair, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'dan İsrail'e karşı Filistinli örgütlere verdiği desteği kesmesini istedi. Esad bu talebe "Vatanı kurtarmak için direniş uluslararası bir haktır" cevabını vererek, 'terörist' diye nitelenen Filistinli grupların direnişlerinin meşru olduğunu savundu.

1 Kasım 2001: İngiltere Başbakanı Tony Blair "Filistin devleti olmalı" yolundaki görüşünü tekrarladı. Blair, İsrail Başbakanı Ariel Şaron ile görüşmesinin ardından, bölgede barışın anahtarının İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve İsrail ile yan yana bir Filistin devleti olduğunu söyledi.

19 Kasım 2001: 1982 yılında yaşanan Sabra ve Şatila katliamından kurtulan Filistinlilerin suç duyurusu üzerine Belçika, katliamın mimarı olarak gösterilen İsrail Başbakanı Şaron'u ifade vermeye çağırdı.

23 Kasım 2001: İsrail helikopterlerinin roketli saldırısında Hamas'ın askeri liderlerinden Mahmud Ebu Hanud öldürüldü. Ertesi gün Mahmud Ebu Hanud için Batı Şeria ve Gazze'de yapılan törenlerde bir araya gelen onbinlerce Filistinli, intikam yemini etti.

2 Aralık 2001: Kudüs'te ve Hayfa'da meydana gelen dört patlamada 26 kişi öldü, 220 kişi yaralandı. Saldırıyı Hamas üstlendi. İsrail hükümeti, Arafat'ı saldırıdan sorumlu tuttu. İsrail, bu olaya şiddetli bir karşılık vereceğini belirtti.

3 Aralık 2001: Kudüs ve Hayfa'da gerçekleştirilen bombalı saldırılara misilleme için harekete geçen İsrail, Gazze ve Batı Şeria'ya saldırdı. Batı Şeria'da bir çok eve füze isabet ederken, Gazze'deki hedef Filistin lideri Yaser Arafat oldu.

12 Aralık 2001: Batı Şeria ve Gazze'de düzenlenen ve 10 kişinin öldüğü iki intihar saldırısının ardından İsrail F-16 savaş uçakları Filistin topraklarını bombaladı.

13 Aralık 2001: İsrail Güvenlik Kabinesi, Arafat'la tüm ilişkinin kesilmesi kararı aldı ve saldırı dalgasının doğrudan sorumlusu olmakla suçladı.

21 Ocak 2002: İsrail ordusu tank ve helikopterlerle Batı Şeria'nın Tulkarim kentini işgal etti. 100 tankın bulunduğu kentte sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Ramallah'taki bürosu tanklarla çevrilen Arafat, "Hayatıma malolsa bile Filistin devleti için çalışacağım" dedi.

EK II. ÖLDÜRÜLEN FİLİSTİNLİ LİDERLER

13 Nisan 1973: İç savaşın başlamasından 2 yıl önce, Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta Mossad ajanları, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 3 lideri; Kemal Advan, şair Kemal Nasır ve Yusuf en-Neccar'ı öldürdüler.

22 Ocak 1979: el-Fetih'in İsrail'deki "özel operasyonlar" dairesi şefi Ali Hasan Selame (Ebu'l-Hasan), Beyrut'ta aracına bomba yerleştirilerek İsrailliler tarafından öldürüldü.

9 Ekim 1981: FKÖ'nün enformasyon sorumlusu Macid Ebu Sarar, İtalya'nın başkenti Roma'daki otel odasında öldürüldü.

16 Nisan 1988: Tunus'un başkenti Tunus'ta el-Fetih'in askeri kanat sorumlusu ve Filistin lideri Yaser Arafat'ın en yakın adamlarından olan Ebu Cihad öldürüldü.

8 Haziran 1992: Fransa'nın başkenti Paris'te, FKÖ'nün güvenlik servisleri sorumlusu Atif Beseyso öldürüldü.

26 Ekim 1995: İslami Cihad'ın Filistinli lideri Fethi Sekaki Malta'da öldürüldü.

5 Ocak 1996: Hamas'ın "bombacısı" olduğu iddia edilen Yahya Ayyaş öldürüldü.

27 Ağustos 2001: Temmuz 2000'de Corc Habbaş'ın yerine Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Sekreterliği'ne seçilen Ebu Ali Mustafa, Ramallah'taki ofisine yönelik İsrail helikopter saldırısında öldürüldü.

21 Ağustos 2003: Hamas'ın önde gelen siyasi liderlerinden İsmail Ebu Şeneb, İsrail'in Gazze'de aracına yönelik saldırısında öldürüldü..

28 Şubat 2004: İsrail helikopterlerinden düzenlenen füze saldırısında, İslami Cihad'ın askeri kanadının üst düzey komutanlarından Mahmud Cuda dahil olmak üzere 3 Filistinli öldürüldü.

22 Mart 2004: İsrail helikopterlerinin Gazze'de düzenlediği füze saldırısında, Hamas'ın kurucusu ve dini lideri Şeyh Ahmed Yasin, Cuma namazı sonrası camiden çıktığı sırada öldürüldü.

EK III. NACİ ALİ; FİLİSTİN'İN SİYASAL KARİKATÜRİSTİ

Naci el-Ali, 1936 yılında Filistin'in eş-Şecera köyünde doğmuştur. Doğduğu köy, 1948 yılında İsrail'in hemen kuruluşundan sonra, yerle bir ettiği 480 Filistin köyünden birisidir. Bu yüzden ailesi buradan Lübnan'daki Aynu'l-Halve göçmen kampına yerleşmek zo-

runda kalmıştır. Naci Ali'nin çocukluğu Lübnan'daki Filistin mülteci kamplarında geçmiştir.

Naci, 1957-1983 yılları arasında Lübnan ve Körfez Ülkeleri'ndeki çeşitli gazete ve dergilerde karikatürist olarak çalışmıştır. Daha sonra 1983 yılında, Kuveyt'te çıkmakta olan "el-Kabes" isimli gazetede karikatürist olarak çalışma yaşamını sürdürmüştür. Bu gazetede çalıştığı süre zarfında 40.000'den fazla karikatür çizmiştir. Karikatürleri o kadar etkin olmuştur ki Arap dünyasında herkes tarafından Filistin'in direniş sembolü milli bir kahraman olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Özellikle onun yarattığı "Hanzale" tipi, ezilen ve şiddete maruz kalan Filistin halkının tercümanı konumuna gelmiştir.

Naci Ali hakkında, The New York Times; "Arapların Amerika hakkında ne düşündüklerini öğrenmek istiyorsanız Naci el-Ali'nin karikatürlerine bakınız!" diye yazmıştır. Time dergisi ise onu; "Bu adam insan kemikleri ile karikatür çizmektedir." diyerek tanımlamıştır. Öte taraftan Japonya'da çıkan Asahi Newspaper gazetesi ise onun hakkında; "Naci el-Ali fosforik asit kullanarak karikatürlerini çizmektedir." şeklinde yazmıştır.

Naci Ali çalıştığı gazete "el-Kabes"in Londra'daki bürosuna işi icabı gidip gelmekteydi. 22 haziran 1987 yılında Londra'nın merkezinde çalıştığı gazetenin bürosuna yakın bir yere arabasını park etmiş, arabasından inip birkaç metre gittikten sonra, kıvırcık saçlı, koyu tenli, genç birisi karşısına çıkmış ve kafasına bir el, silahla, ateş etmiştir. Kendisi hastaneye kaldırılmış, ancak, 29 Ağustos'ta hastanede hayatını kaybetmiştir. Mezarı bugün Londra'dadır. O yıllarda daha pekçok Filistinli önder, aydın ve yazarlara komiolar kurulmuştur. Bu ve benzeri olaylar Batı Şeria ve Gazze'deki İntifada'nın başlama sebeplerinden birisi olmuştur.

Naci Ali'nin Ortadoğu ve Filistin'e dair çizmiş olduğu bu karikatürler bugün bile güncelliğini ve etkinliğini sürdürmektedir. Özellikle onun yarattığı Hanzale kahramanı bölgedeki genç karikatüristlere ilham kaynağı olmakta ve pekçoğu da bu tiplemeyi karikatürlerinde kullanmaktadırlar.

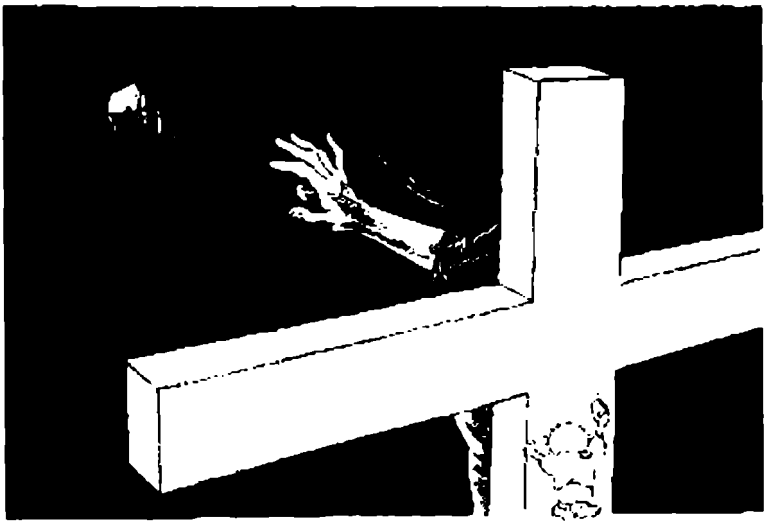
Çalışmamızın sonunda Ek IV olarak sunduğumuz karikatürler ise, genelde kitabımızda değindiğimiz konulara paralel düşen, Mahmud Derviş ve Emel Dunkul'un şiirlerindeki temaların benzerlerini işleyen siyasal karikatürlerdir.

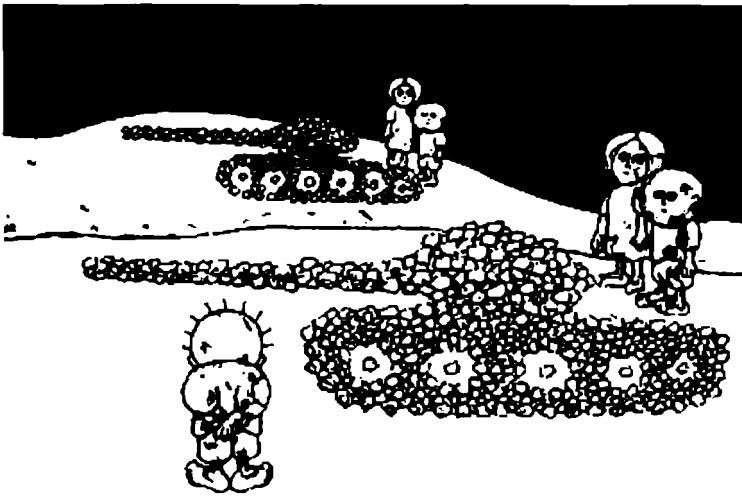
EK IV. FİLİSTİN'E DAİR SİYASAL KARİKATÜRLER

Bu karikatürler, Naci el-Ali'nin Emel Dunkul ve Mahmud Derviş'in şiirlerindeki işlediği konu, tema ve duygulara denk düşen karikatürleri arasından seçilmiştir. el-Ali'nin pekçok karikatürü vardır. Ancak biz burada kitabımızda çevirilerini sunduğumuz şiirlerdeki temalara uygun karikatürlerden bazılarına yer veriyoruz.

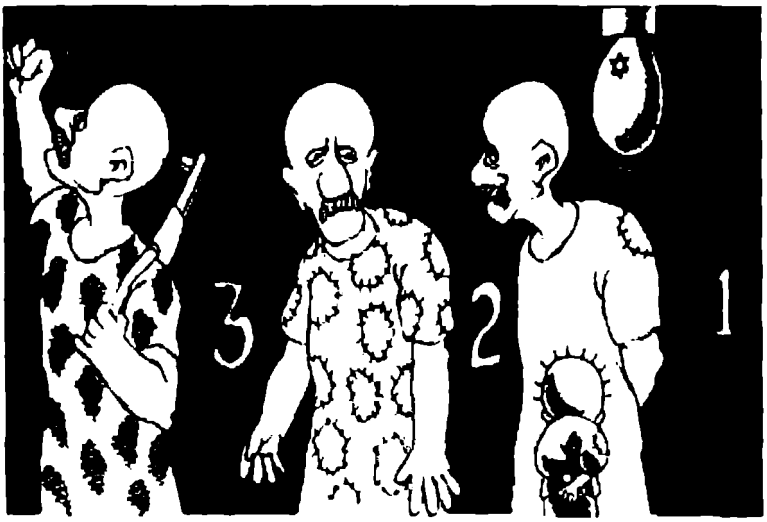

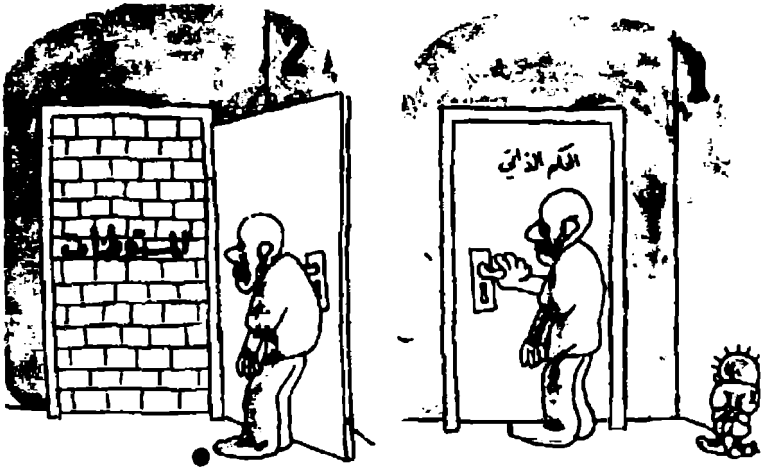

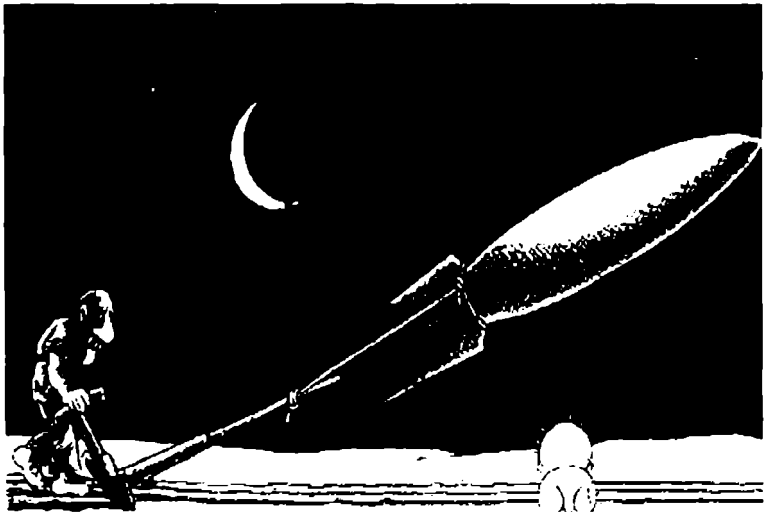

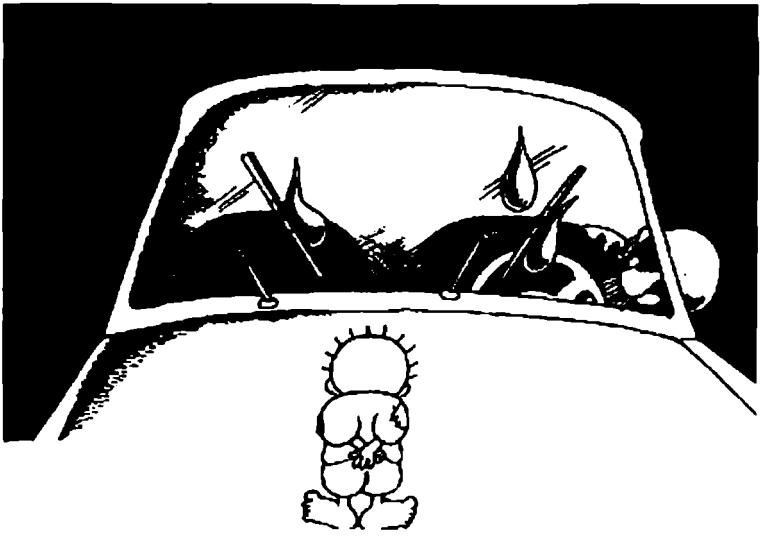

3
2
1

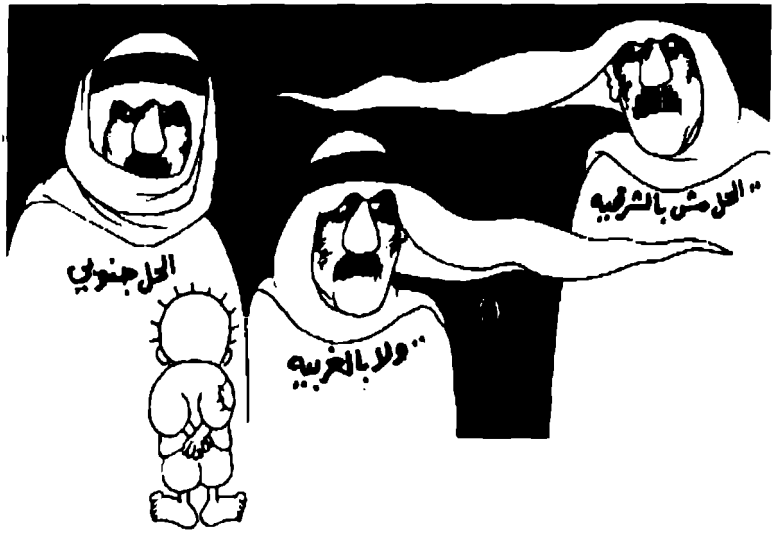

الحكم الذاتي

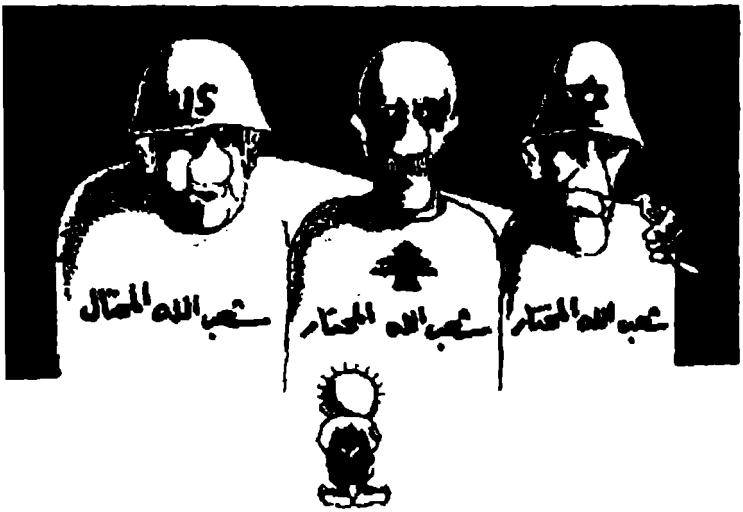

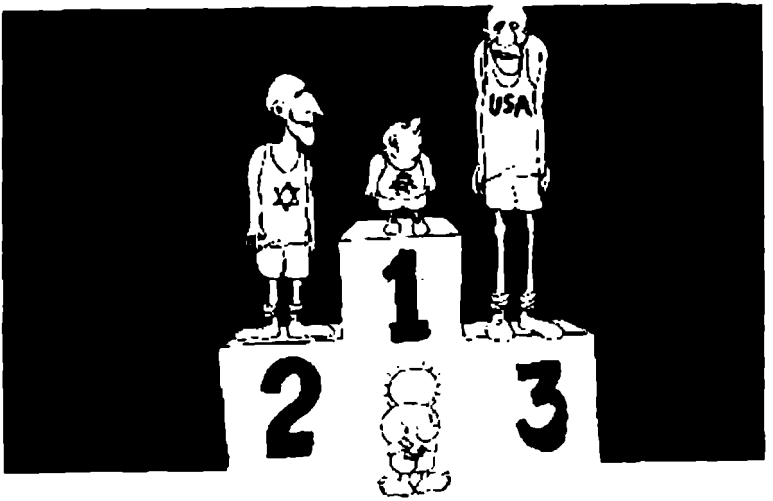

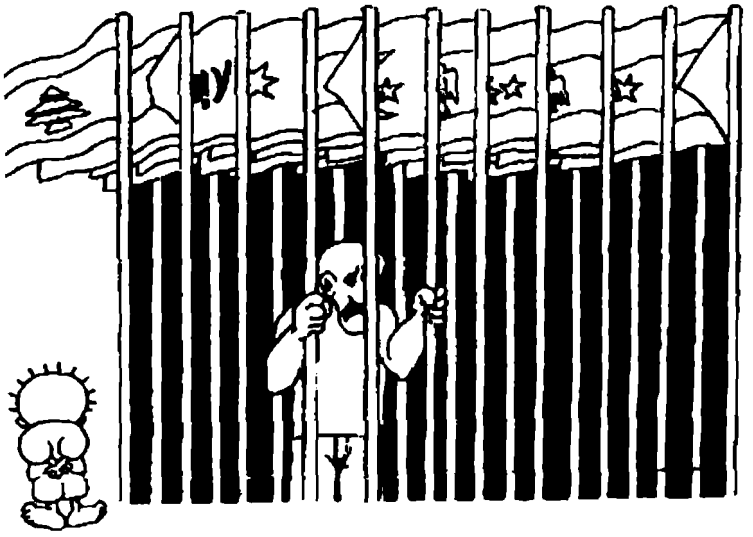

"الحل مش بالشرقيه
ولا بالغربيه"
الحل جنوبي

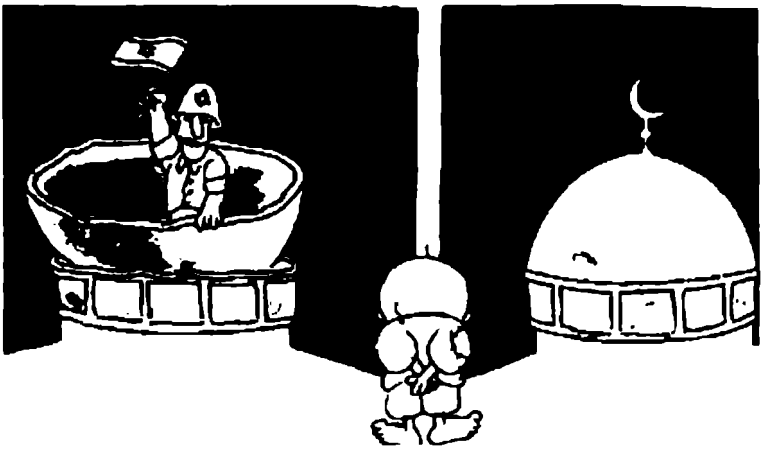

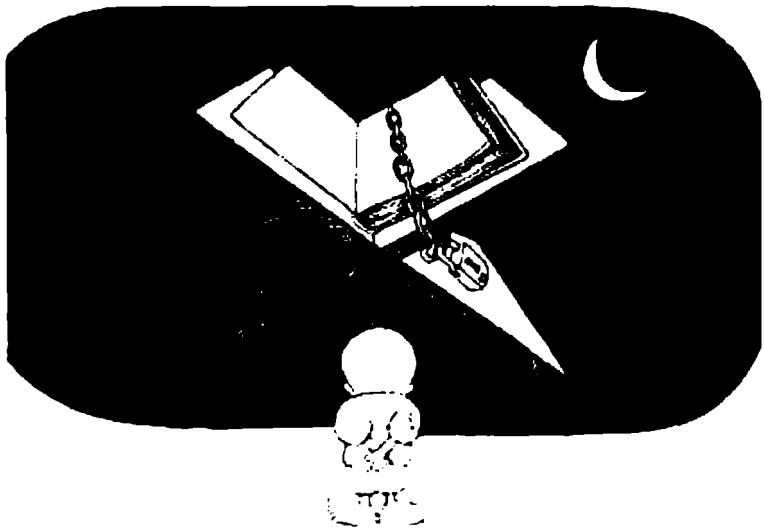

إسرائيل مرت من هنا

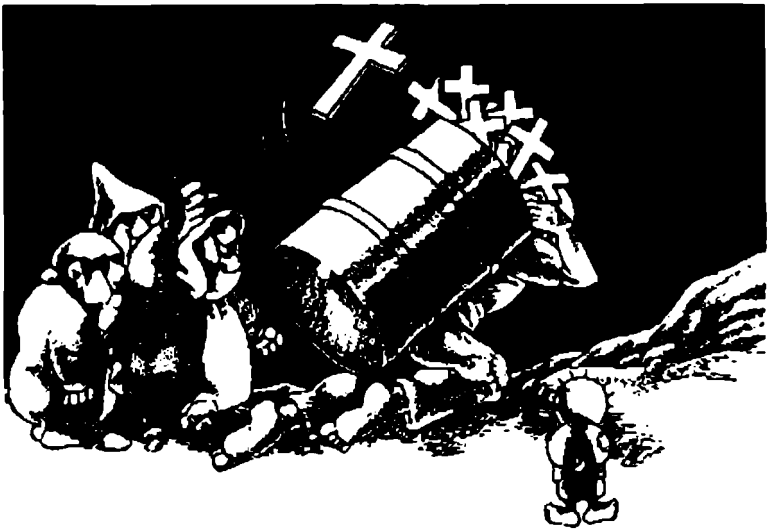

US
شعب الله المختار
شعب الله المختار
شعب الله المختار

USA
1
2
3

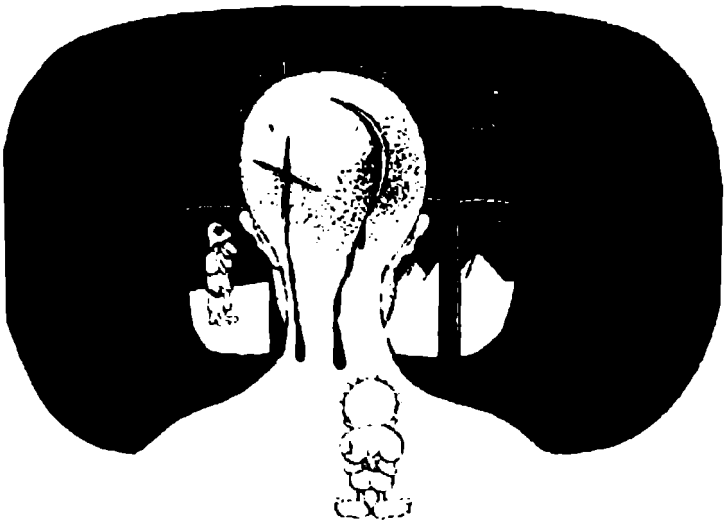

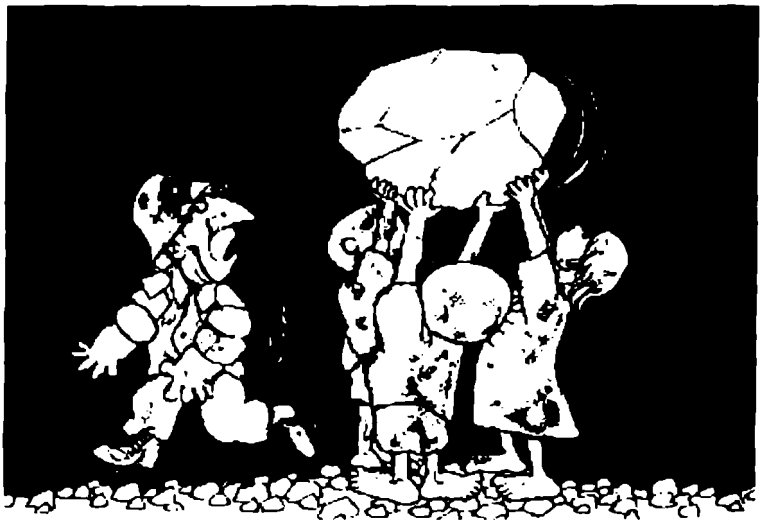

مقبرة
شهداء
صبرا وشاتيلا

KAYNAKÇA

Abbas, İ. (1993), *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî inde'l-Arab*, Daru'ş-Şurûk, Amman.

Aristotales, (1993), *Retorik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Aristotales, (1995), *Poetika*, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Aristotales, *Fennu'ş-Şi'r: ma't-Tercemeti'l-Arabiyyeti'l-Kadîmeti ve Şurûhi'l-Fârâbî ve'bni Sînâ ve'bni Ruşd*, Yunanca'dan çeviri, şerh ve tahkik: Abdurrahman Bedevi, Daru's-Sekâfe, Beyrut, tsz.

Armaoğlu, F. (1991), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, T. İş B. Kültür Y., Ankara.

Barsky, R. F. (2001), *Noam Chomsky; Bir Muhalifin Yaşamı*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul.

Belen, F. (1973), *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Beydun, H. T. (1991), *Mahmud Derviş; Şâiru'l-Arzi'l-Muhtelle*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Cevizci, A. (2000), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul.

Columbia Encyclopedia, New York, 2001, Columbia University Press;

Cuhâ, M. H. (2003), *A'lâmu'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadîs min Ahmed Şevki ilâ Mahmud Derviş*, Daru'l-Avde, Beyut.

Derviş, M. (1993) *Ehade Aşara Kevkeben*, Beyrut.

Derviş, M. (2001), *Limaza Terakte'l-Hısâne Vahîda?*, Londra.

Dumont, P.; Georgeon, F. (1992), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Y., İstanbul.

Dunkul, E. (tsz.), *el-A'mâlu'ş-Şi'riyye*, Mektebetu Medbûli, Kahire.

Eagleton, T. (1990), *Edebiyat Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

el-Belâzûrî (1991), *Fütûhu'l-Buldân*, Beyrut.

el-Câbirî, M. Â. (2000), *Kültürel Mirasımız ve Biz*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

el-Fâhûrî, H. (1986), *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-Arabi*, Daru'l-Cîl, Beyrut.

el-Feyyûmî, A. (1901), *el Misbâhu'l-Munîr fi Garîb'ş-Şerhi'l-Kebîr*, I-II, Mısır.

el-Fîrûzabâdî, M. b. Y. (1987), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut.

el-Hatîb, H. (1995), *el-İbrâniyyûn; Luğa ve Târîh*, Şam.

el-Hûfî, A. M. (1965), *Edebu's-Siyase fi'l-Asri'l-Emevî*, Beyrut.

el-Keyali, M. (1994), *Selasetu Vucuh li's-Sevra; "Andrew Sinclair, Guera; Raymond Williams, Orewell; George Lichtheim, Lucas"*, el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, Beyrut.

el-Munâsıra, İ. (2000), *Şairiyyetu't-Tarîh ve'l-Emkine, "Kenaniyaza"* el-Müessesetü'l-Arabiyye, Beyrut.

el-Munâsıra, İ. (2001), *el-A'malu'ş-Şi'riyye*, el-Müessesetü'l-Arabiyye li'n-Neşr ve't-Tevzi', Beyrut.
Emin, M. (1917), *Tarih-i Edebi Arabi*, İstanbul.
Encyclopedia Americana, Danbury, 1997;
Encyclopedia Britannica, Chicago, 1998, "*Palestine*" maddeleri.
en-Nâûri, İ. (1988), *Edebu'l-Mehcer*, Dâru'l-Meârif, Kahire.
ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım M. (1992), *Esâsu'l-Belâğah*, Beyrut.
Fâûr, Y. A. (1989), *es-Sevratu fi Şi'ri Mahmud Derviş*, Daru'l-Meârif, Kahire.
Fowler, R. (1973), *A Dictionary of Modern Critical Terms*, London.
Hadîdi, S. (2000), *"Me'l-Kıraae? Men Huve'l-Karîu? Ve Keyfe't-Tekâud ale'l-Ma'nâ*, el-Karmel, sayı: 63.
Hitler, A. (2002), *Kavgam*, İstanbul.
http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast
http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/balfour.htm
http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/brwh1922.htm
Husserl, E. (1997), *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Bilim ve Sanat Y., Ankara.
Hühnerfeld, P. (1994), *Heidegger; Bir Filozof, Bir Alman*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl C. M. (tsz.), *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Beyrut.
İbrahim, M. Ebu'l-Fadl (1961), *Eyyamu'l Arab fi'l-Câhiliyye*, Daru'l-Fikr, Beyrut.
İnalcık, H. (2003), *Şair ve Patron*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
İslâm Ansiklopedisi, *"Filistin"* maddesi, M.E.B. Yay., Eskişehir, 1997.
Kabbiş, A. (1971), *Târîhu'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadîs*, Dimeşk.
Karasapan, C. T. (tsz.), *Filistin ve Şark ül Ürdün*, Ahmed İhsan Basımevi Ltd., İstanbul.
Kâsım, S. ve Ebû Zeyd N. H. (1986), *"Simyotika'ş-Şi'r: Delâletü'l-Kaside"*, Daru İlyas el-Asriyye, Kahire.
Kiekegaard, S. (2004), *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, DoğuBatı Yayınları, Ankara.
Kirk, G. (1954), *The Middle East; 1945-1950*, Londra.
Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes. Şirketi, İstanbul, 1985.
Komisyon, (1938), *Tarih I: Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar*, Türk Tarih Kurumu, Devlet Basımevi, İstanbul.
Kudüs Tarihi, (1988), *Belge*, İslam Konferansı Teşkilatı.
Kuran-ı Kerim
Lapierre, D. (1973), *Kudüs Ey Kudüs*, E Yayınları, İstanbul.
Manguel, A. (2002), *Okumanın Tarihi*, YKY, İstanbul.
Maren-Grisebach, M. (1995), *Edebiyat Bilimi'nin Yöntemleri*, (Çev. Arif Ünal), A. K. M. Yayını, Ankara.

Moran, B. (1994), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, İstanbul.

Mueller-Vollmer, K. (2000), *The Hermeneutics Reader*, New York.

Mulhall, S. (1998), *Heidegger ve 'Varlık ve Zaman'*, Sarmal Y., İstanbul.

Olender, M. (1998), *Cennetin Dilleri: Tanrısal Bir Çift: Ariler ve Samiler*, Dost Kitabevi, Ankara.

Öke, M. K. (1981), *II. Abdulhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul, Kervan Yayınları.

Platon (Eflatun) (2001), *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Pöggeler/Alleman, (1994), *Heidegger Üzerine İki Yazı*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Raymond, A. (2000), *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Riffaterre, M. (1978), *Semiotics of Poetry*, Blomington.

Salihoğlu, H. (Yay. Haz.), (1995), *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, "Thomas Stearns Eliot (1888-1965), *Şiirin Üç Farklı Sesi*", İmge Yayınları, İstanbul.

Sander, O. (1994), *Siyasî Tarih; 1918-1994*, İmge Yayınları, Ankara.

Sartre, J. P. (1998), *Özgür Olmak; Antisemit'in Portresi*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Sebîla, M. ve el-Âlî, A. B. (1994), *el-Hakîka*, "Muhammed Abdulkadir el-Kerdûdî, *Keşfu'l-Ğamme fi Emre Harbe'n-Nizami Hakkun alâ hâzihi'l-Umme*", Dâru Tubkâl, Rabat.

Selâme, İ.; er-Reymâvî, U. (1986), "*el-Bahru'l-Meyyit; Miyahuhu, Emlâhuhu ve İmkânâtuhu'l-İktisâdiyye*", el-Mecelletu's-Sekâfiyye, sayı: 10-11, Amman.

Steiner, G. (1996), *Heidegger*, Vadi Yayınları, Ankara.

Strathern, P. (1998), *Wittgenstein*, Gendaş Yayınları, İstanbul.

Şelebi, A. (tsz.), *Mukaranetu'l-Edyân; el-Yehûdiyye*, Kahire.

Tanyu, H. (1979), *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, Bilge Yayınevi, İstanbul.

Tarrazivyi F. (1914), *Târihu's-Sahâfeti'l-Arabiyye*, Daru Sadır, Beyrut.

Tompkins, J. P. (1994), *Reader-Response Criticism:From Formalism to Post-Structuralism*, Londra.

Turan, Ö. (2003), *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta*; Ortadoğu, İstanbul.

Usfur, C. (2002), *Cerîdetu'l-Hayat*, Londra, 15.05.2002 tarihli makalesi.

Uygur, N. (1996), *Kuram-Eylem Bağlamı; Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi*, YKY, İstanbul.

Ünal, T. (1978), *Türk Siyasî Tarihi; 1700-1958*, Emel Yayınları, Ankara.

Williams, T. G. (1963), *Genel Tarih*, İstanbul.

DİZİN

Able er-Ruveyni 63
Ahbaru'l-Yevm 63
Amr b. el-Hâris 88
Amr b. Hind 88
Arap İsrail savaşı 60, 66, 68

Beni Bekr 87
Besus Savaşı 86
Beyrut 19, 23, 66, 92
Bikr 90
Biyografik 58

Cabir Usfur 58, 64
Camp David 70
Celîle 87
Cemal Abdunnasır 70
Cessas 87

Derrida 52
Dîru'l-Esed 91

Ebu Nuvas 65
Edebiyat 9, 11, 42, 43, 45, 47, 49, 54, 55, 59
Edebiyat Eleştirisi 94
el-Cedid 91
el-Ğadu 91
el-Ka'ketü'l 68
el-Mühelhil 87
Emel Dunkul 10, 23, 25, 42, 46, 57, 60, 63, 84
Enver Sedat 66, 69, 71
Eser-hayat birliği 57, 60

Fenomen 53, 55
Fenomenoloji 53, 54, 60
Fenomenolojik indirgeme 54
Filistin 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 30, 34, 36, 40, 68

Gazete 63

Hanzale 140
Hermeneutik 94
Husserl 53, 54

Kahire 60, 63, 66, 71
Kına 63
Kîru'ş-Şeyh 68
Kudüs 14, 15, 16, 18, 20, 23, 30, 31, 34, 35, 36, 69, 70
Kuleyb 87
Kültür 48, 61

La Tusalih 69
Lübnan 37, 38, 40, 92

Martin Heidegger 49, 51, 53, 56
Mahmud Derviş 10, 22, 26, 42, 46, 57, 58, 60,
Metafizik 56
Mısır 13, 15, 18, 21, 23, 26, 29, 30, 33, 40, 66

Naci Ali 90
Nesne 42, 48, 53, 55, 56, 59, 60, 61
Nüh 66

Objektif 61
On Emir 84
Ortadoğu 10, 15, 23, 25, 26, 27, 28, 35, 37, 57, 68
Otobiyografi 58

Özne 47, 55, 60, 61

Pozitivizm 52, 53, 56, 59

Redaksiyon 55

Semiyoloji 94
Senabil 68
Serap 88, 89
Siyasi şiir 66
Sosyal 50, 59
Sosyoloji 59

Şeria ve Gazze 140
Şeyban kabilesi 87
Şiir 25, 41, 42, 43, 44, 50, 60, 61, 65

Tağlib 90
Tunus 92

Yunan 42, 44, 53, 66, 86

Zerkâ 66

Yard. Doç. Dr. Faruk Bozgöz

Filistin ve İki Şair

evin merdiveninde ayrıldık. Demişlerdi ki:
çığlığımda bitkilerin kararsızlığına uymayan bir uyarı var
çığlığımda yağmur var; kardeşlerime kötülük yapmış mı oldum
kurtlarla oynayan melekler gördüğümü söylediğimde evin avlusunda? Hatırlamıyorum
adlarını. Yine hatırlamıyorum konuşma
biçimlerini... uçuş hafifliğindeyken.
Arkadaşlarım geceleyin ışık saçıyorlar. Bırakmıyorlar arkalarında bir iz. Anneme hakikati söylesem mi:
Benim başka kardeşlerim de var
Balkonuma dolunayı koyan kardeşlerim.
İğneleriyle gökkuşağı paltosu ören kardeşlerim.

ISBN 975-6788-55-1
9 789756 788158

ARAŞTIRMA YAYINLARI